

**KARAKOYUNLU YÖRÜKLERİNİN KÜLTÜREL ÖGESİ OLAN
DÖŞEMEALTI HALISININ SANAYİLEŞME
BAĞLAMINDA ELE ALINMASI:
ANTALYA DÖŞEMEALTI ÖRNEĞİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Musa Emre ERBİ

Kütahya - 2023

T.C.
KÜTAHYA DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
Sosyoloji Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**KARAKOYUNLU YÖRÜKLERİNİN KÜLTÜREL ÖGESİ OLAN
DÖŞEMEALTI HALISININ SANAYİLEŞME BAĞLAMINDA ELE
ALINMASI:
ANTALYA DÖŞEMEALTI ÖRNEĞİ**

Danışman:
Prof. Dr. Talip KARAKAYA

Hazırlayan:
Musa Emre ERBİ

Kütahya - 2023

Kabul ve Onay

Sosyoloji Ana bilim dalında, 202085491020 öğrenci numaralı, Musa Emre ERBİ'nin hazırlamış olduğu "KARAKOYUNLU YÖRÜKLERİNİN KÜLTÜREL ÖGESİ OLAN DÖŞEMEALTI HALISI'NIN SANAYİLEŞME BAĞLAMINDA ELE ALINMASI: ANTALYA DÖŞEMEALTI ÖRNEĞİ" başlıklı yüksek lisans tez çalışması ile ilgili tez savunma sınavı jüri tarafından yapılmış ve adayın tezinin OY BİRLİĞİ ile kabul edilmesine karar verilmiştir.

12/05/2023

Tez Jürisi	İmza	
	Kabul	Red
Prof. Dr. Talip KARAKAYA (Danışman)		
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep HIÇDURMAZ		
Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Salim DANIŞ		

Onay

Doç. Dr. Arif KOLAY

Enstitü Müdürü

Bilimsel Etik Bildirimi

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “*Karakoyunlu Yörüklerinin Kültürel Ögesi Olan Döşemealtı Halısı'nın Sanayileşme Bağlamında Ele Alınması: Antalya Döşemealtı Örneği*” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

12/05/2023

Musa Emre ERBİ

Özgeçmiş

İlköğretimini Antalya Döşemealtı Yeniköy İlköğretim Okulunda, Lise Öğrenimini Antalya Organize Sanayi Bölgesi Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Matbaa Teknolojileri alanında tamamlamıştır. 2016 ile 2020 yılları arasında Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde Lisans öğrenimini başarı ile tamamlayıp eş zamanlı olarak 2020 yılında Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalında Tezli Yüksek Lisans eğitimi görmüştür.

ÖZET

KARAKOYUNLU YÖRÜKLERİNİN KÜLTÜREL ÖZELLİKLERİ VE KÜLTÜREL PARÇASI OLAN DÖŞEMEALTI HALISI'NIN SANAYİLEŞME BAĞLAMINDA ELE ALINMASI: ANTALYA DÖŞEMEALTI ÖRNEĞİ

ERBİ, Musa Emre
Yüksek Lisans Tezi, Sosyoloji Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Talip KARAKAYA
Mayıs, 2023, 122 sayfa

Bu çalışmada, Yörük kollarına ait olan Karakoyunlu Yörük Aşiretinin kültür unsurları ve Kovanlık Mahallesi'nde Yörük miraslarından olan Döşemealtı halılarının sanayileşme süreci üzerindeki etkileri incelenmiştir. Antalya'nın Kovanlık Mahallesi'nde saha araştırması yapılarak 18 görüşmeci ile mülakat yapılarak yarı yapılandırılmış mülakat soruları ile derinlemesine veriler elde edilmiştir. Araştırmada kültür, Yörük kültürü başta olmak üzere Karakoyunlu Yörükleri konuları üzerinde durularak Döşemealtı Yörük mirası olan Döşemealtı halısının sanayileşme süreci ile olan ilişkisi ele alınmıştır. Bunun yanı sıra araştırmamızın hipotezi, araştırma yöntemi ve sınırlılıkları üzerine temel bilgiler verilmiştir.

Birinci bölümde kültür öğelerinin kavramlarından olan kültür, alt kültür, maddi kültür gibi konular hakkında bilgiler verilerek araştırmanın temel dinamiği üzerinde durulmuştur. Literatür taraması ile elde edilen bilgiler ışığında kültürün birey ve toplum üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. İkinci bölümde; Yörük kollarından olan Karakoyunlu Yörükleri başta olmak üzere kültürel özellikleri hakkında bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde ise, Döşemealtı bölgesinde yaşayan Karakoyunlu Yörüklerinin kültürel miraslarından olan Döşemealtı halılarının şekil, kültürel motif unsurları, Döşemealtı halılarını diğer halılardan ayıran temel özelliğine dair bilgiler verilerek sanayileşme sürecindeki etkisi üzerine değerlendirme yapılmıştır.

Sonuç olarak tezde Karakoyunlu Yörük kültürüne mensup olan Döşemealtı halıcılığı sanayileşme sürecinin toplumdaki ekonomik ve sosyal değişimlerle birlikte unutulmaya yüz tutmuştur.

Anahtar Kelimeler: Döşemealtı Halısı, Karakoyunlu Yörükleri, Sanayileşme ve Yörük Kültürü

ABSTRACT**EXAMINING THE CULTURAL CHARACTERISTICS OF THE
KARAKOYUNLU YÖRÜKS AND THEIR CULTURAL ARTIFACT, THE
DÖŞEMEALTI CARPET, IN THE CONTEXT OF INDUSTRIALIZATION:
THE CASE OF DÖŞEMEALTI IN ANTALYA****ERBİ, Musa Emre****Master Thesis, Department of Sociology
Supervisor: Prof. Dr. Talip KARAKAYA****May, 2023, 122 pages**

In this study, effects of the Döşemealtı rug business which is Nomades Legacy in the Kovanlık Neighborhood on industrialization and Karakoyunlu Nomade Tribe, belonging to Nomade tribes, cultural features was researched. Profound data was obtained through conducting semi-structured interview with 18 participants during area research in Antalya Kovanlık Neighborhood. The relation between the industrialization period and Döşemealtı rugs which is Döşemealtı nomade legacy was researched by emphasizing on Karakoyunlu Nomades subject, particularly Nomades Culture in this study. Besides that, basic information about the hypothesis, research method, and limitations of our study is given.

Basic terms were the context of cultural sociology were included in the first part. Emphasized on main dynamic of our study through giving information about culture, subculture, and tangible culture. Culture effects on individuals and society are evaluated in the light of information which was obtained by literature search. In second part; information about cultural characteristics of Karakoyunlu Nomades which is one of Nomade tribes through giving basic information. As third part, effects on industrialization were evaluated through giving information about shapes and cultural motif features of Döşemealtı rugs that are cultural legacies of Karakoyunlu Nomades living in Döşemealtı region, and main dynamics which differentiate Döşemealtı rugs from another rugs.

As a result in our thesis we observe that Döşemealtı rugs industry belonging to Karakoyunlu Nomades culture is tended to be forgotten through economic and social changes in society during industrialization.

Keywords: Döşemealtı Carpets, Karakoyunlu Nomades, Industrialization, Nomades
Culture

ÖNSÖZ

Akademik hayatımda düzenli ve sistemli çalışma alışkanlığındaki rol modelinden dolayı ve yoluma ışık tutan Tez Danışmanım Prof. Dr. Talip KARAKAYA başta olmak üzere Dr. Öğretim Üyesi Zeynep HİÇDURMAZ hocama teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca mülakat sürecinde Kovanlık Mahallesi halkına yardımları ve misafirperverliklerinden dolayı müteşekkir olduğumu belirtmek isterim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	v
ABSTRACT	vi
GÖRSELLER LİSTESİ	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. KÜLTÜR KAVRAMININ TANIMSAL ÇERÇEVESİ	5
1.1.1. Kültür Nedir?	5
1.1.2. Kültürün Özellikleri	8
1.1.3. Alt Kültür	10
1.1.4. Maddi Kültür	12
1.1.5. Manevi Kültür	13
1.1.6. Kültürel Değişme ve Farklılaşma	16
1.2. SANAYİLEŞME KAVRAMININ TANIMSAL ÇERÇEVESİ	18
1.2.1. Sanayileşmenin Tarihsel Gelişimi	19
1.2.2. Sanayileşme ve Yabancılaşma	22
1.2.3. Sanayileşmenin Kırsal Yaşama Olan Etkisi	24
1.3. YÖRÜK KAVRAMININ TANIMSAL ÇERÇEVESİ.....	26
1.3.1. Yörük Kavramı ve Tarihsel Süreci	26
1.3.2. Göçebe	29
1.3.3. Yörük Kültürü.....	31
1.3.3.1. Yörük Kültüründe Sanat.....	32
1.3.3.2. Yörük Kültüründe Ekonomi.....	34
1.3.3.3. Yörüklerde Evlilik ve Aile Kültürü.....	35

İKİNCİ BÖLÜM

KARAKOYUNLU YÖRÜKLERİNİN TARİHSEL DÖNÜŞÜMÜ VE DOKUMACILIK FAALİYETLERİ

2.1. KARAKOYUNLU YÖRÜKLERİNİN TARİHSEL DÖNÜŞÜMÜ	39
2.2. KARAKOYUNLU YÖRÜKLERİNDE GÖÇ	42
2.3. KARAKOYUNLU YÖRÜKLERİNDE EL SANATLARI VE DOKUMACILIK	44
2.3.1. Karakoyunlu Yörüklerinde Kara Çadır.....	46

2.3.2. Namazlık	48
2.3.3. Kilim	49
2.3.4. Çuval	50
2.3.5. Kolan	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KARAKOYUNLU YÖRÜKLERİNİN KÜLTÜREL ÖGELERİNDEN OLAN HALI DOKUMACILIĞI ÜZERİNE BİR BAKIŞ: ANTALYA DÖŞEMEALTI ÖRNEĞİ

3.1. DÖŞEMEALTI İLÇESİ VE TARİHÇESİ	56
3.1.1. Kovanlık Mahallesi	59
3.2. KATILIMCILARA İLİŞKİN BİLGİLER	62
3.2.1. Döşemealtı Halıları'nın Kovanlık Mahallesi İle Olan İlişkisi	64
3.3. DÖŞEMEALTI HALISI'NIN DOKUMA SÜRECİ	67
3.3.1. Kullanılan Araç Gereçler ve Kullanımı	67
3.3.1.1. Istar	67
3.3.1.2. Kirmen ve İp Yapımı	70
3.3.1.3. Yün tarağı	72
3.3.1.4. Kirkit	73
3.3.2. İp Renklendirme	76
3.3.3. Çözümlü Çözme İşlemi	78
3.3.4. Döşemealtı Halısının Motif Unsurları	80
3.4. DÖŞEMEALTI HALISININ SANAYİLEŞME SÜRECİ BAĞLAMINDAKİ BOYUTU	90
3.4.1. Döşemealtı Halılarının Ekonomik Açıdan Ele Alınması	90
3.4.2. Döşemealtı Halılarının Sanayileşme Süreci Arasındaki İlişkisi	92
BULGULAR: SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	96
EKLER	100
KAYNAKÇA	103
DİZİN	109

GÖRSELLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Görsel 3.1: Döşemealtı İlçesine bağlı Kırkgöz Gölü	56
Görsel 3.2: Döşemealtı İlçesi	58
Görsel 3.3: Antalya Organize Sanayi Bölgesi.....	58
Görsel 3.4: Kovanlık Mahallesi.....	60
Görsel 3.5: Kovanlık Mahallesine Ait Tarım Arazisi	60
Görsel 3.6: Kovanlık Mahallesi Antik Roma Döşeme Yolu - Maximianupolis	61
Görsel 3.7: Kovanlık Mahallesi Kooperatifi	65
Görsel 3.8: Kovanlık Mahallesi Kooperatifi	65
Görsel 3.9: Dokuma Istarı	68
Görsel 3.10: Dokuma Istarı	69
Görsel 3.11: Kirmen.....	70
Görsel 3.12: Dokuma Tarağı	72
Görsel 3.13: Kirkit.....	74
Görsel 3.14: Dokuma Aletleri	75
Görsel 3.15: Döşemealtı Halısı İpleri.....	77
Görsel 3.16: Istarı Bağlı Çözüğü	79
Görsel 3.17: Kocasu Motifi	80
Görsel 3.18: Develi Suyu Motifi	81
Görsel 3.19: Develi Suyu Motifi	81
Görsel 3.20: İbrik Modeli.....	82
Görsel 3.21: Tutmaç Suyu Motifi.....	83
Görsel 3.22: Mehmetçik Çiçeği.....	83
Görsel 3.23: Akrep Motifi	84
Görsel 3.24: Dallı Motifi	85
Görsel 3.25: Yıldız Motifi	85
Görsel 3.26: Döşemealtı Halısı Örneği	87
Görsel 3.27: Döşemealtı Halısı Yolluk Örneği	88
Görsel 3.28: Döşemealtı Halı Dokuması.....	89

TABLÖLÄR LİSTESİ**Sayfa**

Tablo -1: Katılımcı Listesi.....	63
---	-----------

EKLER LİSTESİ

Sayfa

Ek -1: Mülakat Soruları.....	101
-------------------------------------	------------

TEZ METNİ

GİRİŞ

Kültür toplumların ürettiği ve üretilen unsurların nesiller boyu diğer kuşaklara aktarılıp üzerine yeni bilgiler eklenerek şekillenen maddi ve manevi unsurların bütünüdür. Böylelikle bir toplumun tarihsel süreç ve yapısı incelendiğinde kültür öğelerinin önemi oldukça büyüktür. Bir toplumda yaşayan bireyin veya grubun toplumun ihtiyaçlarına göre kültürel parça eklenmesi veya mevcut kültürel öğenin bırakılarak yerine yeni bir kültür eklenmesi kültürün birçok alan ile ilişki içerisinde olduğunun göstergesidir.

Türk toplum yapısında kültür unsurları değerlendirildiğinde Çam'a göre Yörüklük, Orta Asya'dan Anadolu'ya göç eden, temel geçim kaynağı hayvancılığa dayanmasıyla birlikte konargöçer yaşam biçimini benimseyen Türk boylarına mensup bir etnik kökendir (Çam, 2018, s. 1). Bu açıdan Yörük, yaşam kültürü olarak tek bir bölgede takılı kalmayıp coğrafi şartlara bağlı olarak devamlı göç halinde olan bir topluluktur. Yörüklerin konargöçer yaşam biçimini benimsemeleri ile gündelik yaşamlarında ekonomik uğraşları başta olmak üzere sanatsal ve aile gibi unsurları göçebe yaşama bağlı olarak şekillenmiştir.

Yörükler, Anadolu'da göçebe olarak yaşam süren insan topluluğudur. Temel geçim kaynağı hayvancılık olduğu için yaşamları boyunca mevsim koşullarına göre coğrafi şartların uygun olduğu yerlere göç ederler. Genellikle ilkbahar ve yaz mevsiminde yaylalarda, sonbahar ve kış dönemlerinde ise kışlaklarda bulunurlar. Karakoyunlu Yörükleri ise Yörük kültürünün alt kollarına mensup bir boy olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde özellikle Batı Toroslar başta olmak üzere Akdeniz Bölgesi'nde yaşayan ve sanayileşme sürecindeki toplumsal değişimlere dayanamayarak yerleşik hayata geçen Yörük topluluklarındanır.

Kovanlık Mahallesi'nde yaşayan Karakoyunlu Yörükleri ve kültür özelliği üzerinde durularak araştırmanın sınırı belirlenmiştir. Kovanlık, Antalya'nın Döşemealtı ilçesine bağlı, şehir merkezine ortalama 30 km uzaklıkta, Batı Torosların eteğinde bulunan ve Organize Sanayi Bölgesi ile sınırı olan bir bölgedir. Kovanlık Mahallesi tarihsel süreç içerisinde değerlendirildiğinde Karakoyunlu Yörük geleneğinin en önemli kültür mirası Döşemealtı halıcılığıdır. Halı dokumacılığı özellikle 1900'lü yıllardan 2000'li yıllara kadar mahalle halkı tarafından yoğun bir şekilde dokunarak kuşaktan

kuşaaĝa aktarıldığını ve aynı zamanda ekonomik açıdan bir gelir kapısı olduğu araştırmalar sonucunda tespit edilmiştir.

Araştırmada belirgin bir şekilde dikkat çeken husus, 2000’li yılların başlarından günümüze kadar gelen süreçte Yörük halkı halı dokumacılığından uzaklaştığını, kültür mirası olan halıların bir sonraki kuşaaĝa aktarmayarak farklı sektörlerde çalışmaya başladığını ve böylelikle geleneklerinden uzaklaşarak emek ve kültür unsurlarına yabancılaştığı görölmektedir. Bu yabancılaşmanın en temel özelliği sanayileşme sürecidir. Teknolojinin gelişmesi ve Sanayi Devrimi’nin baş göstermesi, seri üretim ve tüketim kültürünü beraberinde getirmiştir. Böylelikle globalleşen dünyada uluslararası bütünleşme sürecine gidilerek ulus kültürü gün geçtikçe asimilasyona uğramaktadır. Dolayısıyla son yıllarda Kovanlık Mahallesi’nde Döşemealtı halıcılığı geleneğinin unutulmaya yüz tutması, sanayileşme süreci ile bağdaştırılarak hipotezin doğruluğu temellendirilmiştir.

Genel çerçevede araştırmada Kovanlık Mahallesi, Karakoyunlu Yörüklerine mensup olmakla birlikte Yörük kültürü geleneğinin son zamanlarını yaşayan Yörük bölgesidir. En önemli kültür mirası Döşemealtı halısıdır fakat sanayileşme sürecinin gün yüzüne çıkması ile mahalle halkı hayvancılık ve dokumacılık sektöründen yavaş yavaş uzaklaşarak sanayi sektörüne evrilen bir geçiş süreci titizlikle ele alınarak incelenmiştir.

Bu araştırmanın konusu, Orta Asya’dan Batı Akdeniz Bölgesine gelen Yörüklerin yarı konargöçer bir yaşam benimsemesi ve 1980 yılları ile birlikte yerleşik hayata geçmesidir. Bu bağlamda bakıldığında Karakoyunlu Yörükleri’nin kültürel özellikleri ve Antalya Döşemealtı bölgesine yerleşen Karakoyunlu Yörükleri’nin en önemli kültürel mirası olan Döşemealtı halısının ele alınması olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın hipotezi olarak, Antalya’nın Döşemealtı ilçesinde yaşayan Karakoyunlu Yörüklerinin en önemli kültürel miraslarından birisi Döşemealtı halısıdır. Fakat sanayileşme sürecinin hızla yaygınlaşmasıyla birlikte bununla ilintili olarak makineleşme ve seri üretim modelinin baş göstermesiyle Karakoyunlu Yörüklerinin en önemli kültürel parçalarından olan Döşemealtı halılarının unutulmaya yüz tutması olarak belirlenmiştir.

Karakoyunlu Yörüklerinin kültürel özellikleri ve Döşemealtı halısının sanayileşme süreci ile Yörüklerin yerleşik hayata geçmesi, kırdan kente doğru yoğun bir göç başlamıştır. Yörükler de bulunduğu kırsal alandan şehir merkezlerine göç ederek

yerleşik hayata geçmişler, bu da hayvancılık sektörünün zamanla yok olmasına zemin hazırlamıştır. Hayvancılığa verilen önemin azalması ile ham maddesi koyun kılı olan Döşemealtı halı üretimi zamanla azalmıştır. Döşemealtı halısı dokumacılığın azalmasının temel sebebi olan sanayileşme sürecini araştırmada yer verilerek ortaya konmuştur.

Döşemealtı halıcılığı, Yörüklerin günümüze bıraktığı en önemli kültürel mirastır. Döşemealtı halısının en önemli özelliği de halının üretimi çok uzun ve meşakkatli olmasının yanında yünden elde ettikleri ipleri renklendirmek için rengini alması için doğal bitkiler ile kaynamasıdır. İpin hazırlanıp renklendirilmesi ve halının dokunmasına kadar olan süreçte Yörükler her bir ilmeğe kendi benliğini, sıkıntı ve kederlerini, en önemli de kendi kültürlerini işlemişlerdir. Bu yönüyle araştırmanın önemi ortaya konulmuştur.

Kapsam ve sınırlıklar da araştırma sürecinde önemli bir husustur. Araştırma konusu, Orta Asya’ dan Batı Akdeniz bölgesine yerleşen Karakoyunlu Yörüklerinin kültürel özellikleri ve Karakoyunlu Yörüklerinin kültürel mirası olan Döşemealtı halılarıdır. Araştırmanın toplandığı araştırma sahası ise Batı Akdeniz Bölgesinde olan Antalya’nın Döşemealtı ilçesinde yaşayan Karakoyunlu Yörükleri ile sınırlıdır.

Yöntem ve metodolojik açıdan tez konusu olan “Karakoyunlu Yörüklerinin Kültürel Ögesi Olan Döşemealtı Halısı’nın Sanayileşme Bağlamında Ele Alınması: Antalya Döşemealtı Örneği” çalışmasına uygun olarak nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Literatür taraması yapıp kuramsal çerçevede belirlendikten sonra Antalya Döşemealtı bölgesinde yaşayan Karakoyunlu Yörükleri ile önceden belirlenmiş açık uçlu sorular ile her görüşmeciye sorular sorularak mülakat tekniği uygulanmıştır. Mülakat tekniğinin yanı sıra gözleme de başvurarak Yörüklerin davranışlarından ve kültürel durumlarına kadar olan süreçler görüşme tekniği içerisinde çok boyutlu olarak analiz edilmiştir. Hazırlanmış olan mülakat soruları yarı yapılandırılmış bir özelliğe sahiptir. Böylelikle mahalle halkı ile görüşme yapılırken soruların açık uçlu olmasından ziyade standart soru tarzından sıyrılarak görüşülecek olan bireylerin anlayabilecekleri kültür seviyesinde sorular yöneltilerek derinlemesine bilgiler alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM
KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. KÜLTÜR KAVRAMININ TANIMSAL ÇERÇEVESİ

1.1.1. Kültür Nedir?

Toplumsal süreç içerisinde kültür önemli bir yere sahiptir. Toplumun bir parçası olan bireyler yaşamları boyunca ortaya koymuş oldukları maddi ve manevi öğeler ile birçok unsur üretmişlerdir. Kültür birey ve toplum ilişkisi içerisinde değerlendirildiği için sosyal bilimler alanında sıkça kullanılan ve üzerine çalışmalar yapılan bir kavram olarak ele alınabilir. Bu açıdan değerlendirildiğinde kültür çok boyutlu bir özelliğe sahiptir.

Kültür, maddi ve manevi bir unsur olarak gündelik yaşamın her alanında ön plana çıkmaktadır. "Kültür" kelimesi Latince kökenlidir. Fiil olarak "Colera" dan türeyerek "Culture" kelimesinden gelmektedir. "Cultura" yani kültür kelimesinin anlamı birden çok anlamı kapsamaktadır. Tarımsal alanda üretmek ve toprağı işlemek, toplumsal alanda korumak ve muhafaza etmek, dini açıdan ise ibadet ederek yaratıcıyı onurlandırmak anlamına gelmektedir. Diğer bir ifade ile kültür, doğa ile iç içe bir kavram olduğu hiç şüphesiz yadsınmaz. Kültür ve doğa birbirinden beslenmektedir. Kültür, doğayı dönüştürmek için doğadan türettiği kültürel araçlar yaratmaktadır. Böylelikle doğa kültürü oluşturmakta, kültür de doğayı zamana bağlı olarak değiştirip dönüştürmektedir (Eagleton, 2005: 11; akt. Hazar, 2021, s. 31 - 33). Güvenç'in belirtmesi üzerine ise kültür; bir toplumun üyesi olan bireyin sanat, yeme - içme, barınma, inanç, gelenek ve görenek, alışkanlıklar gibi unsurları içine alan karmaşık bir bütün olarak ele alınmıştır (Güvenç, 2011, s. 129). Böylelikle kültür kavramının anlam özelliği ele alındığında tek bir boyutunun olmadığı, aksine çok boyutlu faktörleri içine alan bir kavramdır.

Diğer bir ifadeyle kültür, maddi ve manevi unsurları birleştiren genel bir kavramdır. Hazar'ın da belirttiği gibi toplumda insanların doğa dışında yarattıkları ve o yarattıkları unsurların üzerine yeni parçalar ekleyerek oluşturduğu maddi ve manevi olguların bütünüdür (Hazar, 2021, s. 32). Yani yaşanan bir toplumda insanların nasıl beslendiği, oturup kalktığı, sanatsal değerleri neler ve hangi alanlarda ön planda kendini gösterdiği, ölümler ve düğünlerde yapılan birtakım ritüellerin neler olduğu kültürel öğelerin birer parçasıdır ve bu öğelerin birleşimi kültür kavramını ortaya çıkaracaktır. Evrenin işleyişi, yorumlanması ve bir toplumda belirlenen birtakım kural ve değerlerin bir sonraki kuşaklara aktarılması ile yeni bir özelliği de beraberinde getirmektedir. Bu

tanımlama ile kültür, birikimli bir özelliğe sahip olmasıyla birlikte çok boyutlu bir işleve sahip olduğu görülmektedir.

Narci'nın kültür kavramı üzerinde durduğu en önemli husus; kültürün sosyal bilimlerin her bir alanında farklı tanımlamalar getirilmesinin sebebi kültürün geniş bir yelpazeye sahip olmasıdır. Kültür bir topluma has özellikleri, gelenek ve görenekleri, bunun yanında davranışlar bütünü olarak karşımıza çıkmaktadır (Narci, 2018, s. 4). Böylelikle kültür, bir toplumu diğer toplulardan ayıran kendine has ritüelleri, davranış ve fikir kalıplarını oluşturan özelliğe sahiptir. Bir nevi kültür bir toplumun kimliği niteliğindedir.

Bir bireyin toplumsal kimliğinin olmasının sebebi grup içerisinde aidiyet hissetmesidir. İnsan sosyal bir varlıktır. Herhangi bir toplumda dünyaya gelir ve o toplumun bir parçası olur. O toplumun dilini, benimsemiş oldukları inancı, ideolojileri ile harmanlanır ve böylelikle ait olduğu toplumu benimsemiş olur. Böylelikle toplumun bir parçası olan bireyler, toplum içinde yaratılmış o kültür ile harmanlanıp bütünleşerek kendini o toplumun bir parçası olarak kabul etmektedir. Bu açıdan kültürün bireylerin toplumsal aidiyetlerini kazandırmaya yönelik bir işleve sahiptir.

“Kültür kendimizi ifade etme biçimimizdir. Duygu ve düşüncelerimizi kültür yoluyla açığa vurur ve yine kültür yoluyla ifade ederiz. Bir kültürü anlayabilmek demek o toplumun içine girerek kültürünü tanımak demektir. Çünkü kültür bütün gerçekliğiyle insanı anlatır ve insanı tüm gerçekliğiyle ele verir. Hatta henüz ortaya çıkmamış düşüncelerden de şimdiki yaşanan kültür haber vermektedir. Kültür insanın anlam dünyasını oluşturur, belirler, geliştirir (Alver, 2007, s. 139). Dünyanın anlam varlığına ilişkin tüm düşünülebilirlikleri içerir. İnsanın nasıl düşündüğü, duyduğu, yaptığı, istediği, insanın kendisine nasıl baktığı, özünü nasıl gördüğü; değerlerini, ülkülerini, isteklerini nasıl düzenlediği bütün bunlar kültürün öğeleridir” (Alver, 2007, s. 132).

Toplumun bel kemiği ve yapı taşıdır kültürdür. Toplumda yaşayan bireylerin duygu ve düşüncelerin dışavurumu yani yansımasıdır. Bu yansıma maddi unsurun yanı sıra manevi unsur da olabilir. Duygu ve düşünceleri aktarmak için dil çok önemlidir. Kültürü hem yaratmak hem de toplumdaki diğer insanlara aktarmak için en önemli bir araçtır. Bu özelliğiyle dil kültürün en önemli parçasıdır. Bir toplumda aidiyet hissetmek yani bireyin kendini o topluma ait hissetmesi topluma entegre olmak için kültür önemli bir işleve sahiptir.

İnsanı diğer canlılardan ayıran en önemli unsur akılcı ve üretken bir varlık olmasıdır. Yaşadığı toplumda sadece beslenmek değil, bunun dışında yiyecekleri

besinleri üretmek, hasat etmek, beslenmenin dışında toplumda düzeni sağlamak için birtakım kurallar belirlemek, davranışlarına şekil vermek, sanat ve tasarım ortaya koymak, iletişimin en önemli sembolü dil ve daha birçok şey insanların ürettikleri ve gelecek kuşaklara aktardığı temel yapı taşlarıdır. Bu yapı taşlarının genel adı ise kültürdür. Böylelikle kültür sadece zihinde tasarlanan bir özellik değil, aynı zamanda maddi unsurları da ele alan bir yapıdadır.

Diğer bir kültür tanımını ise Malinowski yapmaktadır. Malinowski'nin "Bilimsel Bir Kültür Teorisi" adlı eserinde kültürün insanların tükettiği maddi ve manevi unsurları, toplum içerisinde yaşayan bireylerin hukuki özelliklerini, bireylerin sahip olduğu her türlü davranış, inanç, değer ve gelenekleri içine alan bir bütün olarak ifade etmektedir. Bu açıdan bakıldığı zaman kültürün maddi ve manevi her türlü unsuru barındıran ve toplumsal sorunlarla baş etmeyi sağlayan bir özelliğe sahiptir (Malinowski, 2016, s.41-42).

Malinowski'nin de belirttiği gibi kültür hem manevi hem de maddi içerikleri vardır. Kültürün ortaya çıkması ise hiç şüphesiz ki insan gereksinimleridir. İnsan çok boyutlu bir varlıktır. Hızlı tüketen ve üreten karmaşık bir varlıktır. Toplumsal yapı değiştikçe buna bağlı olarak insanların ihtiyaçları, barınma ve tüketme ihtiyaçları da değişmektedir. Böylelikle yeni bir yaratma ihtiyacı çıkmaktadır. Örneğin bir bölgedeki yemek kültürü, tüketim toplumunun farklılaşması ile yerine farklı bir yemek kültüre bırakmasına sebep olacaktır.

Bunun yanı sıra kültür insan ihtiyaçlarından doğmuştur. Kültür kavramının ortaya çıkmasının asıl sebebi Malinowski'nin belirtmesi üzerine insan ihtiyaçlarıdır. Toplum içerisinde belirginleşen birtakım sorunlar ve birtakım gereksinimler ile kültür ve kültürel unsurlar oluşmaya başlamıştır (Malinowski, 2016, s. 41-42). Bireyler toplumda ve doğa içerisinde maddi ve manevi açıdan birçok unsura ihtiyaç duymaktadır. Temel besinler, birtakım dini ritüeller, eğlenceleri, sevinçleri, kendilerini soğuktan ve sıcaktan koruyan kıyafetler ile insanoğlu toplumsal ve bireysel olarak ihtiyaçlarını karşılama eğilimindedir. Bu açıdan kültürel kimlik insanın ve toplumun ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir özelliğe sahiptir.

Kültür birçok özelliği ile geniş çerçevede ele alınan tanımlamalara sahiptir. Yaşanılan bir toplumda insanların nasıl beslendiği, dilsel öğeleri, örf, adet gelenek ve görenekleri ve daha birçok unsur kültür tanımını kapsamaktadır. Dolayısıyla her

toplumda kültürel bir yapı olduğu belirtilebilir. Bunun yanı sıra kültürün ortaya çıkması ilk insanlık tarihi kadar eskidir. Çünkü kültür, insanların ihtiyaçlarından ortaya çıkmıştır. Her dönemde toplumsal yapıdaki farklılaşma ile değişen, gelişen ve yığılım özelliği gösteren bir kavramdır.

1.1.2. Kültürün Özellikleri

Her toplumun kendine özgü bir kültürü vardır. Böylelikle bireyin yaşamını şekillendiren ve toplumu bir arada tutan bir yapıya sahiptir. Hiçbir toplum kültürden yoksun kalmamıştır. En ilkel toplumlardan gelişmiş olan modern toplumlara kadar her toplumun kendine ait bir kimliği, toplumsal norm ve değerleri, tüketim biçimleri, dilsel öğeleri, dini inançları ve daha sayılabilecek birçok özellik o toplumda kültürel bir yapı olduğunun göstergesidir. Böylelikle kültürsüz bir bireyden ve toplumdan bahsedilmesi mümkün değildir.

“Kültür kavramının var olmasına ve gelişmesine destek sağlayan en önemli unsur dil’dir. Birçok araştırmacının çalışmalarında bu iki kavramı yan yana görmekteyiz. Aslına bakılırsa kültür, dilbiliminde var olan bazı kavramların gelişmesini ve yaygınlaşmasını sağlayan temel bir unsurdur” (Imasheva, 2019, s. 25).

Kültürün bir diğer özelliği; Imasheva’nın da belirttiği gibi dildir. Çünkü kültürün en önemli özelliği, bireyleri birbirlerine yakın hissetmelerini sağlamanın yanında sosyal ilişkileri kuvvetlendirmektir. Her insan sosyal bir varlıktır. Diğer insanlarla iletişim kurmak, karşısındaki bireyler ile ortak olan noktalarını yakalamak ve etkileşimde bulunmaktır. Böylelikle kültür, doğrudan bireyleri birbirine bağlamaktadır. Çünkü kültür bir toplumda yaşayan insanların konuştuğu dil, üretmiş oldukları sanat, örf ve adetleri, dini ritüelleri, mutfak kültürü ve daha birçok unsuru barındırmaktadır.

Dil, kültürü aktarmak için bir araç niteliğindedir. Kültürel bir yapının içerisinde doğan ve yetişen bir birey başlangıçta ailesi olmak üzere okulda, sosyal çevresinde o toplumun benimsenmiş olduğu alışkanlıklar, değer ve inançları iletişimsel ağlar yolu ile aşılacaktır. Böylelikle kültürün aktarımında iletişim ve dil çok önemli bir yere sahiptir. Bununla beraber kültür aynı zamanda toplumsal olarak bir aktarım sürecidir. Her bir toplumda bulunan dilin sembol ve anlamları, gelenek ve görenekleri, bir olay karşısında nasıl davranıldığı, beslenme alışkanlığı olarak ne yenilip içileceği, düğün ve cenaze törenlerinde insanların nasıl etkileşimde bulunduğu ve hareket ettiği, bütün bunların dışında daha birçok unsur kültür özelliklerini oluşturmaktadır. Bu kültürel

unsur, ilerlemeci bir şekilde aktarılmaktadır. Kültür, insanların yarattığı bir olgudur. Yaratılan maddi ve manevi olgular ise bir sonraki nesile aktarılır. Aktarılan kültür ise o toplumsal yapının koşulları ve şartlarına göre kendini yenileyip şekillendirir. Böylelikle kültür, sürekli bir değişim dönüşüm içerisinde ve aktarımcı bir özelliğe sahiptir.

Değişim ve dönüşüm içerisinde kültür olgusu statik bir yapıya sahip olmadığı tezini Özkul' da şu ifadelerle desteklemektedir; kültür, statik yani durağan bir yapıya sahip değil, aksine dinamik bir süreçtir. Toplumda değişen birçok faktöre bağlı olarak kültür de değişime uğramaktadır (Özkul, 2013, s. 18). Kültürün en temel özelliklerinden biri dinamik bir yapıya sahip olduğudur. Toplumsal yapı teknolojinin gelişmesi ve buna bağlı olarak insan ihtiyaçlarının değişmesi ile mevcut kültür tam olarak bırakılmasa da toplumun ihtiyaçlarına göre yeni kültürel özellikler eklenerek devam etmektedir.

Kültürün özelliklerinin sadece toplumsal özellikte olduğunun belirtilmesi yanlış olacaktır. Öter'e göre, kültür bireysel ve toplumsal olarak da ikiye ayrılmaktadır. Bireysel kültür; bireyin içinde yaşadığı toplumdaki değer, norm, örf ve adetlerin bireye dolaylı yollardan öğrenme sürecidir. Bu da bireyin toplumda nasıl davranacağını öğrenir. Kültürü toplumsal boyutu ise bir grubu oluşturan bireylerin zihninde tasarlanmış olduğu birtakım mesajları topluma aktarmasıdır. Böylelikle kültür, insan zihninin bir ürünüdür (Öter, 2009, s. 46).

“Toplumun gelişimi ile beraber kültürler de değişmektedir ve yaygınlaşmaktadır. Ayrıca modern çağdaki farklı gelişmelerin etkisinde yeni kültürel faktörlerin de ortaya çıktığını görmek ve takip etmek mümkündür. Demek ki kültür, sabit bir kavram değildir. Kültür değişir ve yenilenir” (Imasheva, 2019, s. 24).

Imasheva'nın da belirttiği gibi toplumların değişim ve gelişimine bağlı olarak kültürler de değişmektedir, çünkü kültürü yaratan toplumun kendisidir. Bunun yanı sıra toplumsal yapı içerisinde sanayileşmenin ve buna bağlı olarak teknolojinin gelişmesi ile toplumun ihtiyacı farklılaşması ile birlikte yeni kültürel süreçler ortaya çıkmaktadır. Böylelikle kültür statik olmayıp dinamik ve kendini yenileyen bir özelliğe sahiptir.

Başka bir ifade ile kültür ile ilgili belirtilmesi gereken en önemli husus, kültürün diğer varlıklardan ziyade insanlara ait bir özellik olmasıdır. Çünkü hayvanlar toplumun içerisinde maddi ve manevi açıdan hiçbir şey üretmezler ancak insanlar doğası gereği öğrenme özelliğine sahiptir. Böylelikle öğrendikleri şeylerden de yeni unsurlar ortaya koyarlar. Bu noktada kültür, insanların ortaya koyduğu maddi ve manevi unsurların bütünü olarak ele alınmaktadır (Baştan, 2002, s. 4). Ayrıca insanları diğer

varlıklardan ayrılan en önemli özelliği hiç şüphesiz üretken bir özelliğe sahip olmalarıdır. Kültür ise bir üretim süreci olduğu için insanlara özgü bir olgudur.

Genel çerçevede kültür kavramı ele alındığında toplumsal işleve sahip bir unsur olarak ele alınabilir. Bir toplumun yaşayış şekilleri, beslenme biçimleri, doğa koşullarının sunmuş olduğu coğrafyada yapılmaya uygun olan ekonomik geçim kaynakları, toplumda yaşayan bireylerin dilleri ve davranışları, anaerkil veya ataerkil bir toplum yapısına sahip olmak gibi unsurlar ve daha birçok şey kültürel bir yapı içerisinde ele alınabilir. Böylelikle kültür toplumsal bir birikim ve yapıya sahiptir.

1.1.3. Alt Kültür

Kültür genel bir bütünlüğe sahiptir. Yani kültür toplumun en önemli unsuru olduğu için her toplumun kendine ait geleneği ve göreneği, yemek kültürü, sanatsal faaliyeti, dini ritüelleri, maddi ve manevi unsurları gibi birçok özelliği vardır. Böylelikle toplumsal yapının en temelinde kültürel öge yer almaktadır. Dolayısıyla kültürsüz bir toplum dinamiğinden söz edilemediği ve her toplumsal yapı içerisinde gelenek, görenek ve kültürel unsurlar olmaktadır.

Toplumun bütünleşmesi ile bireyin aidiyet ruhuna bürünerek toplumsallaşması için kültür toplumsal açıdan birçok özelliğe sahiptir. Bunun yanı sıra kültürün genel bir yapıda, yani birçok unsuru içinde barındırdığı belirtilebilir. Alt kültür ise bir toplumda toplumsal süreç içerisinde farklı sınıflara, kategorilere bölünerek, genel bir kültürün parçasını barındırarak kendilerine ait yeni bir kültür oluşturup toplumda varlığını sürdürmektedir.

Böylelikle toplumun en önemli unsurlarından olan kültür genel bir yapıya sahiptir. Ancak bir toplumda genel bir kültür olduğu gibi aynı toplumun içinde farklı gruplara ayrılan, çeşitli tabakalara bölünen birbirinden farklı kültürel öğelere ait gruplar da vardır (Tolan, 1978, s. 225). Bu kültürel bölünmeler ise genel olan kültürün bir uzantısıdır. Bu uzantı aralarında mekansal, somut bir yakınlık olduğu gibi herhangi bir fiziksel yakınlık olmayıp aynı düşünce veya kültürel öğeleri benimseyen toplumsal kitlelerden de bahsedilebilir.

Kültürel çeşitlilik, toplumsal yapı içerisinde kendini gösteren bir özelliğe sahiptir. Toplum içerisinde olan kültürel ve etnik çeşitliliğin olduğu yerde bir kültürel kimlik de vardır. Özalp'e göre alt kültür arasındaki farklılığı kültür içerisindeki norm ve

değerlere bağlamaktadır. Endüstrileşmeden uzak, geleneksel toplum yapısında alt kültür farklılığı az, gelişmiş ve endüstrileşmenin yoğun olduğu toplum yapısında ise bu farklılığın fazla olduğunu ileri sürmesi ile birlikte birbirinden farklı olan alt kültürler genel kültür ile uyumlu olduğunu belirtmektedir (Özalp, 1994, s. 78).

Alt kültürü etnik kavramı ile ilişkilendirmek mümkündür. Çünkü etniklik aynı dili, dini, ırksal bütünlüğü sağlayan ögeler hakim olmakta ve ilkel toplumlarda belirgin bir şekilde gözükmesiyle birlikte modern toplumlarda da karşılaşılmaktadır. Etnik köken farklı dinleri, inançları ve ırksal farklılıkların ayrışımıdır. Her dini inancın ve ırkların kendilerine ait bir kültürü oluşu için alt kültür ile etnik kavramı birbirleriyle ilişkili kavramlardır.

Sanayileşme öncesi toplumlarda etnik kavramı ırksal bağlamda ele alınmasıyla birlikte kolektif bir bilinç hakim olmaktadır. Yıldırım'ın tanımlamasında; sanayileşme sürecindeki gelişmelerden sonra modern toplumlarda etnik kavramının tanımı ırksal bağlamdan ziyade kültürel açıdan bir birliktelik anlamına gelmesiyle kavramsal tanımında bir farklılaşma meydana gelmiştir (Yıldırım, 2015, s. 20). Bu da modern toplumda aynı kültürel öğelere sahip bireylerin bütünlüşmesiyle alt kültür unsurunun ortaya çıkması anlamına gelmektedir.

Alt kültür kavramı ırksal bütünlüğün bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Bir toplumda aynı aidiyet bilincinin oluşması ve genel kültür yapılanmasının bir bütünü kültür kavramını oluşturmaktadır. Aynı kültürel bütünlüğün parçası olan bireylerin kendine ait dil, din, ırksal ve cinsel farklılıklar ise alt kültür kavramını meydana getirmektedir. Böylelikle alt kültür, bir toplumdaki kolektif kültür kavramının kendine has özelliklerinden ayrılarak yeni bir kültür kavramı oluşumunu beraberinde getirmiştir.

Genel çerçevesi ile alt kültür kavramı değerlendirildiğinde, kültürel ögenin bir motifidir. Kültür toplumun genel unsurudur. Alt kültür ise o toplumdaki genel bir kültürün bazı farklı ideolojileri benimsemesi sebebi ile genel bir kültürden ayrılarak bir alt kültür özelliği ile toplumda yerini almaktadır. Bu farklılıklar ırksal, dini inançlar, etnik köken, cinsel yönelimler olabileceği gibi birtakım değerler ile bir araya gelen gruplar olan Apaçiler, belirli bir müzik tarzını benimseyenler, Emolar¹ gibi örnekler de alt kültürün bir parçasıdır.

¹ Emo, bir moda kültürüdür. Emo kültürüne uyan kişiler cinsel kimlik tanımaksızın gözlerine Rimel sürerler, saçlarına fön çekerler, küpe ve piercing kullanırlar ve genellikle baskılı tişört ile dar pantolon giyerler.

1.1.4. Maddi Kültür

Kültür kavramının alt kategorilerinden bir tanesi maddi kültürdür. Kültür kavramı soyut bir kavram olarak algılandığı bilinse de herhangi bir toplumun hayat tarzını somut olarak ifade edilmesi, nesnel gerçekliklerle ilişkilendirilmesi ile maddi kültür devreye girmektedir. Bir toplumda yaşayan bireylerin zihinsel tasarımlarının sonucunda nesnel bir gerçeklikle ortaya koyulması ile maddi kültür unsuru ortaya çıkmaktadır. Böylelikle maddi kültür, manevi kültürün etkisiyle ortaya konan ve şekillenen toplumsal yapının bir ürüdür.

Maddi kültür kavramı ilk kez 1875 yılında antropolog olan A. Lane-Fox Pitt-Rivers tarafından ortaya atılmış ve Pitt-Rivers maddi kültürü “insan zihnindeki birtakım düşünce ve fikirlerin dışsal olarak aktarılan işaret ve sembolleri” şeklinde tanımlamıştır (Schlereth, 1985; Bolin ve Blandy, 2003; akt. Şarman, 2021, s. 4). Maddi kültür özünde soyut bir imgelemdir. Ancak insan zihnindeki birtakım semboller ve tasarımları dışa vurarak maddileştirmek, maddi kültür kavramının ortaya çıktığının göstergesidir.

Dünya halkbilimi araştırmalarında herhangi bir toplumun genel perspektifi ele alındığında maddi kültür en temel terim olarak görülmektedir. Böylelikle maddi kültür bir toplumdaki mimari tasarım, sanatsal yapılar, yeme-içme kültürü, giyim ve kuşam, dini ritüeller gibi daha birçok ilişkiyi kapsamaktadır (Sarıtaş, 2019, s. 33). Bu açıklamaya göre maddi kültür, bireylerin zihinsel yaratımlarının sonucunda maddi açıdan üretilip bireyler tarafından benimsenmesiyle o topluma aidiyet hissetmesi sürecidir.

Maddi kültür, kültürün somut boyutunu ele almaktadır. Bunun yanı sıra sözel kültürü, gelenek ve görenekleri, örf ve adetleri zihinde işleyerek insan elinde tamamlayarak ortaya konulan üründür. Böylelikle sözel ve manevi kültürü tamamlayıcı bir özelliğe sahiptir. Maddi kültür genel olarak manevi bir özelliği olsa da maddi unsurları da barındırdığı yok sayılamaz. Bir toplumda yapılan halı dokumacılığı, el sanatları ve yemek kültürü gibi faktörler o toplumun en önemli kültür miraslarıdır.

“Schlereth maddi kültür çalışmalarını, insanlığın geçmiş ve şimdiki yaratımlarını ve bu yaratımlarından neyin bilinebileceğini bilme girişimi olarak ifade eder. Maddi kültür çalışmaları ile arkeologlar, insanlık tarihini daha da geriye götürebilirler. Çünkü insanlar yazmadan ve konuşmadan çok önce bir şeyler yapıyorlardı. Neredeyse tüm kültürlerde alet yapımı, yazının bulunmasından önce gelmektedir. Maddi kültür, insanlığın en eski kültürel mirası olarak görülebilir. Aynı zamanda Schlereth, maddi kültürü; yalnızca

en eski şekiller değil, şimdiki zamanda da devam eden geçmişin somut bir biçimi olarak görülür” (Schlereth, 1985; akt. Şarman, 2021, s. 5).

Daha yazı icat edilmeden önce bile birçok toplum tarafından farklı araç ve gereçler icat etmişlerdir. Dolayısıyla maddi kültür, insanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahiptir. Aynı zamanda maddi kültür unsurlarının yaratımlarıyla toplumsal gelişim ve değişimler meydana gelmektedir. Çünkü farklı aletlerin ortaya çıkmasıyla insan hayatını kolaylaştırmakta ve ortaya konan maddi kültür unsuru o toplumun ve dönemin koşullarına göre farklılaştırılarak gelecek nesillere aktarılmaktadır.

Prown maddi kültürü geleneksel bir yaklaşım olarak görmektedir. İnsanların emeğiyle yapılmış nesnelere o döneme ait kanıtlar sunabilmektedir. Bunun dışında maddi kültür, nesnelere oluşturan insana ve nesneyi kullananlara, o toplumda yaşayan bireylerin ideolojilerine, inançları ve kültürüne dair birtakım bilgiler vermektedir. Ayrıca insanların yaratımı olan nesnelere, malzemelerin yani maddi kültür unsurlarının o topluma ait kültürün anlaşılmasında yardımcı olmaktadır fakat maddi kültür unsurları tek başlarına tarihsel açıdan bir bilgi vermezler. Bireylerin doğrudan yaratmış olduğu nesnelere olduğu için ilk elden kanıt niteliğindedir (Prown, 1982; akt. Özturan, 2015, s. 9). Bir toplum hakkında objektif sonuçlar elde edebilmek için sadece maddi kültür unsuruna bakılarak net bilgiler elde edilmesi doğru olmaz. Ancak ortaya konan nesnelere, doğru bilgilere ulaşmak için bir belge niteliğinde gösterilebilir.

Yaratıcılık insanları diğer canlılardan ayıran bir özelliktir. Toplumda maddi ve manevi yaratım unsuru kültürdür. Kültür, bireylerin toplumda varlıklarını sürdürdükleri ve kendilerini o topluma ait hissetmelerini sağlayan en önemli araçtır. Maddi kültür de bunlardan birisidir. Maddi kültür, herhangi bir toplumda insanlar tarafından yaratılmakta ve kullanılmaktadır. Maddi kültürü oluştururken yaşamış oldukları toplum içerisinde gördükleri, öğrendikleri ve kültürel yapılarından esinlenerek oluşturulan nesnelere. Böylelikle maddi kültür öğeleri ele alındığında bir topluma ait yaşayış biçimleri, değer ve inançlar hakkında bilgiler vermektedir.

1.1.5. Manevi Kültür

Kültür, toplumsal süreçlerle ilintili olan insanların yarattığı ve üzerine eklediği maddi ve manevi unsurların bütünüdür. Kültürel öğeler insanlık tarihi var olduğu andan beri gün yüzüne çıkan ve dinamik olarak ilerleyen bir olgudur. Toplumun yaratmış olduğu gelenek ve görenekler, dini ritüeller, sanatsal faaliyetler, kitle iletişim araçları,

giyim ve kuşam ve daha birçok unsur kültürel öge ele alınabilir. Kültür dinamik bir süreç olduğu için de yaratılmış olan değer ve inançlar toplumun ihtiyacına göre şekillenmekte ve yerini farklı bir kültürel ögeye bırakabilmektedir.

Manevi kültür kavramı Tetik' e göre bir toplumun başta dili olmak üzere dini, davranış biçimleri, düğün ve cenaze şekilleri, değerler, dokumacılık faaliyetleri gibi unsurları içeren hars anlamına gelmektedir (Tetik, 2018, s. 50). Tetik'in belirttiği ifadeye göre kültürün manevi ögesi somut süreçlerin de derininde manevi bir ruha sahip olan ve bir toplumun kendi eliyle oluşturduğu suni bir özelliğe sahip olduğu sonucu çıkartılabilir. Din, dil ve değerler başta olmak üzere maddi kültür unsurlarının dâhi arkasında yatan manevi değer ve önem de manevi kültür unsuru olarak değerlendirilebilir.

Kaya ise Kültür kavramını “Somut Kültür” ve “Somut olmayan Kültürel Miras” olarak iki başlık altında incelemiştir. Somut olan kültürün maddi ögesiyken Somut olmayan kültürel miraslar ise gelenek ve görenekler, davranış biçimleri, sanatsal değerler gibi unsurları içine alır (Kaya, 2021, s. 12). Bu bilgilere göre somut olmayan kültürel miras öğeleri manevi kültür kavramı ile eş değerdir.

Diğer bir ifadeyle manevi kültür, zihinsel bir aktivite olması ile kültürün iskeleti konumuna sahiptir. Toplumun bir parçası olan bireyler, insan ürünü olan kültür öğelerini öncelikli olarak zihinde tasarlayarak ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra kültürün en temel özelliği topluma ait olması ve bireye aidiyet duygusu hissettirmesidir. Bu yönüyle kültür toplumsal gruplara ve bireye manevi bir özellik sunması ile önemli bir işleve sahiptir.

Alkan ise toplumsal yapının meydana getirdiği kültürel öğelerden bahsetmektedir. Toplumsal yapının kültürel özelliklerine gelenek, görenek, el sanatları gibi unsurlar örnek olarak gösterilebildiğini belirtmektedir (Alkan, 2021, s. 5). Bu ifadeyle belirtilen en önemli konu kültürün somut olmayan özelliği üzerinde durulduğudur. Toplumsal yapının parçası olan bireyler buldukları toplum içerisinde aidiyet duygusu yaşamak ve sosyal dinamiklerini oluşturmak amacıyla manevi kültür unsurları gündelik yaşamda ve toplumsal yapıda önemli bir konu teşkil etmektedir.

Toplumun bütünlüğü ve entegrasyonu için manevi kültür unsurları içerisinde değerlendirilen en önemli alanlardan biri de dildir. Dil, herhangi bir toplumda bireylerin bir araya gelerek oluşturdukları, bireylerin birbirleriyle iletişime geçtiği, doğa içerisinde

algılanan gerçekliklerin zihinde tasarlanarak oluşturulan dizgeler bütünüdür. Diğer bir ifade ile dil, bir toplumda kültürel unsurların paylaşılmasını sağlanan bir araçtır. Bu ifade ile dil, manevi kültür bağlamında ele alınan ve somut olmayan kültürün bel kemiğini oluşturan özelliğe sahiptir.

Takiyettin Mengüşoğlu yapmış olduğu kültür kavramı üzerindeki değerlendirmesinde dilin işlevine değinmiştir. Bir bireyin kültür varlığını ve gelişimini insanın en önemli iletişim araçlarından olan dile bağlamaktadır. Her bireyin kendine ait oluşturduğu kimliği, niteliği ve özelliğini dili sayesinde ortaya koyar(Mengüşoğlu, 1958, s.251). Mengüşoğlu'nun da belirttiği gibi bireyler başta olmak üzere toplumsal yapıda ortaya konan maddi ve manevi unsurları dil aracılığıyla açığa çıkarılarak aktarılır. Böylelikle dil kültürel süreçlerin aktarımı için önemli bir işleve sahiptir.

Bir toplumun dinamiklerini ortaya koymak, toplumsal yapıyı bir zincirin halkası olarak bütünleştirmek ile kültürel unsurları oluşturmada dil en temel araçlardandır. Toplum içerisinde yaratılan maddi ve manevi kültür öğelerinin zihinde tasarlanıp aktarım sağlanması dil sayesinde olmaktadır. Böylelikle dil, Mengüşoğlu'nun da alıntılanmasında belirttiği gibi adeta toplumun aynasıdır. Diğer bir ifade ile dil, yaşanan herhangi bir topluma yansımasıdır.

Toplumsal yapının kaçınılmaz öğelerinden olan maddi kültür ve manevi kültür süreçleri iç içe olduğu belirtilebilir. Ülken'e göre herhangi bir toplumda, toplumun içerisinde bulunan bireyler oluşturmuş olduğu maddi kültür unsurlarına bakarak o toplumun manevi değer ve kültürüne dair birtakım bilgi ve düşünceler geliştirilebileceğini belirtmektedir (Ülken, 1953, s.13). Böylelikle bir toplumda somut kültürel miraslara bakarak o toplumun tarihsel süreçlerini ve sosyal yapıları hakkında zihinsel bir bilince ulaşılabilir.

Somut olmayan değerlerden olan manevi kültür kavramı maddi kültür süreci ile bir bütün olarak ele alınan özelliğe sahiptir. Örneğin bir toplumdaki maddi kültür unsurlarından olan dokunan halı dokumacılığı ürünlerine veya giyim ve kuşam gibi somut öğeleri inceleyerek o toplum hakkında birtakım fikirler elde edilebilir. Bir başka ifade ile manevi kültür, bireylerin toplumsal yapıda gördükleri olgu ve olaylardan esinlenerek zihinsel tasarımlarıdır. Bu açıdan manevi kültür toplumsal bir ruha ve bilince sahiptir.

1.1.6. Kültürel Değişme ve Farklılaşma

Doğa, insan gibi unsurların dışında bir toplum da sürekli olarak değişim ve dönüşüme, yeni özelliklere bürünür. Böylelikle farklı kültürlerin etkisi altına girebilirler. Ancak toplumsal değişme sadece tek bir alanda değil aileden ekonomiye, dini inançlardan sanata kadar toplumsal alanın genelini kapsamaktadır. Diğer bir ifade ile toplumsal değişme, herhangi bir zaman diliminde o toplumda meydana gelen değişimlerden kaynaklı olarak farklı süreçlerle gerçekleşme olarak açıklanabilir. Böylelikle toplumsal değişme kavramı dinamik bir süreç olarak ele alınabilir.

“Toplumsal değişme, farklı zaman dilimlerinde, toplumun yapı unsurlarında ortaya çıkan izlenebilir nitelik ve nicelik farklılaşmasıdır. Bir durumdan bir başkasına geçme; varlıkların olduklarından başka bir duruma geçmelerinin kavramsal bir ifadesi olarak, çok faktörlü, karmaşık ve toplumdaki topluma farklılık gösteren süreçleri ifade eder. Kentleşme, sanayileşme, modernleşme, sekülerleşme, rasyonalizasyon gibi süreçler toplumsal değişimin önemli etkenleri olarak kabul edilir” (Yıldırım, 2003, s. 9).

Toplumsal ve kültürel değişimler toplumdan topluma değişkenlik göstermektedir. Çünkü her toplumun kendine ait birtakım özellikleri, kültürel kimlikleri vardır. Bu açıdan ele alındığında toplumsal değişimin birçok süreci kültürel ve toplumsal değişimlere etken olduğu belirtilebilir. Bunların başlıca unsurları Yıldırım’ın da belirttiği gibi kentleşme, sanayileşme, sekülerleşme, küreselleşme gibi toplumsal alan ile ilişkili olan boyuta sahiptir.

Toplumsal değişimin temelinde yatan başlıca sebepler dikkate alındığında Kongar’ın da belirttiği en önemli husus teknolojik gelişmelerdir. Teknolojinin gelişmesi ile birlikte insan ilişkilerinin ve ihtiyaçlarının değişmesi sonucu ortaya çıkan bir hareketlilik vardır. Toplumsal değişim ile birlikte mülkiyet başta olmak üzere tüketim kültürü, kurallar, toplumsal değer ve ilişkilerin değişmesine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır (Kongar, 1996, s. 25). Teknolojik gelişme günümüz modern dönemde kaçınılmaz bir durumdur. Toplumdaki teknolojik ve sistematik değişimler toplum içerisinde birey ve kitleler açısından bir değişimi de beraberinde getirmektedir.

Toplum sürekli bir değişim ve dönüşüm içerisindedir. Kongar’ın da belirttiği gibi toplumsal ve kültürel değişimlerin temelinde teknolojik gelişmeler yatmaktadır. Teknolojinin gelişmesi ile birlikte insanın ihtiyaçları da zamanla değişmektedir. Yeni üretim araçlarından giyim ve kuşama, sanatsal olgulardan kültürel öğelere kadar birçok unsur değişiklik göstermektedir. Böylelikle teknolojik gelişmeler sürekli değişip

geliştikçe toplumsal ve kültürel değişim de hiç şüphesiz buna bağlı olarak kaçınılmazdır.

Sezal ise toplumsal değişimin ana faktörünü şu şekilde açıklamıştır: Toplumsal yaşamda, insanlar ayakta kalıp hayata tutunmak için birtakım problemlere çözüm bulmak gerekmektedir. Böylelikle bir birey toplumda diğer bir insana muhtaç yani ihtiyacı vardır. Aynı toplumun içerisinde yaşayan bireyler atalarından miras kalmış olan kültürü örneğin hayvanların nasıl evcilleştirildiği, dini ritüeller, tarımsal faaliyetler gibi unsurların bir sonraki kuşağa öğretilerek neslin devamı sağlanmalıdır. Toplumsal değişim süreci tam da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Çünkü insanların, bir sonraki kuşağa aktardığı birtakım kültür, öğretiler zamanla kurumsallaşmayı ortaya çıkaracaktır (Sezal, 2010, s. 562).

Toplumsal değişim temelinde bir aktarım sürecidir. Bireyler atalarından öğrendiği bilgileri, toplum içerisinde yaşayan diğer insanlara aktarır. Bireyler de zamanın ve dönemin şartlarına uyumlu olarak bir sonraki nesile öğretir. Böylelikle toplumsal açıdan bir değişim meydana gelir. Bunun dışında kültür ile toplumsal değişim arasında bir ilinti olduğu belirtilebilir. Çünkü bir toplum içerisinde yaşayan birey hayatta kalabilmek ve toplumun bir parçası olabilmek için o topluma ayak uydurması, atalarından miras bıraktığı birçok öğretiyi bilmesi gerekmektedir. Bu öğretiler hayvanların evcilleştirilmesi, dilin öğrenilmesi, yeme ve içme gibi faaliyetler, düğün - ölüm dönemlerinde yapılan ritüeller ve daha birçok unsurdan söz edilebilir. Bu öğretiler kültürün bir parçasıdır. Bir toplum içerisinde yaşayan birey kendini o topluma ait hissedebilmesi ve toplumsal bir çatışma yaşamaması için bireyin içinde yaşadığı örf, adet, gelenek ve görenekleri öğrenmesi ve öğrendiği bu kültürel öğretileri ise zamanın ve toplumun ihtiyaçlarına göre değiştirerek bir sonraki nesile aktarması gerekmektedir.

Sağdıç'ın da belirttiği gibi kültürel değişim belli bir toplumda ve belli bir zaman içerisinde gerçekleşmektedir. Kültürel açıdan benimsenen olgu ve olaylar şartlar değiştikçe kültür unsurları da çağa ve topluma ayak uydurularak gerçekleşir. Yeni ihtiyaçlar ortaya çıktıkça bu ihtiyaçları gidermek için farklı unsurlar devreye sokulur. Ancak kültürel açıdan değişen bu sistem ileriye yönelik değişim ve gelişim olduğu gibi geriye doğru ve gelişime uymayan farklılıklara da uyumsuz göstermektedir (Sağdıç, 2001, s. 5).

Toplumsal değişme kavramı ele alındığında bazı filozoflar ve bilim insanları da tipolojilerinde toplumsal değişimleri açıklamak üzere toplumların değişim ve dönüşümü üzerine açıklamalarda bulunmuşlardır. Yıldırım'ın da belirttiği gibi, toplum bilimlerinin gelişiminde büyük etkisi olan 14. yüzyıl Tarihçisi İbn-i Haldun kaleme almış olduğu “Mukaddime” adlı eserinde, toplumların yaşayış tarzlarına göre “Bedevi – Hadari”, kavramlarını Auguste Comte toplumların tekamülünü meşhur “Üç Hal Yasası”na karşılık olarak “Askeri Toplum”, “Hukuk Toplumu” ve “Sanayi Toplumu” olmak üzere üçlü bir sınıflama yapmıştır. Ferdinand Tönnies ise “Cemaat ve Cemiyet”, Herbert Spencer “Basit toplum- Karmaşık toplum” Karl Popper ise “Açık toplum ve Kapalı toplum” olarak toplumsal açıdan bir sınıflama yapmıştır (Yıldırım, 2003, s. 9).

Taplamacıoğlu, toplumların değişimine bağlı olarak bir sınıftan başka bir sınıfa, bir toplumsal halden başka bir toplumsal hale geçtiğini açıklamak için farklı kavramlar ortaya atmışlardır. Taplamacıoğlu ise eserinde Weber'in ifadesiyle toplumsal yapıların oluşmasında farklı sebeplerden her zaman bir tanesinin ağır bastığını belirtmektedir. Bu ağır basan toplumsal tipoloji, o toplumun kültürü ve toplumsal yapısını ortaya koyduğunu ileri sürmektedir (Taplamacıoğlu, 1975, s. 21). Bu açıdan ele alındığında kültürel süreçler toplumsal değişimleri etkileyen unsurların başında gelmektedir.

“Toplumsal Değişme” ve buna bağlı olarak “Kültürel Değişme” kavramını toplum bilimlerinin içerisine dahil etmek mümkündür. Çünkü toplumsal değişme kavramını tipolojiler ile açıklamak, toplumun bir halden başka bir hale geldiğini belirtmek toplumun yapısı ile ilgili birçok ipucu ve bilgiler vermektedir. Yine buna bağlı olarak teknolojinin gelişmesi ile ortaya çıkan kentleşme, kırsal yaşamdan kent yaşamına geçiş ile bununla ilintili olarak modernleşme süreci gibi faktörler kültürel değişmelere de sebep olmaktadır.

1.2. SANAYİLEŞME KAVRAMININ TANIMSAL ÇERÇEVESİ

Sanayileşme süreci toplumsal değişim ve farklılaşmayı etkileyen bir süreç olarak ortaya çıkmaktadır. Teknolojinin gelişmesi ve seri üretimin yaygınlaşmasıyla makineleşme, seri üretimin faaliyetleri ve teknolojik süreçlerin gelişmesi yeni dünya düzenine geçişi sağlamıştır. Seri üretimin hız kazanması ve kapitalist sistemin toplumsal yapıda yaygınlaşması insan toplumlarında kültürel yenilik ve değişmeleri beraberinde

getirmiştir. Bu açıdan sanayileşme süreci toplumların kültürel faaliyetleri açısından değişim ve dönüşümlerinde ayrı bir önem arz etmektedir.

1.2.1. Sanayileşmenin Tarihsel Gelişimi

Sanayileşme yeni bir toplumsal yapının ortaya çıktığı ve buna bağlı olarak insanların yeni toplumsal yapıya ayak uydurmak için gerçekleştirdiği kitlesel bir hareket olarak tanımlanabilir. Sanayi öncesi toplumlarda bireyler tarım ve hayvancılık ile geçimini sağlamasıyla el emeği önemli bir konuma sahipti. Sanayileşme süreci ile toplumsal yapı içerisinde teknolojinin hızla gelişmesiyle el emeğinin yerini makineler ve elektronik ağlar almıştır. Böylelikle bilişim sistemleri toplumsal yaşamda geniş bir yer kaplamasıyla el emeğine verilen önemi azalmıştır.

Yılmaz'a göre Endüstri Devrimi sürecinin tarihi geçmişi ilk önce 1799 yılında Louis-Guillaume Otto tarafından kaleme alınan bir mektup ile bahsedildiğini öne sürmüştür. Sanayi Devrimi kavramı ilk başta ne kadar Fransa'da tanımlansa da, İngiltere'de meydana gelen teknolojinin hızla gelişmesi, Sanayi Devrimi olgusunun tarihsel kaderi değişmiş ve bu devrimin öncüsü İngiltere olmuştur. Ayrıca ülkede demir ve kömür gibi madenlerin yaygın olması ve devletin uygulamış olduğu bazı politikalar sonucunda kolonileşmeleri sanayi devrimi sürecini oldukça hızlandırmıştır (Yılmaz, 2022, s. 2).

Tarihsel açıdan Sanayi Devriminin hızlı bir şekilde gelişmesini Yılmaz ve Pınar şu şekilde açıklamıştır; ilki, tekstil alanında kullanılan makineler ve bu makinelerin teknolojinin gelişmesine bağlantılı olarak tekstil makinelerinin hızının ve üretim kapasitesinin genişlemesi, ikinci önemli gelişme ise makinelerin enerjilerle çalışmasını sağlayacak olan buhar ve suyun keşfedilmesidir (Yılmaz, 2022, s. 2). Teknolojini toplumsal yapıda gelişme kazanması ve seri üretimin gittikçe yaygınlaşması sanayileşme sürecinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Avşar'a göre sanayileşmenin dünya konjonktüründe yer aldığı en önemli dönemin, Sanayi Devrimi olduğunu öne sürmüştür. Sanayileşme, 18. yüzyılda başlayan ve 19. yüzyıla kadar devam eden bir dönemi kapsamaktadır. Teknolojinin gelişmesi ve bununla ilintili olarak makineleşmeyle birlikte fabrikalar gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Böylelikle Avrupa'da tarımsal yaşamı benimseyen toplum fabrikalarda üretimin yoğun şekilde gerçekleştiği bölgelere göç ederek yeni bir toplumsal modele geçiş yapmışlardır (Avşar, 2006, s. 13). Sanayileşme sürecinin başlangıcı,

makineleşmenin ortaya çıktığı ve Avrupa'da özellikle tarım toplumundan sanayileşmenin yaygın olduğu bölgelere göç etmeleri ile net bir şekilde 18. yüzyılda başlamıştır. Bununla beraber artık sadece tarım toplumu değil, fabrikalarda makineleri başında üretim yapan insanların oluşturduğu sanayi toplumu ortaya çıkmıştır.

Sanayi Devrimi sürecinin tarihsel dönüşümü toplumda bazı değişiklikler ve teknolojinin gelişmesine bağlı olarak göre farklı dalgalar ortaya çıkmıştır. Fleyer' e göre Sanayi Devrimi'nin ortaya çıktığı dönemlerde, ilk dalgalanma 1775 yılında dokuma sanayisinde başlamıştır. İkinci dalga 1800 yıllarında demir ve çelik alanında gelişmelere dayalı olarak, üçüncü dalga ise 1825 yılında ulaştırma alanında ortaya çıkmıştır. 19. yüzyıla gelindiğinde teknolojinin daha da çok gelişmesi ile sanayileşme döneminde farklı dalgalanmalar devam etmiştir. Fleyer, dördüncü dalgalanmayı kimya çağı olduğunu belirtmiştir. Beşinci dalga ise elektrik sanayisinin gelişmesidir. Elektrik sanayisinin gelişmesi ile daha önceki dalgalanmaları kökten değiştirmiştir. Artık seri üretim ve makineleşme büyük bir hız kazanmıştır. Bir sonraki dalga ise atom gücüdür, bu da sanayileşmede yeni gelişmelere öncülük etmektedir (Fleyer, 1954, s. 16-17; akt. Kızılcılık, 1991, s. 15-16). Tarihsel dönüşüm içerisinde sanayileşme süreci teknolojik ve teknik gelişmelere bağlı olarak farklı dalgalanmalar gerçekleşmiştir. Günümüzde atom devriyle sanayileşme ciddi gelişmeler ve toplumsal hayatta değişiklikler hızla devam etmekte ve yeni bakış açıları kazanılmaktadır.

Sanayi Devrimi tarihsel gelişim aşamaları başlangıçta buhar gücü ile çalışan makineler ve ulaşım araçları yer alırken ileriki süreçlerde elektrik sanayisi dalgasının gün yüzüne çıkmasıyla buhar gücünün yerini elektrik ile çalışan makineler yer almış ve böylelikle modern dönem atom anlayışı üst düzey teknolojik gelişmelere bağlı olarak ileri boyutta makineleşme ve seri üretim sürecini ortaya çıkarmıştır. Bu açıdan toplumsal yapı durağan bir özelliğe sahip olmayıp sürekli bir değişim ve dönüşüm içerisindedir.

Toplumsal süreç içerisinde birbirini izleyen dönemler, bir önceki döneme bağlı olarak değişip gelişmektedir. Ekin' e göre Sanayi Devrimini tıpkı zincirin birer halkası gibi görmektedir. 18. yüzyıl, o döneme kadar çok fazla değişikliklerin, gelişmelerin, aklın ön plana çıktığı dönemdir, çünkü 18. yüzyıl döneminde Rönesans hareketleri ortaya çıkmıştır. Ardından da Fransız Devrimi ve Endüstri Devrimi ile gerçekleşen zincirin birer halkası olduğu belirtilmektedir (Ekin, 1994, s. 1). Buradaki önemli husus, Sanayi Devrimi sürecininin toplumsal yapıda yaygınlaşmasını sağlayan en belirgin

etken reform hareketleri ile aklın ön plana çıkması, teknik ve bilimsel anlamda gelişmeler olmasıdır. Rönesans ve Reform hareketlerinin toplumsal yapıda etkilerinin görülmesiyle akıl, mantık ve bilimsel süreçler yaygınlık kazanmıştır. Olgular ve olaylar metafizik unsurlarla değil, bilimsel süreçlerle açıklanmaya başlamıştır. Bu da bilimsel süreçlerin ve teknolojinin gelişmesine öncülük etmiştir. Özellikle 19. yüzyıl ve günümüze kadar gelen süreç içerisinde aklın ve bilimin ışığında teknoloji büyük bir ivme kazanmış, bu da sanayileşme sürecine büyük bir katkı sunmuştur.

Sanayileşme süreci hakkında Karl Marx ve Hegel, tarihsel süreç içerisinde ilk başta kölelik ve tarımsal sistem üzerine kurulu olan düzen, ilkel kabile toplumlarından başlayarak sırasıyla teokrazi, monarşi, feodal toplumsal sistem bağlantılı bir şekilde devam etmiş, sonrasında ise liberal demokrasi ve ardından sanayileşmenin baş göstermesi ile kapitalist sistem ortaya çıkmıştır (Emsen, 1999, s. 166). Bu açıdan değerlendirildiğinde tarımsal sistem ile başlayan toplumsal düzen sırayla teolojik ve monarşi sisteminin yerini zamanla en son aşama olan sanayileşmeye bırakmıştır. Böylelikle toplumsal yapıda birbirini takip eden kronolojik bir sıralama mevcuttur.

Tarihsel süreç içerisinde olgular ve olaylar tıpkı zincirin halkası gibi birbirlerine bağlı bir şekilde gerçekleşmektedir. Sanayi devrimi de bunlardan biridir. Toplumsal bir olgu olan sanayi devrimi ile toplumsal ve ekonomik açıdan değişimler meydana gelmiştir. Toplumsal süreçte ilk önce göçebe yaşamdan tarımsal ekonomik modele doğru bir evrimleşme gerçekleşmiştir. Bireyler mekanik olarak el işçiliği ile üretim gerçekleştirmekte ve topraklarını işlemekteydiler. 19. yüzyıla gelindiğinde ise teknolojinin gelişmesine bağlı olarak makineleşme ve seri üretimlerle birlikte sanayileşme sürecinin izleri görülmeye başlanmış ve bu da yeni ekonomik model olan kapitalist sistemin başlamasına zemin hazırlamıştır.

Toplumsal yaşamda meydana gelen sanayileşme süreci, kapitalist sistemini de beraberinde getirmektedir. Endüstrileşmeyle birlikte teknolojinin gelişmesi ve seri üretimin yaygınlık göstermesi üretim yoğunluğunu arttırmıştır. Üretim yoğunluğu ve bilişim sistemlerindeki artış ile üretim ağları genişlemesiyle birlikte kapitalist sistemin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Sanayileşme toplumsal yapıda köklü bir değişiklik meydana getirmiştir. Ekonomik faaliyetler başta olmak üzere sosyal açıdan yeni filizlenmeler ortaya çıkmıştır. Tarımsal ve el emeğine dayanan ekonomik kaynaklarının yerini artık seri üretimler, bilişim sistemleri ve internet ağları yer alarak toplumsal hayatta yenilikler ortaya çıkmıştır. Böylelikle kırsal alandan kentlere doğru göçler

gerçekleşmeye başlanmıştır. Dolayısıyla sanayileşme süreci ile yeni toplumsal modelin temelleri atılmıştır.

1.2.2. Sanayileşme ve Yabancılaşma

Sanayileşme süreci ile kır yaşamından kentlere doğru başlayan göç, coğrafi açıdan sadece bir yer değiştirme değil, toplumsal yaşamda köklü değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Bu değişikliklerden en önemli faktör ekonomik alanda gerçekleşen kapitalist sistemin filizlenmesidir. Çünkü makineleşmenin artması ve seri üretimin yaygınlaşması, kitlesel bir rekabet ve kar elde etme faaliyetleri gün yüzüne çıkmıştır. Bu da toplumsal hayatta yabancılaşma kavramını ortaya çıkarmıştır.

Yabancılaşma olgusu birçok alanda kullanılan ve her bir bilimin kendine özgü tanımlamasının olduğu bir kavramdır. Karl Marx yabancılaşmayı bir ürünün veya nesnenin rekabet ve pazar koşullarının etkisiyle bireylerin kendi emeklerine yabancılaşarak ondan bağımsız bir özerk durumuna aktarımı olarak ifade etmektedir (Marx, 2007, s. 33). Marx, yabancılaşma kavramını sanayileşme süreci bağlamında ele almaktadır. Bireyler kırsal yaşamda kendi ürünleri için değil, kentsel yaşamda burjuva için üretimsel faaliyetlere geçmesini yabancılaşma olarak tanımlamaktadır.

Ateşoğlu'na göre Felsefe tarihinde yabancılaşma kavramını ele alan ilk filozof filozof Fichte olduğunu ileri sürmektedir. Fichte'ye göre yabancılaşma, öznenin dışsallaştırması veya aklın dışsallaştırılması şeklinde tanımlamada bulunmuştur (Ateşoğlu, 2013, s. 215). Böylelikle yabancılaşma bireyin kendinden bağımsız bir şekilde ele aldığı, aklın ve öznenin dışında kendini nesne ile ilişkilendirmesi şeklinde ifade edilebilir. Sanayileşme süreci bu sürecin en bariz örneğidir.

“Sanayileşme birlikte nesne, insan hayatında her alana ulaşmakta, insanı sömükleştirerek ve silikleştirerek yabancılaştırmaktadır. Yabancılaşma ve sanayileşme kavramlarını paralel bir şekilde anlatan Marx, günlük maddi sanayi içinde (bu sanayi söz konusu genel hareketlerin bir parçası olarak ya da sanayinin tikel bir parçası şeklinde tasarlanabilir. Çünkü bu insanal etkinlik şimdiye kadar emek, öyleyse sanayi, yani kendine yabancılaşan bir etkinlik biçimine bürünmüştür) karşımızda somut, yararlı ve yabancı nesnelere yabancılaşma biçimi altında nesnelenmiş insanın özsel güçleri olduğunu savunmaktadır” (Marx, 2013, s. 48).

Yabancılaşma, sanayileşme ile ortaya çıkan bir kavramdır. Bu yabancılaşma sürecinde nasıl maddenin bir anlamı yoksa bireyin de bir anlam ve değeri olmamaktadır. Sanayi öncesi dönemde bireyler tarımsal faaliyetlerini sürdüren, kendisi için çalışan,

emek veren bir yapıya sahip olmakla birlikte özsel olarak bir anlam ifade etmekteydiler. Sanayileşme süreci ile birlikte bireyler tarım toplumundan sanayi toplumuna geçmesiyle birlikte kendisi için değil, başkaları için üretim gerçekleştirmeleriyle beraber emek harcamaktadırlar. İşte tam da bu noktada yabancılaşan ve sömükleşen bir insan modeli ortaya çıkmaktadır.

Diğer bir ifadeyle Marx'a göre yabancılaşmada işçi bütün yaşamını nesneye bağlamaktadır. Bu anlamda işçi artık kendisinden uzaklaşarak öz değerini ve varlığını o nesneye bağlamaktadır. Ayrıca ele alınan ürün ne kadar büyükse işçi de kendini o kadar az gerçekleştirdiğini ifade etmektedir (Marx, 2013, s. 48). Marx'ın ele aldığı yabancılaşma olgusu üzerinde bir işçi kendisine ne kadar çok uzaklaşırsa o kadar çok yabancılaştığını belirtmiştir. Sanayileşme süreci bağlamı üzerinden yabancılaşma kavramı ele alındığında bireyler artık kendisi için değil, üretim araçlarını elinde bulduran burjuva sınıfı için üretim gerçekleştirmektedirler. Bu da işçiler açısından kendi öz değerlerinden uzaklaşmış ve yabancılaşmış bir kimliğe büründüğünün göstergesidir.

Sanayi Devrimi ve buna bağlı olarak teknolojinin gelişmesi, toplumsal alandaki değişim ile değer yargılarında köklü değişikliklere sebep olmaktadır. Teknolojinin gelişmesi ve toplumsal yaşamın değişmesiyle birlikte insanlar bu değişime adapte olamayarak bireysel kimliklerini kaybetmiş ve özsel olarak problemler yaşamaya başlamışlardır. Ekonomik bağlamda maddi gelir insanlara yetmemekte ve manevi olarak bir eksiklik yaşamaktadırlar. Böylelikle bireyler giderek toplumsal bağlarını yitirmekte ve yalnızlaşmaktadır. Bunun sonucunda gündelik yaşam pratiklerinde bireyler kendilerine yabancılaşmaktadırlar (Ofluoğlu ve Büyükyılmaz, 2008, s. 114; akt. Uzun, 2018, s. 14).

Yabancılaşma süreci hiç şüphesiz sanayi devrimi ile topluma nüfuz etmiştir. Sanayileşmenin asıl ilerlediği ve etkisi altına aldığı unsur ise teknolojinin gelişmesidir. Ancak teknolojinin gelişmesi ile bireyler gelişen ve değişen toplumsal modele tam anlamıyla bir uyum sağlayamamışlardır. Aynı zamanda bireyler toplumsal bağlarını koparıp yalnızlaşması ile toplumsal açıdan bir yabancılaşma meydana gelmiştir. Dolayısıyla toplumsal yapının değişmesi duygu, düşünce ve kültürel açıdan yeni bir sürece girilmesinde sanayileşme sürecinin etkisi oldukça büyüktür.

1.2.3. Sanayileşmenin Kırsal Yaşama Olan Etkisi

Sanayileşme süreci teknolojinin gelişmesi ile birlikte toplumsal yaşamda yaygınlık kazanan olgusal bir süreçtir. Makineleşmenin ve bilişim sistem ağlarının toplumsal yaşamda yaygınlaşmasıyla ekonomik, sosyal ve kültürel yaşama olan etkisi ile birtakım yenilikler gün yüzüne çıkmaktadır. Sanayileşmenin ortaya çıkardığı en önemli husus ise kırsal yaşama olan etkisidir. Teknolojinin gelişmesi ve buna bağlı olarak ekonomik alandaki farklılaşmalar ile toplumsal alanda şehirleşmeyi de beraberinde getirmiştir.

Şehirleşme ve sanayileşme süreci birbiriyle ilişkisi olan faaliyetlerdir. Teknolojinin gelişmesiyle sanayileşme sürecinin baş göstermesi, toplumsal yapıda göç sürecini de beraberinde getirmektedir. Karaman'a göre kırdan kente göç öncelikli olarak aile üyelerinden biri veya birileri tarafından gerçekleşip diğerleri köylerinde yaşamaya devam etmektedirler. Belirli bir zaman sonra ise ailenin bütün fertleri tarafından şehre göç gerçekleşmektedir (Karaman, 2003, s.112). Sanayileşme sürecinin kırsal yaşama olan etkilerinden biri göç olgusunun gün yüzüne çıkmasıdır. Ekonomik ve sosyal alandaki yetersizlikler ile bireyler kırdan kente doğru göçler gerçekleştirmişlerdir.

Toplumsal yapı içerisinde yaygın bir biçimde etkili olan sanayileşme sürecinin kırsal alana olan en önemli etkisi göç olgusudur. Göçler iç göç ve dış göç olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kırsal yaşam kültürünü benimseyip ekonomik, sosyal ve siyasi yapılarla bağlı olarak ülke içinde herhangi bir coğrafyada göç eden göç tipine iç göç, ülke dışına çıkılan göçlere ise dış göç olarak adlandırılmaktadır (Görgün, 2017, s.1320). Türk toplumunda endüstrileşme ve sanayileşme süreci ile iç göçler meydana gelmektedir. Siyasi ve ekonomik sorunlar ve bilişim sistemlerinin yaygınlaşması ile hizmet sektörünün rağbet görmesi kırsal yaşamdaki ekonomik ve sosyal ilişkileri olumsuz yönde etkilemektedir. Bu da kırdan kente olan göç sürecini yoğunlaştırmaktadır.

“Yerleşim alanlarının kentsel ve kırsal alan olarak tanımlandığı noktada; kırsal alanların yaşam koşullarının kentsel alana göre dezavantajlı olduğu bilinmektedir. Kırsal alanların, düşük nüfus yoğunluğu, fiziksel koşullarındaki engeller, hizmetlere erişim kısıtlılıkları acil durumlara cevap verebilme yetilerinin kentsel alanlara göre daha yetersiz kalmasına neden olmaktadır. Kırsal alanların dezavantajlı durumunu giderecek kalkınma politikaları, günümüzde oldukça yaygın olmakla birlikte, bu politikaların kırsal alanların kalkınmasının önündeki sorunların giderilmesinde yetersiz kaldığı da görülmektedir” (Temiz ve Yenigül, 2021, s.1339).

Kırsal ve kentsel yaşam biçimleri birbirinden farklı yapılara sahiptir. Temiz ve Yenigül'ün de belirttiği gibi kırsal alandaki yaşam koşulları kent yaşamına göre dezavantajlıdır. Kırsal yaşam biçiminin dezavantajlı olmasının başlıca sebebi sanayileşme sürecidir. Sanayileşme sürecinin toplumsal yapıda yaygınlaşması kırsal alandaki iş potansiyelini azaltmıştır. Kentsel alanda iş sahasının artması, ulaşım ağlarının ileri boyutlara taşınması ve hizmet sektörünün yaygınlaşması ile yaşam koşulları konforlu bir hale dönüşmüştür. Dolayısıyla endüstrileşme süreci kentleşme alanını avantajlı hale getirirken kırsal alandaki sosyal, ekonomik ve kırsal alandaki iş potansiyelini olumsuz yönde etkilemektedir.

Endüstrileşmenin toplumsal süreç içerisinde belirginleşmesiyle kırsal yaşamda göç olgusunu beraberinde getirmiştir. Serdar Sağlam'a göre sanayileşme sürecinin toplumsal yapıda yaygınlık kazanmasıyla kırdan kente doğru yoğun göç dalgaları yaşanmıştır. İş sahasının kentlerde yaygınlaşması ve yaşam kalitesinin artırılması ile kırsal nüfusun oranı azalarak kentsel alanda yoğun bir nüfus artışı olmuştur (Sağlam, 2006, s. 36). Bu bakımdan değerlendirildiğinde kentsel alanda yoğun nüfus artışları yaşanmaktadır.

Sanayi kenti ile sanayi öncesi kentler kıyaslandığı zaman; sanayi öncesi toplumları, kapalı bir sınıf olgusunun yanı sıra eğitim seviyesi sadece elit kesim bir kesime aittir. Yani sınıfsal bir geçiş mümkün olmamaktadır. Ayrıca kapalı ve cinsiyete dayalı bir işbölümü mevcuttur. Sanayi toplumları ise sanayi öncesi toplumlarının aksine eğitim belirli bir sınıf ve kesime ait olmayıp herkese açıktır. Bunun yanı sıra sınıflar arası geçiş olmasıyla birlikte bireyler başarılarına göre yükselebilmektedir (Erkan, 2010: 54-55).

Genel bir çerçevede ele alındığında kırsal yapıda sosyal tabaka geçişlerinin sınırlı olması, ekonomik geçim kaynaklarının el emeğine dayalı mekanik yapıda oluşu, eğitim seviyesinin düşük olması ve sosyal yaşamdaki sınırlılıklar sanayi öncesi toplumların en temel özellikleri arasındadır. Nitekim sanayileşme süreci ile birlikte kırsal alanda köklü değişimler ortaya konabilir. Teknolojinin gelişmesi ve seri üretim piyasasının toplumsal yapıda belirginleşmesi, ekonomik ilişkilerin farklılaşmasıyla kırdan kente olan yoğun göç dalgaları, eğitimin belirli bir zümreye bağlı olmayıp her kesim tarafından alınması ile endüstrileşme sürecinin kırsal yapıya olan somut örnekleri arasında değerlendirilebilir.

1.3. YÖRÜK KAVRAMININ TANIMSAL ÇERÇEVESİ

Toplumsal yapının bir parçası olan Yörükler, etnik bir köken değerlendirilebilir. Türkmen boylarına ait olan ve Orta Asya'dan Anadolu'ya göç eden ve en temel geçim kaynaklarından biri olan hayvancılık ile hayatlarını sürdüren bir topluluktur. Mevsim koşullarına göre sürekli göç halinde olan yörüklerin kendilerine özgü kültürel faaliyetleri ve yaşam biçimleri vardır. Böylelikle Yörükler, doğa ile iç içe olan bir topluluktur.

1.3.1. Yörük Kavramı ve Tarihsel Süreci

Yörük kavramı kültür olgusu içerisinde bir alk kültür olarak literatürde ele alınmaktadır. Orta Asya'dan günümüze kadar gelmiş olan Yörük toplulukları kültürel açıdan farklı bir konuma sahiptir. Türk Anadolu coğrafyasında karşılaşılan Yörüklerin tanımsal çerçevesi, tarihsel dönüşümleri ve kültürel öğeleri hakkında birçok bilgi ve tanımlamalar mevcuttur. Yörük tanımı temelinde sürekli göç eden, belirli bölgede durmayan ve belirli aralıklarla yer değiştiren bir Türk boyudur.

“Yörük adlandırmasının tarihte ilk ne zaman kullanıldığına dair kaynaklarda kesin bir bilgi yoktur. Hemen hemen bütün tarihi belgelerde Oğuz boyları için XI. yüzyıldan itibaren Türkmen adı kullanılmış olduğu halde, Osmanlı dönemine kadar Yörük adına rastlanmaz. Yörük adının Anadolu ve Rumeli'deki göçer aşiretler için kullanılıyor olması, bu adlandırmanın ilk olarak Osmanlılar zamanında kullanılmaya başlanmış olduğu ihtimalini güçlendirmektedir” (Okdan, 2012, s. 15)

Yörük kavramı hakkında farklı anlamlar ve görüşler ileri sürülmüştür. Türkay'ın belirtmesi üzerine Yörük; iyi ve çabuk bir şekilde yürüyen, göçebe hayat tarzını benimsemiş, herhangi bir yerde mesken tutmayan yani belirli yere yerleşmeyen göçebe halktır. Yörükler Anadolu'ya oradan da Rumeli bölgesine yayılmış Türkmen toplulukları olarak ifade etmiştir (Türkay, 2001, s. 821). Yörükler bir Türk topluluğudur. Ayakta kalabilmek ve hayatlarını idame ettirebilmek için bir bölgede kalıcı olarak yerleşmeyip, göç eden topluluk olarak tanımlanmıştır. Diğer bir ifade ile Yörükler, tarihsel süreç içerisinde yerleşik hayatı benimsemeyip, devamlı olarak yürüyerek bir yerden farklı bir yere göç ettikleri için yürümek kavramından Yörük adını almıştır.

Artun' a göre ise Yörük; dağlı, çok yürüyen, dayanıklı olan, özellikle Rumeli ve Anadolu coğrafyasında ekonomik olarak hayvancılık ile geçimi sağlayan göçebe Türkmen toplulukları olarak tanımlanmıştır. (Artun, 1996, s. 25; akt. Küçükpauşcu,

2021, s. 10). Eröz'ün ise Yörüklük üzerine açıklamasına bakacak olursak; Yörük kavramı'nın köküne indiğimizde "yörümek / yürümek" filinden türeyen ve "Türkmen" in yerine kullanılan bir ad olarak ifade edilmektedir. Ancak Yörük'ün Türkmenlikten farkı, Türkmen; bir boy ismi olmaktan ziyade Yörük; farklı bir sosyo-ekonomik, kültürel açıdan bir yaşam tarzına sahip olduğunu belirtmiştir (Eröz, 1966, s. 5; akt. Öter, 2019, s. 76).

Bunun yanı sıra yine Eröz "Yörük" kelimesini "Yürük" şeklinde ifade edilmesi ve yazılması hatalı olduğunu belirtmiştir. Çünkü "Yörük" kavramının köküne bakıldığında, yörümek filinden türeyen bir kavram olduğunu açık bir şekilde belirtmiştir. Mehmet Eröz'ün yapmış olduğu saha çalışmalarının sonucu ise bu durumu teyit etmektedir. Saha çalışmasındaki görüşmelerde Yörüğe "yörüylen, sürekli göç eden, konargöçer" şeklinde tanımlanmıştır (Eröz, 1991, s. 20; Akt. Öter, 2019, s. 76-77). Buradan da anlaşılacağı üzere Yörük kelimesini "Yürük" şeklinde telafuz etmek yanlış bir tabir olacaktır. Çünkü Yörüklüğün anlamı "göç eden, konargöçer olan, sürekli mesken değiştiren" anlamlarına tekamül etmekte ve bunun yanı sıra "Yörümek" filinden türemiş bir kavramdır. Dolayısı ile "Yörük" kavramını kullanmak özsel olarak doğru olacaktır.

Böylelikle Yörük kavramı yürümek değil, yörümekten türemekte ve böylelikle "Yörük" adı ile alt kültür literatürüne girmiştir. Bunun yanı sıra Yörükler, kalıcı olarak belirli bir coğrafyayı yurt edinmemektedirler. Yılım belirli zamanlarında farklı bölgelere giderek hayatlarını sürdürmekte, yani devamlı göç etmektedirler. Bunun yanı sıra Yörüklük, göçer hayat anlamına geldiği de belirtilebilir. Yörük kavramının dışında, Türkmen kavramını da iyi anlamak gerekmektedir. Çünkü "Türkmen" kavramının özü ve tarihçesi net bir şekilde bilinmediği için birbirlerinin yerine kullanılabilir.

"Türk adıyla vasıflanan köyler, o bölge veya yörenin Selçuklular ve beylikler devrinden beri yerleşmiş en eski Türk halkına ait olanlardır. Yörük adıyla vasıflanan köyler, oralarda, XVII. yüzyıldan önce yaşayan ve son asırlarda yerleşen Yörüklerin kurdukları köylerdir. Türkmen köyleri ise XVII. yüzyıldan itibaren Orta ve sonra Batı-Anadolu ile Marmara bölgesine göç etmiş ve son asırlarda oralarda yerleşmiş Boz-Ulus, Halep Türkmenleri ve Yeni-İl'e mensup oymaklar tarafından meydana getirmiş olanlardır. Bugün Türkmenlerden hemen hemen hiçbir göçebe teşekkür görülmez. Fakat Toroslarda hala bu hayatı devam ettiren Yörük obalarına rast gelinir. Dolayısıyla Türk, Türkmen, Yörük, Tahtacı, Kızıl-Baş (Alevi) adları ile vasıflanan topluluklar arasında kavmi hiçbir fark olmayıp, hepsi Oğuz (Türkmen) kavminin torunlarıdır" (Sümer, 1972, s. 17)

Buna göre Yörükleri Türkmenlerden ayıran en önemli nokta, Doğan'ın da belirttiği gibi, her Türkmen Yörük değildir ancak her Yörük Türkmen'dir. Türkmen aşiretine mensup olan Yörükler yaşamlarını genellikle keçi ve koyun sürülerini otlatarak belirli mevsimlerde göç eden bir yaşam biçimine sahiptirler (Doğan, 2007, s. 136; akt. Okdan, 2012, s. 17). Bu da gösteriyor ki, Yörükler yerleşik hayatı benimsemedikleri ve iklim şartlarına bağlı olarak göçebe yaşam tarzına sahip oldukları sonucu çıkarılabilir. Ayrıca geçim kaynağı olarak yine hayvancılık ile yaşamlarını sürdürdükleri gözler önüne serilmektedir. Böylelikle Yörükler göçebe bir yaşam sürmeleri ve hayvancılık ile uğraşmalarını sosyal hayatlarına, kültürlerine kadar yansıttıkları belirtilebilir.

Yörük kavramını Gelekçi şu şekilde ifade etmiştir; 11. yüzyıla kadar "Oğuz" kavramı ile anıldığı görülmektedir. İslamiyet'in etkisiyle de "Türkmen" ifadesi yaygınlık kazanmıştır. 15. yüzyıla gelindiğinde ise "Türkmen" ve "Oğuz" kavramları bir kenara bırakılarak konar-göçer kimliklerinden dolayı "Yörük" kavramı ile ifade edilmeye başlanmış ve günümüze kadar geldiğini belirtmektedir. Gelekçi'nin belirttiği en önemli nokta Yörüklerin etnik bir köken olmaktan ziyade, farklı bir yaşam biçimine sahip olan topluluk olduğunu belirtmiştir. Bütün bunların dışında Yörükleri Türkmenlerden ayıran en önemli husus ise etnik açıdan bir farklılık olmaması, sadece göçebe bir yaşam benimsemeleri veya yerleşmiş oldukları bölgeler olduğu şeklinde ifade etmiştir. Osmanlı dönemi sürecinde ise göçebe bir yaşam tarzına sahip olup da yerleşik hayata geçenlere Türkmen, göçebe hayat tarzını sürdürmeye devam edenlere ise Yörük olarak adlandırdıklarını belirtmiştir (Gelekçi, 2004, s. 15-16; akt. Küçükpapaşcu, s. 2021: 13).

Küçükpapaşcu'nun Yörüklerin tarihsel geçmişine dair belirttiği alıntılamaı Caferoğlu ise şu şekilde desteklemektedir; Oğuzlar yani Türkmen boyları ve Yörükler bir bütün olarak Anadolu'ya teşkil etmişler ve net bir şekilde kimlik kazanmışlardır. Tarihi kaynaklarda da belirtildiği üzere "Türkmen" ismi zamanla "Oğuz" olarak ifade edildiği ileri sürülmektedir. Yörükler ise Türkmenlerin konargöçer hayat tarzını benimseyen bir kısmı olduğu net bir şekilde ortaya konduğu belirtilmektedir. Ayrıca Caferoğlu'nun savunduğu görüş; Yörük olarak isimlendirilen Türkmenlerin hayvancılık ile uğraşmaları, konargöçer bir yaşam biçimine sahip olması gibi özelliklerinden dolayı Yörükler Türk kültüründe bir alt kültür olarak değerlendirileceğini ileri sürmüştür (Caferoğlu, 1973, s. 80; akt. Deveci, 2020, s. 23). "Yörük" kavramını en genel anlamı ile tanımlanacak olursa; devamlı göç eden ve durmayan, belirli şartlara ve döneme bağlı

olarak göç eden topluluklardır. Konargöçer olma sebebinin asıl belirleyici sebebi ise hayvancılık ile uğraşmalarıdır.

Yörüklük, insanlık tarihi kadar eski bir kültürdür. Bunun en önemli dayanağını Küçükpapaucu; Yörük kavramı, en ilkel çağdan 11. yüzyıla kadar ‘‘Oğuz’’, İslamiyet’in benimsenmesi ile ‘‘Türkmen’’, 15. yüzyıllarda ise konar-göçer yaşam biçimlerinden dolayı ‘‘Yörük’’ olarak adlandırıldığını belirtmiştir. Böylelikle tarihsel süreç içerisinde Yörüklerin Oğuz boylarına kadar uzandığını ve etnik olarak Türk olduğu görülmektedir (Küçükpapaucu, 2021, s. 13).

Diğer bir ifadeyle Yörük, Türk kültür unsurunun bir alt kültür olduğu değerlendirilebilir. Bu durumu Caferoğlu, Yörüklerin yaşam biçimleri ve göçebe hayat tarzını benimsedikleri için alt kültür olarak temellendirmektedir (Caferoğlu, 1973, s. 80). Konargöçer kültürü benimsemelerinin sebebi ise hayvancılık ile uğraşmalarıdır. Bu durum da Yörüklerin aile kurumu ve sosyal yaşantılarını, yemek kültürünü, gelenek ve göreneklerini, toplumsal yapılanmaları gibi daha birçok unsurunu etkilediği hiç şüphesiz yadsınamaz.

Toplumsal süreç içerisinde Yörük kültürü Türk toplumunda bir alt kültür olarak değerlendirilebilir. Hayvancılık geçim kaynaklarının başlıca özellikleri olduğu için belirli mevsimlerde göç ettikleri görülmektedir. Mevsimsel olarak yaşanan bu göç süreci Yörüklerin gündelik yaşamlarını bütünüyle etkilemektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde kültürel faaliyet ve gelenekler açısından birtakım özelliklere rastlanmaktadır.

1.3.2. Göçebe

Göçebe kavramı, Yörük kültürü ve geleneği ile ilintili bir unsur olduğu belirtilebilir. Yörük kültüründe temel geçim kaynağı hayvancılık olmasıyla birlikte bununla bağlantılı olarak coğrafi şartlara uygun olarak yaylak-kışlak ikileminde devamlı göç etmektedirler. Göçerlik (göçerklik), bir bölgenin toplum yapısını, maddi ve manevi kültürel öğelerini, ekonomik ve bunun gibi daha birçok unsuru şekillendirdiği ortaya konabilir. Bu bakımdan kültürel unsurları şekillendirmede göçebe kültür önemli bir unsurdur.

Bireylerin tarihsel geçmişi en eski çağlardan günümüze kadar birçok faktörün etkisiyle farklı yaşam biçimlerine dönüşmüştür. İnsanların farklı yaşam unsurları

arasında özellikle coğrafya, doğa koşulları, kültürel faaliyetler, ekonomi gibi unsurları ele alınabilir. Göçebelik de eski çağlardan günümüze değin varlığını sürdüren, başta Orta Asya olmak üzere dünyanın birçok bölgesinde ortaya çıkan iklim şartları, ekonomik ve kültürel unsurlardan kaynaklı olarak şekillenen yaşam biçimidir (Armağan, 2018, s. 14).

Armağan'ın da belirttiği gibi insanlar eski çağlardan günümüze kadar kültürel, ekonomik, siyasi, dini, coğrafi unsurlara bağlı olarak hayatını şekillendirmişlerdir. Göçebelik de insan tarihi kadar eskilere dayanan en önemli kültürel faaliyettir. Göçebeliliğin en önemli unsurları arasında coğrafyanın etkisi ön planda olan unsurlardandır. Çünkü göçebelik özellikle Yörük kültüründe göçebelik, hayvanların beslenme şekline bağlı olarak iklim şartlarının etkisiyle ova ve dağ ikileminde şekillenen faaliyet olduğu belirtilebilir.

Tarihsel açıdan göç olgusu şu şekilde açıklamıştır; göç, bireysel bir etkinlik olmaktan ziyade toplumsal özelliğe sahiptir. Eski toplumlarda göçler genellikle bireysel değil, toplumsal olarak bir bölgeden başka bölgelere göç edilirdi. Yani göçler bir birey ile değil, grup veya kitlesel olarak gerçekleşen bir harekettir. Ayrıca Baştan'ın da belirttiği ifade ile “ insanların doğdukları topraklardan doydukları topraklara göç etmesi” günümüz araştırmacılarının ele aldığı konulardandır (Baştan, 2002, s. 9).

Göç olgusu sürecinde ele alınan noktalardan biri de göçlerin eski toplum yapısına göre kitlesel değil, bireysel olduğudur. Bunun sebebi hiç şüphesiz sanayileşme sürecidir. Sanayileşme sürecinden önce bireylerde biz duygusu hakimdi, ortak kararlar alınmasının yanında grup normu benimsenmekteydi. 19. Yüzyıl döneminde sanayileşme ile kırdan kente göç süreciyle birlikte insanlar toplumdan kendin soyutlayarak bireysel olarak bağımsızlığını ilan etmişlerdir. Bu da göç olgusunda kitlesellikten ziyade bireysel göç yapısına geçildiğinin göstergelerindedir.

Sayılr'a göre göçebelik; bir topluluk veya toplumsal bir kümenin hayatta kalabilmek, soylarını sürdürebilmeleri için belirli aralıklarla bir bölgeden başka bir bölgeye göç etme geleneğidir. Göçebe kültürünün asıl amacı, ekonomik geçim kaynağının hayvancılık olmasıdır. Tarım toplumundan önce insanların ekonomik olarak geçim kaynağı hayvancılıktır. Bu yüzden hayvanların iklime bağlı olarak uygun coğrafi bölgelere göç ederek içgüdüüne uyması ve hayvanların beslenme, bakım gibi şartlarını

yerine getirmesi gerekmekteydi. Bunların sonucu olarak da tarihsel süreç olarak göçerlik kültürünün gün yüzüne çıktığı belirtilebilir (Sayılır, 2012, s. 566).

Aydoğmuş ise göçlerin en önemli sebebinin, kırsal alanlardaki insanların hayvanları için otlak arayışından kaynaklı olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca yeryüzündeki coğrafi değişikliklerden olan kuraklığın başlaması ve bununla ilintili olarak otlakların azalması ile insan toplumları göçe mecbur kalmışlardır. Bu bağlamda hayvanlarını otlatmak zorunda kalan insan toplumları, belirli bir bölgede kalmayıp göçebe kültürü benimsemişlerdir (Aydoğmuş, 2018, s. 35).

Göçebelik, tarım kültürü öncesi doğa durumundaki insanların coğrafi şartlara bağlı olarak bir yerden başka bir yere hareket etmeleri ile bir yaşam mücadelesinin adıdır. İnsanlar, hayvanlarına besin imkanı sunmak için yaylak ve kışlak ikileminde yaşam savaşı vererek ortaya konan toplumsal bir olgudur. Toplumun, özellikle Yörük kabilelerinin göçebe yaşam biçimini benimsemeleri ile kültür diye adlandırılan toplumsal yaşamın temelini oluşturan kavramdır. Çünkü göçebe yaşamı benimseyen topluluk ve kabileler, giyim ve kuşamdan siyasi yapılanmalarına kadar, göçebe yaşamın sunmuş olduğu imkanlara göre hayatını şekillendirmektedirler. Aynı zamanda göçler sonucunda birbirinden bağımsız farklı toplumların etkileşime girme ihtimali olabilmektedir. Böylelikle iki farklı toplumun benimsemiş oldukları kültürel unsurları birbirleriyle paylaşmaları ile kültürleşme kavramı gün yüzüne çıkacaktır.

21. yüzyıla göz atıldığında göçler, kitlesel olmaktan çok bireysel bir süreçtir. Göçlerin sebebi genellikle bireylerin zorunluluktan değil, refah seviyesinin yüksek olduğu, hayat şartlarının rahat olduğu bölgelere gitmek istemeleridir. Göçebe kültürü ise özellikle 19. yüzyıllarda sanayileşme sürecinin ortaya çıkarmış olduğu fabrikalaşma, seri üretim, kırdan kente olan göçler, hayvancılığa olan önemin azalmasıyla birlikte toplumların büyük bir çoğunluğu yerleşik hayata geçmişlerdir.

1.3.3. Yörük Kültürü

Yörük Kültürünü tarihsel kökeninin yanında toplumsal bir yanı da vardır. Yörüklerin ne olduğunu bilmek, anlamak ve yorumlamak için özellikle yaşayış tarzı, kültürel öğeleri yani yeme içme, barınma, dil ve dini faktörlerin yanı sıra kullanmış oldukları teknikleri iyi bir şekilde bilinmesi gerekmektedir. Böylelikle maddi ve manevi kültür yaratımlarıyla Yörük toplulukları gelenek ve görenekleri ile toplumda aidiyet duygusu hissederek yaşamlarını sürdüren Türkmen boylarındandır.

Güngör'e göre Yörük kültürü; göçebe yaşam tarzını benimseyen bir yaşam tarzı vardır. Yörükler Türk'tür ancak onları Türkmenlerden ayıran faktör etnik açıdan farklılık olması değil, tamamen göçebe hayat tarzını benimsemeleridir. Yörük kültüründe göçebe yaşam tarzı benimsemelerinin sebebi ise hayvancılık geçim kaynağı olmasıdır. Hayvanlara bağlı olarak kışı ova ve sahillere, yazın ise yaylalara yani yüksek tepelere göç etmektedirler (Güngör, 1941, s. 5). Yörüklerin geçim kaynağı temelinde hayvancılığa dayandığı için otlak arayışı ön plandadır. Böylelikle Yörükler belirli dönemlerde yüksek tepelere, bazı zamanlarda ise kıyı bölgelerine yerleşmektedirler.

Yörüklerin kültürel açıdan farklı bir konuma sahip olmasının temel sebebi hayvancılığa bağlı olmasıdır. Çünkü Yörükler, hayvancılık ile Türkmenlerden farklı bir yaşam tarzına bürünmüşlerdir. Mevsimsel farklılıklara bağlı olarak Yörükler belirli bir ikamette bulunmayıp iklim şartlarına göre göç gerçekleştirmektedirler. Bu da mimariden sanatsal faaliyetlere, müzik kültüründen yemek kültürüne, halı dokumacılığında kılık kıyafet şekline kadar birçok kültürel faaliyetlerine nüfuz etmiştir.

1.3.3.1. Yörük Kültüründe Sanat

Türk toplumunda yer alan Yörükler sanatsal faaliyet açısından geniş bir yelpazeye sahiptir. El işlemeciliği, halı dokumacılığı, namazlık dokumalar başta olmak üzere desen ve motif üzerinde oldukça zengin bir sanatsal unsurları mevcuttur. Yörüklerin temel geçim kaynağı hayvancılık olduğu için hayvansal kaynaklardan etkilenerek elde ettikleri ürünleri değerlendirerek sanatsal faaliyetlerine aktarmaktadırlar. Bu ifadeyle maddi kültür unsurlarından olan sanatsal faaliyetler, o toplumun kültürel özelliklerine dair bilgiler ortaya koymaktadır.

Yörük kültüründe sanatsal aktiviteler genellikle dokumacılık, halı ve kilim sanatları ön plana çıkmaktadır. Yalçın'ın Yörüklerin sanat kültürü için; bir kısım dokumalara "İstarlık" bir kısmına da "Çulhalık" olarak telaffuz edilmektedir. İstarlık dokumala el istarında dokunmaktadır. Bunlar ise çuval, donlar, çulhalık dokumaları ise gömlek, şalvar, halı, kilim gibi unsurlar olduğunu belirtmiştir (Yalçın, 1993, s. 226; akt. Cin, 2004, s. 149). Böylelikle Yörük kültüründe el emeği ile yapılan ve kaynağı hayvan kılından olan sanatsal faaliyetler mevcuttur.

Yörükler temeli hayvancılığa dayalı olan ve buna bağlı olarak yaşam süren göçebe bir topluluktur. Demir ve Bakar' a göre Yörükler, Türk kültür ve geleneklerini

diğer Türk topluluklarına göre daha uzun süre devam ettiren ve göçebe bir yaşam tarzından yerleşik hayat tarzına yakın zamanlarda geçen topluluklardır fakat kimi Yörükler ise hala göçebe yaşam tarzını benimsemişlerdir. Bununla birlikte göçebe yaşamı benimseyen Yörük toplulukları keçi kılından elde edilen çadırlar üretmişlerdir. Kıl çadırların içindeki toprak zeminin soğuşundan ve fiziksel etkenlerden korunmak için ise halı dokumacılığı ön plana çıkmıştır (Demir ve Bakar, 2016, s. 111). Dolayısıyla geçim kaynağının hayvancılık olması, göçebe bir yaşam benimsemelerine, böylelikle keçi kılırları hammaddesi olan çadır ve kilim gibi sanatsal faaliyetlerde bulunmuşlardır.

Dokuma sanatındaki tarihsel gelişim evresinde Dulkadir'in belirttiği en önemli nokta; dokuma sanatındaki kültürel aktarım usta-çırak ilişkisi içerisinde sürdürülmesidir. Bunun sebebi ise dokumacılıkta olan bazı motifleri hafızalara yerleştirmek, zamandan tasarruf etmektir. Ayrıca dokuma sürecinde iplere renk verirken, motifleri ilmek ilmek işlerken Yörük kadınları kendi duygu ve düşüncelerini de yansıtmaktadır (Dulkadir, 1987, s. 25). Halı sanatının usta-çırak ilişkisi içerisinde devam etmesi önemli bir gelenek olarak karşımıza çıkmaktadır. Yörük kültürün bir parçası olan halı dokumaları, atalarından öğrenmiş oldukları halı dokumaları hem üretmeleri hem de bir sonraki nesile aktarmaları kültürel özelliğin en önemli yansımalarındandır.

Dokumacılıkta, Yörüklerin ortaya koydukları eserlerdeki semboller ve motifler, sanat kültürü açısından önemli bir boyuttur. Akca'nın da belirttiği gibi, Yörüklerin ortaya koyduğu dokuma motiflerinde hayvan figürlerinin yanı sıra, bitki motiflerinin işlendiği de görülmektedir. Yörük boyları birbirinden farklı olduğu için her Yörük boyunun kendine has birtakım sosyal ve dini inançlarına bağlı olarak sembolik işaretler bu inançları yaşantıları ve duygularını dokumalarında yansıttığı görülmektedir(Akca, 2016, s. 240).

Yörük kültürünün bir parçası olan sanat ögesinde sadece dokumacılık değil; oya işlemeciliği, müzik, taş üzerine yapılan oyma resimler gibi maddi kültür öğeleri de karşımıza çıkmaktadır. Manevi kültür unsurlarına değinecek olursak, özellikle edebi açıdan, masal, fıkra, hikaye gibi sözlü kültürü yaygın olarak toplum içerisinde benimsemişlerdir. Bunlardan en önemlisi ise fıkralardır. Doğaner' e göre; Yörük fıkraları hem konar-göçer hem de yerleşik hayata geçen Yörükler tarafından anlatılmaktadır. Hatta Çukurova bölgesinde yerleşiklerin konar-göçerlilere anlattıkları

Yörük fıkralarına kızmayıp, aksine gülmüşlerdir. Çünkü Yörükler, fıkraların mizahi bir unsur olduğunu bilmektedirler (Doğaner, 2014, s. 130; akt. Abalı, 2016, s. 117).

Yörükler, duygu ve düşüncelerini sanatsal olarak açığa çıkardıklarını ve Yörüklerin sanatsal ve edebi açıdan kültür bilincine sahip topluluklar olduğu belirtilebilir. Kültürel unsur açısından değerlendirildiğinde Yörüklerin sanatsal bağlamda toplumun dini inançları, sosyal hayatları, coğrafi özellikleri ve ekonomik kaynakları yani toplumsal yapıdaki birçok unsuru sanatlarına aktardıklarını belirtilebilir.

1.3.3.2. Yörük Kültüründe Ekonomi

Yörükler göçebe bir yaşam tarzını benimsedikleri için genellikle iş bölümünün olmadığı, asabiyet şuurunun ve çok boyutlu bir ekonomik uğraşlarının olduğu, üretimde, hayvancılıkta, sosyal hayatta imece usulü bir hayat tarzını benimsemişlerdir. Temel geçim kaynağı hayvancılık olduğu için nasıl ki sanatlarında hayvansal ürünleri kullanıyorlarsa ekonomik açıdan da hayvansal ürünler elde ederek ekonomik açıdan gelir elde etmektedirler.

Ekonomik açıdan Yörüklerin geçim kaynakları, Doğan ve Doğan'ın belirttiği üzere; serbest bir ekonomi yapısına sahip olduğunu ortaya koymuştur. Yörükler, ürettikleri malları ham madde olarak satarak, bunun karşılığında ihtiyaçları olan farklı yiyecek ve içecekler, kıyafetler aldıklarını belirtmiştir. Yörüklerin ekonomik bağlamda gerçekleştirdiği diğer bir özellik de üretmiş oldukları malzemelerin ihtiyaçları kadarını kendilerine saklayıp, fazlasını da ekonomik gelir için elden çıkarmalarıdır. Üretilen bu malzemeler arasında halı, çuval, keçe, gıda ürünleri vb. saymak mümkündür (Doğan ve Doğan, 2011, s. 27). Bu bağlamda yörükleri gündelik yaşam pratiklerinde sınırlı alanlarda ekonomik uğraşlardan ziyade, hayatın her alanında geniş ekonomik roller üstlenildiği belirtilebilir.

Yörüklerin ekonomik olarak kültürel faktörlerinden dikkat çeken nokta, keçi ve koyunlardan elde etmiş oldukları ürünleri satarak karşılığında bireyler, yaylak ve kışlak ikileminde göç ederken ihtiyaçlarını gidermek için elde edemedikleri ürünleri almalarıdır. Bu da Yörük toplumlarında takas kültürünün yaygın olduğunun en önemli göstergesidir. Yörükler geçim kaynağı olarak hayvancılıktan elde ettikleri ve temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için hayvanın sütünden ve kıllarından elde etmiş oldukları yünler ile keçe, halı, çuval, peynir, yoğurt, tereyağı gibi ürünleri ortaya koymuşlardır.

Yörüklerin geçim kaynağı hayvancılık olduğu için, hayvanın her bir parçası değerlidir. Yörükler asıl kazancını yaylada sağlar. Keçilerden ürettikleri süt, peynir, yoğurt, keçi kılından elde edilmiş olan yünleri pazarlarda satarlar. Yörükler ihtiyaçlarını genellikle yaylada sağlamanın sebebi coğrafi şartların uygun olması ve hayvanların gerekli ihtiyaçlarının rahat bir şekilde giderilmesidir. Yörük kabileleri yaz dönemlerinde yaylalara göç ederek hem ham maddeleri satarak karşılığında farklı ürünler ve maddi gelir elde ederler, hem de hayvanlardan elde etmiş oldukları tereyağı, peynir, et gibi gıda ürünlerini muhafaza ederek kış ayları dahil olmak üzere ihtiyaçlarını gidermişlerdir.

21. yüzyıl toplum yapısında küreselleşmenin etkisi ile tektipleşmiş bir ekonomik ve kültürel atmosferin içerisinde yer alınmaktadır. Teknolojinin ve kitle iletişim araçlarının hızla gelişmesiyle sosyal medya aracılığıyla toplumun karşısına çıkan kültürel ve sosyal öğelerin bireylere dayatıldığını ve tektipleşmiş bir toplum modeli ortaya çıkmaktadır. Böylelikle 21. yüzyıl tüketim boyutuyla toplumun tüketim kültürünün etkisinde olduğunu değerlendirmek mümkündür. Bununla birlikte Yörük kültürü küresel kültürden ve tüketim kültüründen uzak, sadece ihtiyaçları kadarını üreten ve tüketen, özgün bir kültürel yapıda olduğunu ortaya konabilir.

1.3.3.3. Yörüklerde Evlilik ve Aile Kültürü

Aile, Türk toplum yapısında ayrı bir öneme sahip toplumsal bir kurum olarak değerlendirilebilir. İki karşı cinsin bir araya gelip resmi bir nikah ile anlaşarak çiftlerin aile kurması önemli ve değerli bir yere sahiptir. Türk kültürünün alt kültürüne sahip olan, göçebe yaşam biçimini benimseyen Yörükler de aile olmak ve yuva kurmaya değer vermişler, aynı zamanda soyun devamını sürdürmek için kutsal bir yere sahip oldukları belirtilebilir.

Deveci' nin saha araştırmasında kaynak kişiden aldığı bilgilere göre Yörükler, evliliğin sağlıklı, huzurlu ve uzun ömürlü olması için bireyler genellikle huyunu ve suyunu bildikleri, aynı yörenin insanları ile evlilik gerçekleştirmektedir. Ancak son 15-20 yıldır dışarıdan evlilikler de olduğu belirtilmiştir (Deveci, 2020, s. 38-39). Yörüklerin evlilik yapısı genellikle endogami evlilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani insanlar kendi kabilesinden, aynı bölgenin veya grubun insanları ile evlilik yapmaktaydılar. Bunun başlıca sebepleri, insanların yaratmış olduğu değerleri ve kültürleri muhafaza altında tutmak, grup içinde gizli tutulan birçok bilgiyi diğer

kabilelere ve gruplarla yaymama gibi sebepler gösterilebilir. Ancak günümüzde teknolojinin ve buna bağlı olarak kitle iletişim araçlarının hızla gelişmesi ile diğer topluluklarla olan etkileşimler Yörüklerde egzogami türü evlilikler, yani farklı yörelerden ve toplumlardaki insanlar ile evlilikler gerçekleşmektedir.

Yörükler sosyal etkinlikleri önemsedikleri için kına, düğün, sünnet gibi özel günlere değer vermektedirler. Cin'in yapmış olduğu araştırmaya göre Yörükler genellikle düğünden bir hafta önce Anadolu'nun hemen hemen her bölgesinde tülbent, gömleklik veya havlu göndererek davette buldukları, ayrıca düğüne gelen misafirler de gelin ve damadın ihtiyacına göre hediyeler getirdiklerini ifade etmektedir (Cin, 2004, s. 91). Düğünden günler öncesinden yapılan birçok hazırlık, özellikle misafirleri davet etmek için gelinin el emeği ile havlu, mendil gibi el işlemleri yapması toplumsal dayanışmanın yüksek, aile ve akrabalık bağlarının güçlü olduğunun göstergesidir.

Yalın'ın belirttiği üzere Yörükler, düğün ne zaman olacak gibi soru sormazlar, bunun yerine "Keşkeğini ne zaman yiyoruz" derler. Keşkek, düğünde buğdayı haşlayıp dövülerek "dövme" denilen malzemeden yapılan özel bir yemektir. Düğün için oğlan evi misafirlerini ağırlayıcı kadarıyla keçi, koyun keserek özel yemekler yaparak ikramlarda bulunur (Yalın, 1997, s. 19). Keşkek Yörüklerde ayrı bir öneme sahiptir. Böylelikle sadece düğünlerde değil, diğer özel günlerde de sık sık keşkek yemeğini yaptıkları gözlemlenmiştir.

Yörükler, neslin devamı ve aile geleneğinin çok önemli olduğunu düşündükleri için evlenme törenleri de onlar için çok önemlidir. Aile üyelerinin sayısı artması ile hem neslin devamını sağlamak ve böylelikle Yörük kültürünü gelecek kuşaklara aktarmak, hem de gün içindeki birçok sorumlulukları paylaşarak iş yükünün azalmasından dolayı aile kurumuna önem vermektedirler. Bununla birlikte evlilik törenleri de Yörükler için çok özeldir. Düğüne gelen misafirler için keçi ve koyun kesilerek özenle çeşit çeşit yemek yapıp ikram etmeleri Yörüklerin düğün törenlerini ne kadar önemsedikleri ve misafirperver olduklarının göstergesidir.

Aile, toplumun en küçük yapı taşı olan bir kurum olarak değerlendirilebilir. Bireyler, hemcinsleriyle duygusal olarak bir araya gelip resmi işlemler sonucunda nikah kıyarak aynı çatının altına girmesi ile aile kurumu ortaya çıkmaktadır. Ancak her toplumun yapısı birbirinden farklı olduğu için aile yapısı ve özellikleri de o toplumsal yapıya göre farklılık gösterebilmektedir. Doğan ve Doğan'a göre, Yörüklerinden de

kendilerine özgü aile ilişkilerinin yanı sıra ve evlilik kültürleri de bulunmaktadır. Yörükler evliliğe önem vermişler, soylarının devamını sürdürmeklerdir. Bu açıdan düğünler de önemlidir. Yörük kültürü için önemli olan, düğünlerin uzun sürmesidir. Geçmiş dönemlerde en az üç gün sürmesiyle birlikte katılımcı sayısı da bir o kadar yoğunluktadır (Doğan ve Doğan, 2010, s. 685).

Yörükler geniş aile biçimini benimsedikleri için geleneksel bir yapıda olduğu sonucuna varılabilir. Geniş aile biçimini seçmelerinin sebebi göçebe yaşamı benimsemeleridir. Bunun en önemli belirleyicisi ise, Yörükler belirli dönemlerde bir bölgeden başka bölgeye göç ettikleri için toplumsal dayanışma içerisinde olup, imece usulü bir yaşam tarzı benimsemeleridir. Çünkü göç esnasında ve yerleştikten sonra birçok sorumluluk olduğu için her bir bireye farklı görevler düşmektedir. Bu bağlamda Yörükler geniş aile biçimini benimsemeleri ve genellikle bir grup olarak göç ettikleri için aile bağlarının kuvvetli olduğu değerlendirilebilir.

Yörüklerin aile ilişkilerinde evlilik sürecinden ölüme kadar olan dönemde kadınlar sosyal hayatta aktif rol almaktadırlar. Aksoy ve Duman'ın yapmış olduğu araştırmaya göre evlilik sürecinden sonra halime olan Yörük kadını, tedavi için doğum konusunda kendini geliştirmiş olan kadınlara başvurmaktalardır. Bunun yanı sıra doğan çocuğa isim verilmesinde kadınlara da söz verilmektedir. Ayrıca çadırda ve aile içinde evin sorumlulukları ve işleyişi yine kadınlara aittir (Aksoy ve Duman, 2020, s. 123). Görüldüğü gibi kadınlar aile ilişkileri ve sosyal hayatlarında ikinci planda olmayıp, söz hakkına sahiptirler.

Aile kurumuna bakıldığında Yörükler için değerli ve hassas bir yere sahip olduğu görülmektedir. Aile olmak, evlenmek, evlilik sürecinde düğün merasiminin yapılmasına önem vererek gelenek ve göreneklerine bağlı olduklarını, toplumun en küçük yapı taşlarından olan aile kurumunu da kutsal görmektedirler. Ailenin soyun devamını sağlanması düşüncesi de yörüklerde dikkat çeken bir husustur. Yörüklerin kendi ırklarına değer vermeleri ve kültürel öğelerini bir sonraki nesile taşımaları Yörük kültürünün vazgeçilmez değerlerindedir.

İKİNCİ BÖLÜM
KARAKOYUNLU YÖRÜKLERİNİN TARİHSEL DÖNÜŞÜMÜ VE
DOKUMACILIK FAALİYETLERİ

2.1. KARAKOYUNLU YÖRÜKLERİNİN TARİHSEL DÖNÜŞÜMÜ

Karakoyunlu Yörükleri Yörük kollarının bir alt kolu olarak incelenmektedir. Geçmiş 14. yüzyılların da gerisine gitmesiyle birlikte göçebe hayatı sürdüren ve temel geçim kaynağı hayvancılığa dayanan bir Yörük koludur. Yörük kolları Sarkeçili, Honamlı, Karakoyunlu, Saçıkara Yörükleri gibi sınıflandırılmalar yapılmıştır. Bu sınıflandırmanın en temel sebebi, bulunulan topluluğun hayvanların veya topluluğun özelliğinden kaynaklanmasıdır.

Karakoyunlu Yörüklerinin tarihçesinin öncesinde Karakoyunlu ismi, Abbaslı'ya göre, bu konu ile ilgili farklı görüşler mevcut olduğunu ileri sürmüştür, fakat Oğuz boylarının başlıca uğraşları koyun olmasından ötürü koyun sürülerindeki renge göre isimlendirme verilmiştir. Bu görüşün tersine söylenen bir diğer görüşe ise Karakoyunluların koyuna karşı bir totemi olmasıdır. Türklerin eski inancına göre totem olarak kabul edilen hayvanların eti yenilmemektir (Abbaslı, 2019, s. 34-35). Bu görüşlere göre net bir şekilde Karakoyunlu ismi nereden geldiği bilinmemektedir.

Ramazan Durmaz ise Karakoyunlu isminin koyun sürülerinin rengine göre aldığı görüşüne karşı çıkmaktadır. Kokonov'a göre, "Kara" sıfatı Karakoyunlularda çok yaygındır. Kişi isimlerinin lakabında, isimlerinden önce (Kara Mehmet, Kara Musa, Kara Yusuf vb.) adlandırmalar kullanmışlardır. Hatta, Karakoyunlu Yörüklerinde bir insanı cesaretlendirmek için "Kara çocuğum benim" gibi nitelendirmeler kullanılmıştır. Eski Türkçede ise kara, güçlü ve kuvvetli anlamlarına gelmekte olduğunu belirtmiştir (Kononov, 2015, s. 185). Böylelikle Karakoyunlu Yörükleri Karakoyunlu ismini koyun sürülerinden almadığı ileri sürülebilir.

"Tarihi kaynaklarda, Karakoyunlu Aşiretinin, 14. yüzyılın sonlarına doğru, Teke bölgesi'nde, Antalya'ya bağlı Gebiz, Tekke, Töbgüşlü ve Serik beldesinde yaşadıkları bilinmektedir. Karakoyunlular, XVI. yy.'in ikinci yarısında, Erciş (Van) merkez olmak üzere Erzurum ve Musul' a kadar uzanan bölgede kurulmuştur. 1469 yılında Karakoyunlu Beyliği'nin toprakları, Akkoyunlu Beyliği hükümdarı Uzun Hasan tarafından bütünüyle ortadan kaldırılan Karakoyunlu Beyliği bir daha siyasi birlik kuramamış ve Diyarbakır, Sivas, Erzincan, Adana, Konya, Antalya, Karaman ve Van civarına yerleşmişlerdir" (Aydın, 2010, s. 46).

Aydın'ın vermiş olduğu bilgiler ile Karakoyunlu aşiretinin aslında göçebe yaşamı benimseyen Türk Yörük boyu olduğunu buradan çıkarılabilir. Çünkü Karakoyunlu Beyliği'nin toprakları Akkoyunlular tarafından alınarak Güneydoğu'dan Akdeniz'e doğru göçler gerçekleştirerek yaşamlarını 14. yüzyıllardan sonra Tekke,

Gebiz gibi bölgelerde sürdürmüşlerdir. Yalğın' a göre tarihi kaynaklara bakıldığında Karakoyunlu Yörüklerinin köklü bir tarihsel geçmişinin olduğu görülmektedir. Birtakım siyasi anlaşmazlıklardan sonra Güneydoğu Anadolu başta olmak üzere Toroslara kadar uzanan coğrafyalara göç ederek yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Özellikle yaşamlarının devamını Akdeniz Bölgesi'nde geçirmelerinin sebebi, coğrafi şartlara elverişli bölgeler olduğu ileri sürülebilir. Ali Rıza Yalğın'ın ifade ettiği şekliyle Aladağ'da "Alagöl", Bulgaristan bölgesindeki "Gavur Çukuru" yaylalarında ortalama 150 çadırılık Karakoyunlu oymağına değinmiş ve bu obanın tahminen 1860 yıl önce Teke sancağından Adana bölgesine geldiklerini kaydetmektedir (Yalğın, 1977, s. 39).

Alpant' a göre Karakoyunlu Yörüklerinin tarihsel geçmişi 14. yüzyıllara dayanması ile birlikte Mehmet Ak'ın aktarımıyla Karakoyunlu Yörükleri, 17. yüzyıldan bu yana göçebe yaşama devam etmektedirler. Karakoyunlu Yörükleri tarihsel olarak Türkistan'dan gelerek Horasan ve Azerbaycan bölgelerine yerleşip devlet kurmuşlardır. Ancak Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan ile yaptıkları savaş sonucunda mağlup olmalarıyla bir kısım Karakoyunlu aşireti koyunları ile birlikte Antalya ve Adana civarlarına göç etmişlerdir (Alpant, 1954, s. 21; akt. Ak, 2012, s. 36).

Aziz Alpant'a göre Karakoyunlu Yörükleri 16. yüzyıldan bu yana göçebe yaşam sürmeleri, hayvancılık ile uğraşmaları ve ayrıca göçebe yaşam sürmeleri Yörük kültürünü benimseyen bir topluluk olduğu belitilebilir. Bunun yanı sıra Karakoyunlu Yörük aşireti, siyasi anlaşmazlıklardan dolayı 15. yüzyıllarda farklı bölgelere göç edip, 16. yüzyıldan bu yana göçebe yaşam kültürü sürdürüldüğü sonucu çıkartılabilir. Fakat Karakoyunlu Yörüklerine dair tarihsel bir literatür incelemesi sonucunda hangi bölgeden Anadolu'ya göç ettikleri net bir şekilde bilinmemektedir.

Karakoyunlu Aşireti'nin genel olarak sosyal yapılanması Macit Selekler'e göre Karakoyunlular mahallelere ayrılmamıştır. Yaylak ve kışlak ikileminde otlaklarına bağlı olarak bir muhtarın yönetimi altında topluluk halinde yaşamını sürdüren Yörüklerin bir başka koludur. Hayvancılık ile geçimini sürdüren Karakoyunlular genellikle kara koyun sürüleri ile uğraşmaktadırlar (Selekler, 1960, s. 142; akt. Durmaz, 2018, s. 14).Macit Selekler, Karakoyunlu Yörük topluluğunun bir alt kolu olması ile tam anlamıyla Yörük kültürünü benimsediklerini ifade etmektedir. Karakoyunlular mevsime ve otlaklara bağlı olarak hayvanlarını beslemek için devamlı göç ederler fakat herkes kendi başına hareket edemez. Aşiretin başında bir yönetici veya aşiret lideri önderliğinde topluca bir bölgeden başka bir bölgeye göç etmektedirler. Selekler'in de belirttiği gibi Karayonlu

aşiretinin önünde daima kara koyunlar olduğu için ismi de buradan aldığı sonucu çıkartılabilir. Böylelikle Karakoyunlu ismi kimi araştırmacıya göre ‘‘Kara’’ sıfatının cesaretlilik anlamı göstermesi ile Karakoyunlu ismini aldığı şeklinde belirtilirken, kimi araştırmacıya göre ise Karakoyunlu ismini koyun sürülerinden aldığı şeklinde ifade etmektedir.

Yine farklı bir ifade ile Karakoyunlu Yörüklerinin mahallelere ayrılmaması, bireysel hareket etmemesi ve bir grup liderinin olması, aşiretin toplumsal grup normuna uyduğu açık bir şekilde belirtilebilir. Karakoyunlular bir yerden başka bir yere göç edeceklerinde, yiyecek besinler ile ilgili konuda evlilik ve daha birçok konuda verilecek kararlar ortaklaşa bir şekilde ve aşiret liderinin onayı ile gerçekleşmektedir. Diğer açıdan Karakoyunlu Yörükleri, bir muhtar veya grup liderinin yönetimi altında yaşamaları, aynı zamanda siyasi düzene dayalı bir yapı içerisinde olduğunun göstergesidir.

Türkmen boylarının bir parçası olan Yörükler, göçebe bir yaşam sürseler de, kışlaklarında uzun süre yaşasalar da toplu bir şekilde hareket etmektedirler. Böylelikle toplum içerisinde olan bazı çatışmaları ve sosyal entegrasyonu sağlamak için bir lider, grupta sözü geçen biri veya muhtar gibi bir liderin olması aşiret için olumlu bir işleve sahiptir. Yörüklerin bir yerden başka bir bölgeye göç etmesi kolay olmamaktadır. Fiziksel zorlukların yanında manevi açıdan da birtakım problemler beraberinde gelmektedir. Bu zorluklar arasında kültürel asimilasyon, kültürleşme gibi süreçler yer almaktadır. Böylelikle Yörük topluluklarında bir liderin olması, bu sorunların çözümünde önemli rol oynamaktadır.

Karakoyunlu Yörüklerine günümüz dönemleri ele alındığında Durmaz’a göre Karakoyunlu Yörükleri, Yörük kültürünün son aşamalarını sergileyen boylardan biridir. Özellikle 1930-2000 yılları arasında Manavgat, Serik gibi bölgelerini yurt edinmişlerdir. Yaylaları ise Beyşehir ve Eğirdir gölleri arasında bulunan Anamas Dağları olduğunu belirtmiştir (Sümer, 1984, s. 17; akt. Durmaz, 2009,s. 333). Böylelikle Karakoyunlu topluluğu Orta Asya’dan Anadolu’ya göç ederek varlığını sürdürmeye çalışmış ve 2000’li yıllara kadar göçebe kültürünü benimsemiş Yörük kollarından biridir.

Öznur Aydın yapmış olduğu araştırmada, Karakoyunlu Yörüklerinin şifahen vermiş olduğu bilgilere göre, 1950 dönemine kadar yazları Manavgat ve Serik bölgelerinde, kışları ise Anamas bölgesinde 500-600 çadır kurarak kışlamaktadırlar.

Fakat günümüzde yerleşik hayata geçmeleri ile tarımsal faaliyetleri sürdürmeleri ile Yörük adetleri unutulmaya yüz tuttuğunu belirtmiştir (Aydın, 2010, s. 46).

Göçebe yaşam biçimini benimseyen Karakoyunlu Yörükleri geleneklerini son dönemlerde sürdürmeyişi Öznur Aydın yaptığı araştırmada açık bir şekilde ifade etmektedir. 21. yüzyıl sürecinde küreselleşme ile teknolojinin ve seri üretimin yaygınlaşmasıyla tektipleşen bir toplum yapısı bariz bir şekilde görülmektedir. Bireyler kültürel açıdan aynılaşmakta, toplumsal kimlik özelliği asimile olmaya yüz tutmaktadır. Yörükler de teknolojinin gelişmesi ve sanayileşme süreninin baş göstermesi ile kültürlerini yaşatmakta direnemeyerek yerleşik hayata geçip tarımsal ve sanayi alanlarına yönelerek geçimlerini sağlamışlardır.

2.2. KARAKOYUNLU YÖRÜKLERİNDE GÖÇ

Yörük topluluklarında göç olgusunun en temel sebebi ekonomik geçim kaynağının hayvancılığa dayanmasıdır. Coğrafi şartlar ve mevsim koşulları Yörük topluluklarını iklim koşullarına elverişli bölgelere göç ettirmektedir. Hayvanların uygun coğrafi koşullarda otlak bularak beslemeleri göçmen topluluklarını sosyal ve ekonomik açıdan etkilemektedir. Bu sebeple Yörükler belirli aralıklarla göçler gerçekleştirmekte ve kültürel faaliyetlerini bu sürece göre şekillendirmektedirler.

Karakoyunlu Yörükleri Antalya ve Manavgat bölgesi olmak üzere Beyşehir'e toplu şekilde yaylak ve kışlak ikileminde göçler gerçekleştirmişlerdir. Cemali Sarı'ya göre Yörükler Akdeniz Bölgesi'nde bulunan Beydağları, Yörük yaylacılığında iki temel işlevinin olduğunu belirtmiştir. Bunlardan biri, hayvancılığı uzun süre yaşatacak uygun bölge olması, ikincisi ise serinlemek için yapılan özelliğe sahip olmasıdır (Sarı ve Sarı, 2013, s. 248). Böylelikle coğrafi koşullar göç sürecini gerçekleştirmede önemli bir özellik taşımaktadır.

Beydağları, Toros Dağları'nın Antalya sınırı içinde kalan bölümüdür. Coğrafi açıdan yaşamaya elverişli, serin ve ferah bir bölge konumundadır. Böylelikle Yörük kollarından olan Karakoyunlular başta olmak üzere diğer Yörük aşiretleri de Beydağlarını göç yolu olarak kullanmaktadır. Fakat Karakoyunlular sadece Beydağları yaylasında sınırlı kalmayıp Akdeniz bölgesinde bulunan diğer yörelere de göç ettiklerini Öter ve Özkul, aşağıdaki açıklamalarla temellendirmektedir:

“Karakoyunluların Anamas Dağındaki Çayır Yaylası, Hacıcelillerin Kefennik Yaylası, Bozkır tarafında Sülek Yaylası gibi bazı yaylalar ismi sayılan aşiretlerin tapulu

arazisidir. Aşiretler, yaylaların ekip-dikilebilir kısımlarında ufak çaplı buğday, arpa gibi bitkisel üretim de yapmışlardır. Tapulu yaylalarda aşirete bağlı her ferdin mülkü de ayrıdır. Çayır ve Sultandağları'nın bazı yaylalarının ise rakımları çok yüksek olduğu için oralarda ancak arpa tarımı yapılabilmıştır” (Saraçoğlu, 1968; akt. Öter ve Özkul, 2018, s. 17).

Böylelikle Karakoyunlular, Anadolu coğrafyasında birçok bölgeye göç ettikleri net bir şekilde görülmektedir. Ayrıca göç etmekle kalmayıp gitmiş oldukları bölgelerde tarımsal faaliyetlerle uğraşmışlardır. Bu açıdan Yörükler, gittikleri her bölgeyi ve yeri verimli bir şekilde değerlendirmişler, yapmış oldukları her aktivitede maddi ve manevi açıdan bir getiri sağlamışlardır. Yüksek kesimlere göç ederek uğraşmış oldukları tarımsal ve ekonomik faaliyetler bunun en somut örneğidir.

Adem Öter, Ömer Şahin ile yapmış olduğu görüşmede; Yörüklerin göç mevsimleri genellikle Nisan aylarında havanın ısınması ile başladığı, Ağustos sonunda havaların soğuması ve temel besinlerin azalması ile kışlaya dönüşün başlamakta olduğunu belirtmiştir. Ayrıca göç sürecinden birkaç gün öncesinden obanın erkekleri bir araya gelerek göçün gününü ve nereye göç edeceklerini kararlaştırmaktadırlar (Öter, 2019, s. 98). Durmaz'a göre ise Karakoyunlu Yörükleri yılda iki geç göç yapmaktadırlar. Kış bitiminde yaylaya gitmek için yaz göçü, yaz bitiminde ise sahillere yapılan güz göçü şeklinde ifade etmiştir. Bu mevsimlik göçler havaların ısınmasıyla Nisan sonu ile Mayıs başlarında, güz göçü ise Ekim ayı sonunda gerçekleşmektedir (Durmaz, 2018, s. 37). Böylelikle Yörüklerin yapmış olduğu mevsimlik göç dönemleri birbirini desteklemektedir.

Batı Akdeniz bölgesinde Yörükler, 1970 yılına kadar hayvanları ile rahat bir şekilde göçler gerçekleştirip ekonomik açıdan hayvancılık en temel faaliyetlerinden olurken, 1980'li yıllardan sonra tarım alanlarının genişlemesinden sonra yaylak-kışlak ikileminde göçler oldukça güçleşmiştir. Bu bölgelerde Karakoyunlu Yörüklerine resmi olarak ait olan Aksu Çayır yaylasında ve diğer bölgelerde de hayvancılık faaliyete devam etmektedir (Öter ve Özkul, 2018, s. 17).

Öter ve Özkul'un vermiş olduğu bilgilere göre 1980'li yıllardan önce hayvancılık, Yörükler tarafından rahat bir şekilde gerçekleşmektedir. Fakat sanayileşme süreci ve tarımsal süreçlerin gün geçtikçe yaygınlaşmasıyla Türkiye'de hayvansal faaliyetler önemini yitirmeye başlamıştır. Dolayısıyla kültürel açıdan en çok

etkilenenler Yörükler olduğu sonucunu çıkartılabilir. Ayrıca Yörüklerin göç edecekleri bölgeler sınırlanmakla beraber rahat bir şekilde kültürlerini yaşayamamaktadırlar.

Ersavaş'a göre, Türkiye Cumhuriyeti'nde 1924 yılında çıkartılan İskan Kanunu ile göçebe yaşayan toplulukların yerleşmeleri kesinleşmiştir fakat diğer bölgeler olmak üzere Akdeniz Bölgesi'ndeki Yörük boyları verimsiz arazilere yerleştirilmeleri, hayvanların çok olmasından dolayı verilen toprakların yetersiz kalması gibi sebeplerden dolayı yerleşik hayata geçmeleri sancılı bir süreç olmuştur (Ersavaş, 2018, s. 6). Böylelikle siyasi politikaların uygulanması ve tarım arazilerinin sınırlı oluşu ile Yörük kültürünün varlığı gün geçtikçe unutulmaya yüz tutmaktadır.

İskan politikalarının uygulanmasıyla birlikte Yörükler göçebe kültür yaşamından uzaklaştıkları elde edilen araştırmalarla ortaya konmuştur. Geçmişten günümüze kadar olan süreçte Yörüklerden miras bırakılan gelenek ve görenekleri göçebe toplumların hayatlarının her alanına yansıtmaya çalışmışlardır. Fakat siyasi politikalar ve küreselleşen toplum yapısındaki farklılaşmayla yerleşik hayata geçmemek için direnmelerine rağmen siyasi politikalardan dolayı yerleşik hayata geçerek kültürlerini yaşatmaya yenisik düşmüşlerdir.

2.3. KARAKOYUN YÖRÜKLERİNDE EL SANATLARI VE DOKUMACILIK

Yörük kültürünün en önemli parçalarından biri el sanatları ve dokumacılıktır. Yörükler kültürel olarak kimliklerini yaşatabilmek ve temel ihtiyaçlarını giderebilmek için el işlemeciliğine ihtiyaç duymuşlardır. Böylelikle araştırmada el sanatları alanındaki toplumsal değerlere yer verilmesi, Yörük kültürünün anlaşılması açısından önemli bir işleve sahiptir.

El sanatlarından en önemli alanlarından biri halıcılıktır. Mazıbaş, el sanatlarının Türk toplumundaki yerini Türk tarihi ile ilintili bir şekilde gelişen el dokumacılığı, M.Ö. 5. yüzyıl ile 3. yüzyıl arasında Pazırık olarak bilinen halı ile başlamış ve günümüz dönemine kadar kendi varlığını sürdürerek geldiğini ileri sürmüştür (Mazıbaş, 2014, s. 1). Türk tarihinde, el sanatlarından olan halı dokumacılığın M.Ö. 5. yüzyıllara kadar dayanması, Türk kültüründe dokumacılık ve halı sanatının köklü bir geçmişi olduğunun en somut kanıtıdır.

Öter'e göre Türk bozkır kültüründe el emeğinin yeri çok büyüktür. Türk bozkır kültürünün yapmış oldukları meslekler arasında dokumacılık başta olmak üzere

dericilik, b rk l k, terzicilik, halı ve kilimcilik ile ilgilendiklerini belirtmiştir (Kafesoğlu, 1987, s. 109; akt. Öter, 2019, s. 113). Yörükler her alanda emek sarf ederek maddi ve manevi alanda bir kültürel birikim elde etmişlerdir. Yörüklerin özellikle elde ettiği dokumacılık ve dericilik üzerine sanatsal faaliyetlerle ilgilenmeleri, Türk kültür ve tarihinde benimsenmiş ve yer edinen bir alandır.

Dokumacılık kültürü ele alındığında Yörükler, kendi ihtiyaçlarını kendileri üretmektedirler. Bunun dışında elde edilemeyen ve farklı temel ihtiyaçlarını da üretmiş oldukları ürünleri satarak kazanç sağlamaktadır (Bali, 2018, s. 61). Bu bağlamda bakıldığında Yörükler, ekonomik a dan kendilerini ge indirebilen bir sistemleri vardır. Yörüklerin dokumacılık alanında üretimler gerçekleştirmeleri, ekonomik bağlamda geçimlerini sağlayan bir sistemin olduğuna örnek gösterilebilir.

Yörüklerin hayvancılık ile uğraşmalarının dokumacılık üzerindeki en belirleyici özelliği, dokuma ürünlerinin hammaddesi keçi ve koyun kılından yapılmasıdır. Yörüklerin temel geçim kaynağı hayvancılık olduğu için hayvansal ürünlerini verimli bir şekilde değerlendirmişlerdir. Adem  ter ise bu görüşleri desteklemektedir. Öter'e göre, Yörüklerin dokumacılık ile sıkı bir ilişkisi olduğunu ileri s rmuşt r.  nk  dokumacılığın ana maddesi olan y n, pamuktan yapılan iplerin  retimi Yörüklerin hayvansal üretim alanları arasındadır ( ter, 2019, s. 128).

Meral Akşan'da Yörüklerin dokumacılık ile sıkı ilişkisi olduğunu belirtmektedir. Akşan'ın araştırmasına göre Yörükler keçi ve koyunları kollarını kırarak, kollarından elde ettikleri iplikleri başarıyla s rd rmuşlerdir. Bunun yanı sıra Yörükler, elleri her boş kaldığında ve g   esnasında yürürken bile y nleri bükerek iplik haline getirdiklerini ileri sürmektedir (Akşan, 2016, s. 43). Böylelikle Yörükler hayatlarının birçok alanında sanatsal faaliyetlerle ilgilendikleri ortaya konmaktadır.

Elde edilen kaynaklara göre Yörükler, el sanatları ve dokumacılıkla ilgilenmelerinin en önemli göstergesi, g   esnasında kullanılacak eşyaları kıl çuvallara koymaları, barınmak için dikilen kıl çadırların dikilmesi başta olmak üzere halı dokumalarının üretilerek gerek kendileri kullanması gerekse takas yapılarak ihtiyaçlarını karşılması, dokumacılığın temel ihtiyaçlarını karşılması için sanatsal faaliyetlerle ilgilenmişlerdir. Ramazan Durmaz bu görüşü desteklemektedir. Durmaz ' a göre Yörükler  vrelerindeki köylü halk ile etkileşime girerek takas yolu ile ekonomik faaliyetler s rd rmuşt r. Meyve, sebze, tahıl ürünleri gibi ihtiyaçlarını karşılayan

ürünleri alıp, bunun karşılığında genellikle yün ile takas yaptıklarını ileri sürmektedir (Durmaz, 2018, s. 96). Karakoyunluların el işlemeciliği ve dokumacılık kültürü incelendiğinde bu alanda aktif bir rol oynamıştır. Dokumacılığın hammaddesi keçi ve koyun kılı olduğu için hayatlarının her alanında hayvanlarının temel besin kaynaklarını kullanmışlardır.

Göçebe yaşamı benimseyen Yörükler dokumacılık ve el işlemeciliği ile ilgilenmesiyle usta ve çıkar ilişkisi içerisinde atalarından miras kalan el işlemeciliğini nesilden nesile aktarmışlardır. Bu bakımdan Yörükler, gelenek ve göreneklerine sıkı bir şekilde bağlı kalarak doğa ile mücadele ederek yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Ancak günümüz toplum yapısında meydana gelen siyasi ve tarımsal faaliyetler sonucunda yerleşik hayata geçerek kültürel varlıklarını tam anlamıyla gerçekleştirememişlerdir.

2.3.1. Karakoyunlu Yörüklerinde Kara Çadır

Kara kıl çadırlar, yaylak ve kışlak ikileminde yapılan göçlerde coğrafi şartlar başta olmak üzere yabani hayvanlardan korunmak ve barınmak için Yörüklerin vazgeçilmez kültürel öğeleri içerisinde yer almaktadır. Hammaddesi keçi kılı olan kıl çadırlar yazları serin olmasıyla birlikte kışları su geçirmeyen ve sıcak tutan bir özelliğe sahiptir. Böylelikle kara kıl çadırlar yörüklerin barınma sürecinde yer edinen en temel maddi kültür unsurlarındandır.

Anadolu'ya göç eden Oğuz Türkleri, göçebe kültür yaşamında kara kıl çadır olarak bilinen ve ortalama yüz kiloyu geçmeyen ve keçi kılından yapılan çadırlar kullanırlardı (Gürbüz, 1997, s. 188) Ayrıca Yörüklerin kullanmış olduğu kara çadırların dikkat çeken özelliği; yazın serin ve ferah, kışın ise yağmur geçirmez ve sıcak bir özelliğe sahip olmasıdır. Kışın sıcak ve yağmur geçirmemesinin sebebi kıl çadırların yün özelliğinden kaynaklı olarak ıslanınca gözenekleri kapanmasıdır. Bunun yanı sıra çadırın üst kısmı deve sırtı gibi eğimli olduğu için yağmur çadırın içine girmez ve dışarıya akar. Yazın ise çadır ıslanmadığından dolayı gözenekleri açılır ve havadar bir atmosfere dönüşmektedir (Kıvrak, 2008, s. 240).

Yörüklerin kara çadır geleneğinin sürdürülmesiyle konar göçer bir kültürü benimsemeleri, coğrafi şartlara uyum sağlamak ve barınmak için keçi kılılarından dokudukları çadırların yaz ve kış aylarında bir sığınak olması ekonomik açıdan sahiplendikleri hayvanları ile ekonomik ve kültürel açıdan önemli bir yere sahiptir. Artun'a göre kara çadırların yapım aşaması ise Yörükler tarafından el emeği ile büyük

bir titizlikle üretilmesidir. İlk önce keçi kılı kirmende eğrilir ve iplik haline gelir. Bu iplikler şak halinde yer tezgahlarında dokunmaktadır. Son olarak dokumalar birleştirilerek çadır haline getirilir. Çadır dikme günü bütün komşular yardım ederek tören ile kurban kesilirdi (Artun, 2006: akt. Aydın, 2010, s. 48).

Kara çadırlar Yörükler için kültürel bakımdan büyük bir öneme sahiptir. Yapımı zahmetli olduğu için imece usulüyle çadırlar hazır hale getirilmektedir. Karaçadır dikme işleminde bütün Yörük komşuların bir araya gelerek kurbanlar kesilip, ziyafet vermeleri ise Yörüklerin aile ve komşuluk ilişkilerinin güçlü olduğu, ayrıca kara çadırların Yörüklerin hayatlarında önemli simgelerden biri olduğu sonucu çıkartılabilir.

Çadır kurma aşaması kadar kara çadırın iç ve dış mekan düzeni de Yörükler için çok önemlidir. Kavas'a göre gergi çullarının rüzgarla iç ve dış mekanı rahatsız etmemesi, ayrıca çadırın çevresine hayvanların gelmemesi için çadırın çevresi dolak hasırlar tarafından çevrilmektedir (Kavas, 2013, s. 242). Yörükler bu açıdan öngörüsü yüksek ve doğa ile karşı karşıya kaldıklarında kendilerini garantiye almak için önlemler aldıkları ortaya konmaktadır.

Kara çadır geleneğinde gerçekleştirilen göçlerin ardından çullar çadır içine serilmektedir. Set'e göre çul Karakoyunlu Yörük kültüründe yerlere yazılan bir kilim çeşitidir. Hammaddesi başta olmak üzere çözücü ve yazgısı keçi kılından dokunmasıyla sık bir şekilde değil, seyrek olarak dokunan kilim çeşididir (Set, 2016, s. 30). Çullar da çadırlarda iç mekan tasarımı ve yer yazgısı olarak kullanılmıştır. Bu bakımdan kilim dokumacılığı Yörük geleneğinde yaygın biçimde dokunarak kullanılmaktadır.

Kara kıl çadırların tarihsel geçmişine inildiğinde Ali Rıza Yalın, hangi tarihte göçebe kültürüne girdiğine dair bir bilgi elde edememiştir. Karakoyunlu Yörüklerinin ise genellikle üç direkli çadır yapılarının olduğu ileri sürmektedir fakat bu direk sayısı toplumsal statüye sahip olan ağa veya maddi açıdan saygınlığı olan kişilerin ihtiyacına göre artmasıyla birlikte dokuz direkli kıl çadırlara kadar direk dikilmektedir (Yalın, 1977; akt. Durmaz, 2018, s. 29).

Bu bilgilere göre çadırın küçüklüğü ve geniş olması, bireylerin statüsel açıdan saygınlığına bağlıdır. Ekonomik açıdan varlıklı, toplumda sözü geçen aile grubunun kara çadırları daha geniş olmaktadır. Dolayısıyla konar göçer Yörüklerinde statüye

önem verilmekte, bunun yanı sıra Yörük aşiret kültüründe alt-üst ilişkisi olduğu ortaya konulmaktadır. Böylelikle göçmen topluluklarında statü ve saygınlık ön plandadır.

2.3.2. Namazlık

Namazlıklar, Yörük kültüründe kullanılan diğer bir dokuma çeşitlerindedir. Koyunların kolları kesilerek elde edilen yünlerden üretilen iplerle dokunan namazlıklar seccade olarak da bilinmektedir. Yörüklerin ürettiği oldukları dokumacılık alanında namazlık işlemleri ile uğraşmaları, o toplumun yapısına dair birtakım bilgiler ortaya koymaktadır. Yörük kültüründe namazlık dokumalarının üretilmesine ilişkin bilgiler literatür taraması ile ortaya konmuştur.

Set'in yapmış olduğu araştırmada, Karakoyunlu Yörük aşiretlerinin de bulunduğu Antalya'nın Elmalı İlçesinde namazlıkların, eski dönemlerde dokunan örneklerin çözümleri keçi kılından yapılırken, yakın dönemlerde üretilen namazlıkların çözümleri ise pamuk ipliğinden elde edildiğini tespit etmiştir. Ayrıca ilikli kilim modeli ile dokunan namazlıklarda kurt izi, yıldız(ıldız), su yolu, tarak gibi motifler işlendiğini belirtmiştir (Set, 2016, s. 31-32). Elde edilen namazlık dokumalarında Yörükler, toplumsal bağlamda çevrelerinden etkilenerek içinde buldukları toplumsal yapının, kültürün izlerini sanatlarına icra etmişlerdir.

Eski dönemlerde dokunan namazlıkların çözümleri ve hammaddesi keçi kılından yapılırken, günümüz dönemlerinde pamuk iplerden elde edilmesinin sebebi ise, son dönemlerde Yörüklerin göçebe toplum modelinden yerleşik kültürü benimsemesiyle hayvan üretiminin gittikçe azaldığı sonucuna ulaşılabilir. Yörükler, yerleşik hayata geçmesiyle birlikte geniş arazi bulma sıkıntısı yaşayarak tarımsal üretimlere geçiş yapmışlardır. Böylelikle elde ettikleri ürünleri dokuma ve el sanatları başta olmak üzere geniş çerçevede kültürlerine entegre etmişlerdir.

Öztürk'e göre Yörükler, dokudukları dokumaları birden çok yerde kullandıklarını belirtmektedir. Örneğin dokuma çuvalara eşya koymanın yanı sıra bazı besinleri ve objeleri örtmede, kırılmaması için sarmak için kullanılırken namazlıklar, diğer ismiyle seccadeler sadece ibadet esnasında kullandıklarını ileri sürmektedir (Öztürk, 2005, s. 158). Yörüklerin sanatsal faaliyetlerinden olan dokumacılık kültürü, Yörük geleneğinde vazgeçilmez somut miraslar arasında yer almaktadır. Dokumaları tek bir alanda kullanmayıp, gündelik hayatlarının her alanında kullanmışlardır.

Yörükler seccadeleri dokumaları ve dokudukları seccadelere saygı duymaları, İslam'a karşı büyük bir inanç duymalarının somut göstergesidir. İslam dinini benimsedikleri için dokudukları ürünleri birçok yerde kullanırken, namazlıkları sadece ibadet esnasında kullandıkları için, İslam dinine ve ibadetlerine karşı oldukça titiz ve hassastırlar. Bu bakımdan bir toplumun değer inançları başta olmak üzere benimsemiş oldukları kültür ve ideolojileri, o toplumun üretmiş olduğu maddi ve manevi unsurlarına net bir şekilde yansımaktadır. Dolayısıyla kültür, her toplumda kendini gösteren bir işleve sahiptir.

2.3.3. Kilim

Kilim, Yörük dokuma kültürünün vazgeçilmez ürünlerinden biridir. Yaylak ve kışlak arasında göç eden Yörükler yazları yaylalara göç ettikten sonra kara çadırlarının içine el emeği ile dokudukları kilimleri fiziksel ve ortopedik işlevselliği sağlamak, kışları ise soğuktan korunmak amacıyla elde ettikleri üründür. Ancak kilim dokuma işlemi oldukça zahmetli bir iş olduğunu söylemek hiç şüphesiz yadsınamaz.

Set'e göre Yörük topluluklarının yoğun biçimde bulunan Antalya'nın Elmalı bölgesinde kilimler daha çok yer yazgısı olarak kullanıldığını ileri sürmektedir. Bunun yanı sıra Elmalı yöresinde kilimler Bıçkılı, Türkmen Seydisi, Bıçkılı gibi adlarla anılmaktadır (Set, 2016, s. 30). Bu açıdan Elmalı bölgesinde birçok çeşit kilim dokumaları ve adlandırmaların bulunması ile Yörük toplumlarında yaygın bir şekilde kullanıldığı ortaya konmaktadır.

Karakoyunlu Yörükleri kilim dokumacılığı kültürünü benimseyen Yörük kollarının başında gelmektedir. Durmaz'a göre, Karakoyunlu Yörüklerinin kültürel açıdan benimsedikleri ve çok yaygın olarak kullandıkları "Baldırlı" adı verilen kilim çeşidi bulunmakta, isminin ise nereden geldiği tam olarak bilinmediğini ileri sürmektedir (Durmaz, 2018, s. 97). Yörük kültüründeki halı dokumacılığında yanlışlar, yani birtakım semboller ile ün kazanmıştır. Durmaz'ın araştırmasına göre Karakoyunlu Yörüklerinde Karaböcük yanlış en çok işledikleri yanlışlardandır. Karaböcük yanlış ise, ok ve yay sembolünün biraz daha geliştirilmiş sürümüdür (Durmaz, 2018, s. 100). Kilim dokumalarının en önemli araçlarından birisi kirmen'dir. Öztürk'e göre kirmenin hammaddesinin çınar ağacı olduğunu ve ahşapların oyularak kanat şeklini alıp dört kanat bölmenin bir mile geçirilerek elde edilmesiyle oluşan malzeme olduğunu belirtmiştir (Yalman Yalkın, 1977, s. 464; akt. Öztürk, 2005, s. 149).

Yörüklerin kültürel miraslarından olan kirmen, sadece kilim değil, namazlıktan yün çuvallara, kara çadırdan yorgana kadar birçok dokuma malzemelerinin ipini elde etmek için kullanılmaktadır. Koyunun kılları kırıldıktan sonra ortaya çıkan yünleri kirmen adı verilen malzemeye dolayıp bir eli ile kirmanı çevirip bir taraftan da diğer elin yardımıyla yünleri sıkılaştırarak ip elde etmektedirler. Ortaya çıkan ip ile de kilim gibi malzemeler dokunmaktadır.

Kilim dokumaları üretiminde Yörüklerin kültürel miraslarından bir diğeri ise dokuma tezgahıdır. Dokuma tezgahı olmadan kilim ve halı dokumalarının üretilmesi mümkün değildir. Dokuma tezgahı ise yörük kültüründe ıstar olarak bilinmekte olup, yapımı ve dokuması zahmetli bir iştir. Fatma Öztürk, ıstar tezgahı'nın tasviri hakkında şu bilgileri vermektedir:

“Istarın parçaları yandaki dik ağaçlarına yan ağaç denilmektedir. Yan ağaçlar 18-20 cm eninde 160-200cm arasında ağaçtır. Alt ve üstteki silindir şeklindeki leventlere alt ağaç ve üst ağaç denilmektedir. Alt ve üst ağaçlarda çözücü çubuğunun gireceği delikler bulunmaktadır. Ortada “gücü” denilen silindir şeklinde ağaç bulunmaktadır üst kısmında “varan- gelen” ağaç bulunmaktadır. Dokumanın gerginliğini ağaç ve çivilerle yapılan yan ağaçlara iple bağlanan kısma ise “çivi” denilmektedir. Istar sarma dik tezgahıdır. Dokuma ilerledikçe alt ağaca sarılmaktadır” (Öztürk, 2005, s. 151).

Istar Yörüklerin en önemli kültürel öğelerinden olan dokumacılığın vazgeçilmez parçalarından biridir. Halıların dokunması zahmetli ve titiz olduğu kadar, ıstarın döşenmesi de bir o kadar titiz ve el emeği gerektiren uğraşıya sahiptir. Kilim kültürü, Karakoyunlu Yörükleri başta olmak üzere genel olarak Yörük kültüründe yer edinen miraslardan biridir. Kilim ve dokuma ürünlerinin hammaddesi koyun yünü olduğu için Yörükler rahat bir şekilde hayvanlarından elde ettikleri yünler sayesinde dokumalarını işlemişlerdir. Bununla birlikte elde ettikleri yünlerle ip eğirmekle kalmamış, yaşadıkları toplumun manevi unsurlarını da ilmek ilmek kilimlerine işleyerek günümüze kadar getirmişlerdir.

2.3.4. Çuval

Yörükler, yaylak ve kışlak ikileminde göç eden topluluklardır. Yerleşik hayata geçmedikleri için mevsimsel olarak ilkbaharda yayla denilen yüksek kesimlere, sonbahara doğru havaların soğumasıyla sahillere göç etmektedirler. Göçebe yaşam tarzı, kültürlerine de büyük ölçüde yansımıştır. Dokuma çuvalları da buna örnektir.

Hayvanlarından elde ettikleri yünlerle çuvallar dokuyarak göç esnasında kolaylık sağlamışlardır.

Yörüklerin ürettikleri ve tükettikleri araçlar göçebe yaşam tarzına uygun bir şekilde oluşturulmuştur. Kara çadır kültürü buna örnektir. Yörükler devamlı göç ettikleri için yetiştirmiş oldukları hayvanları sayesinde eşyalarını kilometreler boyunca farklı bölgelere taşımışlar nitekim bu eşyaları daha rahat muhafaza edebilmek için el dokumaları ile kıl çuvallar üretmişlerdir. Böylelikle Yörükler için çuvallar koruma niteliği taşımaktadır.

Çuval dokuması, Yörüklerin sadece insan hayatını kolaylaştırmanın yanı sıra hayvanları için de birtakım zorlukların önüne geçmek için dikilmektedir. Çünkü bazı malzemeler hayvanın üzerine koyulduğu zaman canı yanmaktan ziyade dengesiz bir biçimde eşyaların yüklenmesi ile ağırlık oluşturabilmektedir. Çuval dokumalar ise hem bunun önüne geçmek, hem de bütün malzemeyi hayvanların üzerine koymamaları için bir araç haline dönüşmektedir.

Öztürk'ün araştırmasına göre Antalya'nın Elmalı ilçesinde yaşayan Yörükler başta olmak üzere dokuma çuvallar, Yörüklerin gündelik yaşamlarında sıkça yer edindiklerini ileri sürmektedir. Ayrıca Öztürk, Yörük kültüründe çuval dokuması olarak en çok "Alaçuval" denilen dokumalar kullanılmıştır. Alaçuvallar ise çuvalın üzerindeki desenlerin fazla olmasından ötürü bu ismi kullandıklarını belirtmiştir (Öztürk, 2005, s. 155-156).

Yörük boylarından Karakoyunlu Yörük kültüründe de dokuma çuvallara sıkça rastlanmaktadır. Bu görüşü Ramazan Durmaz temellendirmektedir. Durmaz'a göre Karakoyunlu Yörüklerinde en sık şekilde dokunan "Gümüşlü Göklüsü" adında bir ala çuval olduğunu ileri sürmektedir. Çuvalın arka tarafı genellikle siyah ve düz bir zemini vardır fakat yan taraflarda birtakım renkli çubuklar vardır. Bu renkli çubukların devamında ise yan yana uzanan altıgen şeklinde yanışlar bulunmaktadır. Altıgen şekiller koyu mavi renkli olduğu için "Gümüşlü Göklüsü" adını bu şekillerden almıştır (Durmaz, 2018, s. 119-120).

Göçebe topluluklarından olan Yörüklerin yaygın olarak kullandığı bir diğer çuval çeşidi ise "Karaburun Ala Çuval" adı verilen bir dokuma türüdür. Çuval yüzeyinin yan taraflarında ortalama dört tane renkli çubuklar vardır. Renkli çubukların akabinde ise tıplı Gümüşlü Göklüsündeki gibi çapraz yanışının işlenerek oluşturulan

çerçeve şekilleri devam etmektedir. Çuvalın asıl ana işleminde ise dik olarak işlenmiş eşkenar dörtgen motifi bulunmaktadır. Bu motifi ise birbirine uzatan ince şeritlerden meydana gelen Karaburun Yanışı vardır (Durmaz, 2018, s. 119-120). Adını ise bu motif şeklinden almıştır.

Karakoyunlu Yörüklerini dokumacılık alanıyla ilgili toplumsal bağlamda değerlendirildiğinde Yörük boyları, yaşamış oldukları sosyal hayatlarından hareketle kültürel öğelerini sanatsal faaliyetlerine somut bir şekilde aktarmışlardır. Bunun en önemli göstergesi olarak Yörükler doğada var olan renkleri, şekilleri ve objeleri dokumalarına konu edinmeleridir. Dokumalarını işlerken doğada gömüştükleri şekil ve sembollerini motif unsuru olarak halılar başta olmak üzere birçok dokuma ürünlerine işlemişlerdir.

Kültür bireylerin yaratmış olduğu bir realitedir. Herhangi bir toplumdaki bireylerin yaşam tarzı, ekonomik ilişkileri, norm ve değerleri, hatta tüketim alışkanlıkları da toplumun yaratmış olduğu maddi ve manevi öğelerdir, diğer bir ifadeyle kültür unsurlarıdır. Yörüklerin benimsemiş oldukları ekonomik kaynaklar başta olmak üzere aile ilişkileri, sanatsal değerler, tüketim alışkanlıkları ve daha pek çok unsur toplumsal açıdan kültürel faaliyetlerdir. Bu açıdan kültür toplumsal yaşam içerisinde var olan bir olgudur. Böylelikle Yörük kültüründeki dokumacılık faaliyetleri bir toplumun sanatsal tasarımlarından o toplumsal yapıya ait kültürel özelliklerin izlerine rastlanmaktadır.

2.3.5. Kolan

Kolan, Yörük kültüründe oldukça sık bir şekilde kullanılan malzemedir. Daha çok bebekleri yetişkinlerin sırtlarında taşımak için bağlamakta veya çuvalların ağızlarını korumak için bağlanma işleminde yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Bu ifadeyle kolan ince ve uzun bir boyuta sahip olan bir nevi ip amacıyla kullanılan dokuma ürünüdür. Diğer dokuma ürünleri gibi kolanların da hammaddesi koyun kılından elde edilmektedir.

Karakoyunlu Yörüklerinde bağcık, kolan kullanımı ve çeşitleri bakımından en yaygın kullanılan dokuma araçlarından birisidir. Kolan, ince ve uzun olarak tıpkı bir şerit gibi dokunan iplerdir. Renk ve desen olarak ise dokumadan dokumaya farklılık gösteren el emeği ürünlerdir. Kolanlar şekilsel olarak şerit şeklinde olan ve desenler dokumadan dokumaya farklılık gösteren bir üründür. Yörük kültürünün kültür

ögelerinden olan kolanlar her alanda kullanışlı bir objedir. Durmaz'a göre, Karakoyunlu Yörüklerinde kolanlar daha çok kadınların çocuklarını sırtlarına almak için kullanmışlardır. Yörük ağzı ile buna hebişmek şeklinde ifade edilmektedir(Durmaz, 2018, s. 142).

Kolanların ana hammaddesi yündür. Kimi zaman dokunan kimi zaman ise el ile örülen bir çeşit ip türüdür. Genellikle göçebe yaşamı benimseyen Yörükler göç esnasında kullanmışlardır. Fakat dikkat edilmesi gereken en önemli husus, göçebe yaşam kültürü benimseyen Yörüklerin motif ve desenlere verdiği önemdir. Yörük kadınları halı, kilim, çuval ve oyalardaki desene nasıl önem veriyorlarsa kolanların desenlerine de bir o kadar önem vermiştir. Çünkü çuvallar, halılar, kolanlar ve çeşitli işlemlerin üzerine yapılan sembol ve motifler o topluma ait bilgiler vererek sembolize edilir(Atlıhan, 2011, s. 130). Araştırmadan çıkarılabilecek en önemli sonuç Yörüklerin dokumacılıkta motif unsurlarına sıkça yer vermesi ve motiflere verilen önemdir. Çünkü dokunan ve işlenen motif unsurlarının o toplumsal yapı ve özelliklerine ait birçok bilgi vermektedir.

Bir toplumda ortaya konan maddi kültür unsurlarından olan sanatsal ürünler, o toplumsal yapının özelliği hakkında birçok bilgi ortaya koymaktadır. Kolanlar da buna örnektir. Yörük kültüründe dokunan kolanların üzerine işlenen motif unsurları, işlemler ve renkler Atlıhan'ın da belirttiği gibi üretilen toplumla ilgili bilgiler vermektedir. (Atlıhan, 2011, s. 130). Böylelikle kolanlar da Yörük toplumlarında önem verilen bir dokuma ürünüdür.

Göçebe yaşamı benimseyen Yörüklerin alt kollarına ait olan Karakoyunlu Yörüklerinde hebişmek, çocuğun anne, baba veya aile üyelerinden herhangi birinin sırtına bindirip kolan yardımı ile bağlanarak sırt üzerinde durması şeklinde açıklanabilir. Kolan'ın en önemli özelliği, hammaddesi koyun yünü olmasından dolayı yüzeyi konforlu ve yumuşak bir dokuya sahiptir. Bu yüzden Yörükler için kolan önemli bir işleve sahiptir.

Dokuma ve örme ürünü olan kolanların kullanım alanları sadece bebekleri yetişkin sırtlarına bağlamak değildir. Kadın ve erkeklerin kıyafetlerinde kullanılan bel bağı yani kemer olarak, göç esnasında yükleri sarmak ve ağızlarını kapatmak, at üstündeki heybenin eyere bağlanması gibi alanlarda sıkça kullanılmaktadır(Atlıhan, 2011, s. 130). Dolayısıyla kolan kullanımını göçebe yaşamda oldukça kullanışlı olan bir

dokuma türüdür. Hayvansal faaliyetlerle sıkça ilgilenen Yörükler göçebe yaşamdan giyim kuşama ve binek hayvanlarda eşya yükleme sürecine kadar birçok yerde kullanılmaktadır.

Kolan dokumasının Yörük kültüründe yaygın şekilde kullanımının bir diğer sebebi ise hiç şüphesiz Yörüklerin zorlu bir yaşam mücadelesi içerisinde olmasıdır. Çocuklar veya bebekler ebeveynlerin rutin işlerini kısmen erteletmekle birlikte zararlı unsurlardan korunulması gerekmektedir. Bu yüzden bebekleri sırta kolan ile bağlamak hem ebeveynler için gündelik işlerinden olan hayvanlarını gütmek, uzun göç yollarında zaman geçirmek, ekip biçme gibi işlerin aksatılmasını önlemek, hem de zararlı durum ve olaylardan korumak gibi işlevlere sahiptir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

**KARAKOYUNLU YÖRÜKLERİNİN KÜLTÜREL ÖGELERİNDEN OLAN
HALI DOKUMACILIĞI ÜZERİNE BİR BAKIŞ: ANTALYA DÖŞEMEALTI
ÖRNEĞİ**

3.1. DÖŞEMEALTI İLÇESİ VE TARİHÇESİ

Döşemealtı, Antalya'nın Merkez ilçelerinden biridir. Şehre ortalama 30 km uzaklıkta, Kuzeyinde Burdur ve Isparta, Doğusunda ise Konya ve Karaman şehirleri bulunan bir bölge olmakla birlikte 35 tane mahallesi bulunmaktadır.

Şirin'e göre, Döşemealtı'nın konum özelliği Toros dağlarının eteklerinde bulunan ve ayrıca deniz seviyesine 150 metre yükseklikte olan bir bölgedir. Döşemealtı bölgesinin ise en önemli özelliği yer altı su kaynağının zengin olmasıdır. Çünkü en önemli Paleolitik merkezlerden olan Karain Mağarası'nın hemen dibinden düden şelalesinin suyu çıkmaktadır (Şirin, 1994, s. 10). Ayrıca Kırkgöz ise başta Döşemealtı olmak üzere Antalya'nın en önemli su kaynaklarından biridir.

Görsel 3.1: Döşemealtı İlçesine bağlı Kırkgöz Gölü

Görsel 3.1' de, Döşemealtı ilçesinin de ilk kuruluşunda ismini aldığı "Kırkgöz - Yeniköy" ile ifade edildiği Kırkgöz Göleti'nin bir bölümü ele alınmıştır. Kırkgöz Göletinin kaynağı Toros dağlarının eteklerinden çıkan ve kırk tane gözü olduğu rivayet edilen gölettir.

Fatih Tezcan 'a göre ilçenin adı Düden Şelalesinin has kaynağı olan Kırkgöz gölünden aldığı belirtilmiştir. 1934 yılında Korkuteli'nin Kızılcadağ bölgesinden gelen Yörükler başta olmak üzere, o dönemin Valisi Haşim İŞCAN'ın 60 tane evi iskan yaptırarak Kıbrıs'ta 60 ailelik Türk vatandaşı bölgeye yerleştirilmiştir (Tezcan, 2015, s. 76). Alıntılardan elde edilen bilgilere göre Kırkgöz, Döşemealtı ilçesine ismini veren

ve temel su kaynağını oluşturan önemli bir bölge konumundadır. Böylelikle Kırkgöz gölü Döşemealtı ilçesi için coğrafi açıdan önem arz etmektedir.

Döşemealtı, geçmişini çok eskilere dayanmamakla birlikte son yüzyıl içinde temelleri atılmış bir bölgedir. 1934'lü yıllarda iskan politikalarıyla birlikte Kıbrıs'tan gelen Türk vatandaşlar olmak üzere civar bölgelerden gelen Yörüklerin bu bölgede toplanması ile birden çok kültürün, etnik kökenin bir araya gelmiştir. Böylelikle Döşemealtı ilçesi kozmopolit bir toplum yapısı içerisinde olduğu ileri sürülebilir. Atılğan'a göre 17 Aralık 1997 tarihine gelindiğinde "Döşemealtı" olarak belde statüsü taşıyan bu bölgenin, 5747 Sayılı Kanun ile 2008 yılında İlçe statüsü kazanarak resmi olarak Antalya'nın ilçelerinden biri haline gelmiştir (Atılğan, 2010, s. 266).

Döşemealtı ilçesinin dikkat çeken en önemli özelliklerinden birisi, göçebe kültüre sahip olan bazı Yörük grubunun yerleşik hayata geçtiği bölge konumu olmasıdır. Döşemealtı İlçesinde yaşayan Karakoyunlu Yörüklerinin birçoğu bu bölgede yaşamakta ve yerleşik hayata geçmiş olduklarını belirtmektedir. Ayrıca Döşemealtı ilçesine özgü olan Döşemealtı halıları desen, motif gibi unsurlarla dikkat çeken dokuma kültürüne sahiptir(Şirin, 1994, s. 12).

Güncel olarak, Döşemealtı ilçesinde yapılan nüfus istatistiklerine bakıldığında, 2022 yılında elde edilen nüfus istatistiklerinde, 73 bin 809 olarak tespit edilmiştir (www.nufusune.com, 2022). Böylelikle Döşemealtı beldesinin ilk kurulduğu 1934 yıllarından günümüz 2022 yılına kadar demografik ve sosyokültürel açıdan çok fazla gelişme kat edilmiştir. 2023 yılı Ocak ayında elde edilmiş olunan "Görsel 3.2" aşağıdaki gibidir.

Görsel 3.2: Döşemealtı İlçesi

Görselde ele alınan yer, Döşemealtı ilçesinin merkez konuma sahip olan Yeniköy mahallesine aittir. Geçmiş yıllara göre kıyaslandığında nüfusun artışı ile ilintili olarak kentleşme de hızlı bir şekilde artmaktadır. İlçede nüfus oranının artmasının en temel sebebi sanayileşme sürecidir. Bölgede sanayi sektörünün yaygınlaşması ile seri üretimin ön plana çıkmasıyla yoğun göç almıştır. “Görsel 3.3” de ele alınan Antalya’daki Organize Sanayi Bölgesi Döşemealtı ilçesinde bulunmaktadır.

Görsel 3.3: Antalya Organize Sanayi Bölgesi

Döşemealtı ilçesinde son dönemlerdeki kentleşme ve sanayileşme sürecinin gelişmesiyle nüfus açısından büyük bir ivme kat etmiştir. 2022 yılında Döşemealtı'nda faaliyete geçen hipodrom başta olmak üzere, Bilim Üniversitesi'nin bulunması, Organize Sanayi Bölgesinin Döşemealtı yolu üzerinde olması ile adeta bir merkez konumuna bürünmüştür. Dolayısıyla ilçenin nüfusu büyük bir hızla artmaktadır. İlçede nüfus oranının artmasına bağlı olarak gün geçtikçe sosyokültürel açıdan da gelişmeye devam etmektedir.

3.1.1. Kovanlık Mahallesi

Kovanlık, Antalya sınırları içerisinde bulunan Döşemealtı ilçesine bağlı olan mahallelerinden biridir. Burdur – Bucak yolu üzerine giderken sağ tarafta kalan, Toros Dağları'nın eteklerinde bulunan, şehir merkezine ortalama 30 km uzaklıkta olan bir bölgedir. Genellikle Döşemealtı halıcılığı ile özdeşleşen bir mahalle olarak bilinen bir mahalledir.

Zaimoğlu ve Teker'in yapmış oldukları araştırmaya göre Kovanlık halkı, bundan 500 yıl önce Akseki bölgesi'nden Serik'e, oradan da Döşemealtı bölgesinde şuan bulunan Kovanlık mahallesine yerleştiklerini öne sürülmektedir. Mahalle ortaya koyduğu "Kovanlık" ismi ise biraz farklıdır. Eski dönemlerde köyün girişinde çok fazla meşe ağaçları vardır ve bu meşe ağaçlarından kovanlar yapılmaktaydı. Kovan üretiminden dolayı bir süre sonra Kovanlık ismi ile ün kazanmıştır (Zaimoğlu ve Teker, 2010, s. 170).

Kovanlık mahallesi, coğrafi ve konum açısından elverişli ve aynı zamanda bir geçiş yolu olan bölge olmasıyla önemli bir yerleşim merkezidir. Döşemealtı halılarının daha çok Kovanlık mahallesi ile anılmasının yanı sıra arıcılık ile de uğraşmışlardır. Günümüzde köy halkı çok fazla arıcılıkla ilgilenmemektedir fakat geçmiş senelerde kovan ve arı üretimi ile uğraşmışlardır. Kovanlık adı ise buradan gelmektedir.

Görsel 3.4: Kovanlık Mahallesi

Görsel 3.5: Kovanlık Mahallesine Ait Tarım Arazisi

Günümüz dönemlerinde mahalle halkını sosyo-ekonomik boyutuyla değerlendirildiğinde Yörük kültürünün etkisi gitgide azalmakta, göçebe yaşam geleneği, hayvancılık ve dokumacılığın yerini zamanla tarımsal üretim ve sanayi sektörüne geçiş daha çok rol almaktadır. ‘‘Görsel 3.4’’ ve ‘‘Görsel 3.5’’ de yer alan görseller Kovanlık Mahallesinin merkez konumu ve tarımsal faaliyetlerin aktif olduğuna dair bilgiler sunmaktadır.

Kovanlık mahallesi aynı zamanda tarihi mekanın izlerini taşıması ile en önemli özelliğe sahip bölgelerdendir. Günümüzde Kovanlıkta ‘‘Balıklar’’ Mahallesi bölgesinde Roma dönemine ait ‘‘Maximianupolis’’ adı verilen bir geçit yolu bulunmaktadır. Bu geçit yolu dağlık bölgeler olan Pisidya bölgesini Pamfilya bölgesi denilen Antalya’ya bağlamaktadır. M.Ö. 4. yüzyıllardan 17. yüzyıla kadar Roma, Bizans ve hatta Osmanlı dönemlerinde aktif bir şekilde kullanılmıştır (www.denizkaplan.net, 2020).

Bu antik yolda Kovanlıkta bulunan Maximianupolis, Pisidya bölgesi olarak adlandırılan dağlık bölgeyi geçmeden önce malların toplandığı ve bunun yanı sıra karavanların montajlarının yapıldığı bir bölgedir. Bunun için tarihi dönemler olan Roma, Bizanslılar ve Osmanlılarda yolun kullanımı için vergi alınmıştır (www.denizkaplan.net, 2020).

Görsel 3.6: Kovanlık Mahallesi Antik Roma Döşeme Yolu - Maximianupolis

Görsel 3.6’da ele alınan bölge, Antik Roma dönemine ait ‘‘Maximianupolis’’, halkın ifade ettiği şekilde Döşemeağzı’ nın bulunduğu yerdir. Antik Roma döneminden günümüze miras kalan tarihi Roma yolu aynı zamanda Döşemealtına adını verdiği bölgedir. Tarihi bölgedeki geçit olarak kullanılan taş yollar ile döşenmiştir ve bu yol yukarıda da belirtildiği gibi farklı şehirleri Antalya’ya bağlaması ile tarihi dönemlerde

aktif bir şekilde kullanılan merkez yolunu oluşturmaktaydı. Böylelikle bu bölgede taş döşemelerle döşenen bölgeye “Döşemeağızı”, bu bölgenin aşağısında kalan bölümlerine ise “Döşemealtı” diye hitap edilmiştir. Zamanla ilçenin adına Döşemealtı adı verilmiştir.

3.2. KATILIMCILARA İLİŞKİN BİLGİLER

Araştırma verilerinin analizi sonucunda toplamda 3 ana tema oluşturulacaktır. Bu tema doğrultusunda “Katılımcılara İlişkin Bilgiler” başlığı ile katılımcıların demografik bilgilerine yer verilmiştir. Ayrıca araştırmada her başlık altında katılımcıların görüşlerine yer yerilerek araştırmacı tarafından yorumlanıp analiz edilmiştir.

Kovanlık Mahallesi araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Evren içerisinde 18 katılımcı ise örnekleme oluşturmaktadır. Cinsiyet dağılımı olarak 11 kadın ve 7 erkek şeklinde belirlenmiştir. Katılımcıların yaş düzeyleri; 1930 ile 1950 arasında olan 2, 1950 – 1970 yıl arasında olan 6, 1970 – 1990 yıl arasında bulunan 4, 1990 ile 2000 yıl doğumlu olan ise 6 kişi bulunmaktadır. Örnekleminizde yer alan katılımcıların mesleki açıdan ticaret sektörü başka olmak üzere çiftçilik, sanayi sektörü ve inşaat alanında , bir görüşmeci ise bankacılık ve finans sektöründe görev yapmaktadır. Eğitim düzeyleri bakımından 12 katılımcı ilkokul, 2 katılımcı lise, 4 katılımcı ise üniversite mezunudur.

Tablo -1: Katılımcı Listesi

Katılımcı Adı	Eğitim Düzeyi	Cinsiyet	Meslek	Doğum Tarihi
K1	Üniversite	Kadın	Muhasebeci	1995
K2	İlkokul	Kadın	Ev Hanımı	1938
K3	Üniversite	Erkek	Tekniker	1997
K4	Üniversite	Kadın	Bankacı	1991
K5	İlkokul	Erkek	Çiftçi	1967
K6	İlkokul	Kadın	Çiftçi	1973
K7	İlkokul	Kadın	Çiftçi	1949
K8	Lise	Erkek	Fabrika İşçisi	1993
K9	İlkokul	Erkek	Pazarcı	1970
K10	İlkokul	Kadın	Emekli	1959
K11	İlkokul	Kadın	İşletmeci	1985
K12	Üniversite	Kadın	Muhasebeci	1990
K13	İlkokul	Kadın	Dokumacı	1967
K14	Lise	Erkek	Belediye Personeli	1991
K15	İlkokul	Erkek	Muhtar	1966
K16	İlkokul	Kadın	Ev Hanımı	1961
K17	İlkokul	Erkek	İşletmeci	1958
K18	İlkokul	Kadın	Ev Hanımı	1977

3.2.1. Döşemealtı Halıları'nın Kovanlık Mahallesi İle Olan İlişkisi

Döşemealtı ilçesi 2023 yılı içinde toplamda 33 tane mahalle bulunmakla birlikte Kovanlık bu mahallelerden bir tanesidir. Döşemealtı halıları sadece Kovanlıkta dokunmamakla birlikte ilçeye bağlı diğer mahallelerde de kullanılmaktadır fakat Döşemealtı halıları deyince genellikle Kovanlık Mahallesi ile özdeşleşmektedir.

Kovanlık Mahallesi halkından görüşülen katılımcı ile yapılan görüşmede, Kovanlık'ta doğduğunu belirtmektedir. Dünyaya geldiği günden beri ailesi halı dokumaktadır. Evliliğinden dolayı Döşemealtı ilçesine bağlı Karaöz Mahallesine gelin gitmiştir. Belirli süre sonra tekrar doğduğu yer olan Kovanlık Mahallesine geldiğini belirtmiştir. İlçenin diğer mahallelerinde Kovanlık kadar çok fazla halı ile uğraşan kişi tanıyıp görmemekte, en çok Kovanlık Mahallesinde halı dokuyanlara tanıklık ettiğini ileri sürmektedir(K 7).

“13 yaşımdan beri köyümde halı dokumaktayım. Ailem de halıcılıkla, hayvancılıkla ilgilendiler, ben de bu kültürü yaşatmaya çalışıyorum. Annemgil zamanında Kovanlık 'a Orta Asya 'dan bir kadın gelip buraya yerleşmiş. O bütün köy halkına bu halıyı öğretmiş ve bu dokuma kültürü bütün köye yayılmıştır. Bu yüzden Döşemealtı Halısı asıl bu köyden çıkmıştır, merkezi Kovanlıktır” (K 13).

K 2'de bu bilgileri desteklemektedir. Görüşmeci Kovanlık Mahallesi doğumludur. Kendisini bildiğinden beri ailesiyle beraber halıcılık ve hayvancılık ile ilgilenmişlerdir. Döşemealtı halısı Ilıca, Karaöz, Karaveliler, Ekşili, Yeniköy, Aşağıoba gibi mahallelerde de dokunmuştur fakat en çok Kovanlık Mahallesi'nde üretildiğini, aile ve akrabalarının ilgilendiğini belirtmektedir (Katılımcı 2).

“1959 yılında dünyaya geldim, doğma büyüme Kovanlıklıyım. Döşemealtı halıları sadece Kovanlıkta değil, komşu köylerde de dokunuyor ama gözlemlerime göre bildiğim kadarıyla mahallemizde bu işle uğraşan daha çoktu. Şimdi sadece sayılı kişiler dokuyor ama benim çocukluğumda, anamdan babamdan görüp gözlemlememe göre en çok Kovanlıkta halı dokunmaktaydı” (K 10).

Görüşülen kişilerden çıkartılan en önemli sonuç, Döşemealtı halılarının sadece Kovanlık'ta değil Döşemealtına bağlı diğer bölgelerde de üretilmesidir. Fakat Kovanlık halkı, dokumacılığın diğer bölgelere göre en çok Kovanlık Mahallesinde üretildiğini ileri sürmektedir. Mahalle sakinlerinden bir diğer katılımcı da görüşlerini şu şekilde özetlemektedir:

“Kovanlık, Bucak sınırı ve Antalya ilinin girişi olduğu için işlek bir bölgedir. Çocukluğumda annem ve babam olmak üzere komşularımız dokumacılıkla ilgilenmişler.

Diğer köylerle çok irtibatım var. Tabi diğer bölgelerde de halılar dokunuyordu ama Kovanlık bu işin merkezi olduğunu düşünmekteyim gözlemediğim kadarıyla” (K 9).

Kovanlık Mahallesi'nde halı dokumacılığının en yaygın bölgeler arasında olmasının sebebini ise görüşülen kişilerden olan katılımcı, mahallenin merkezinde bir kooperatifin olduğunu vurgulayarak somut bir delil olduğunu belirtmektedir. 1980'li yıllarda kooperatifte halı dokumacılığı yapılmakta, diğer mahallelerden insanlar gelerek halılarını teslim edip satışa çıkardıklarını ileri sürmektedir (K 9).

Görsel 3.7: Kovanlık Mahallesi Kooperatifi

Görsel 3.8: Kovanlık Mahallesi Kooperatifi

Görsel 3.7 ve Görsel 3.8, Kovanlık Mahallesi'nin merkezinde bulunan kooperatifte aittir. Yapılan görüşmelerden elde edilen bilgilere göre, özellikle 1950 -

1990 yıllarına kadar aktif bir şekilde kooperatifte halı dokunmakta ve Döşemealtı halıları için adeta ticaret merkezi konumundadır. Bu bilgileri mahalle halkındaki katılımcı görüşünü şu ifadelerle doğrulamaktadır:

“Çocukluk dönemlerimde kooperatif diye bir şey yoktu. Gelin olduktan sonra da yaşamımı köyümde, Kovanlık'ta sürdürdüm. Kaynanam Adile anamla, komşularıyla birlikte halılar dokurduk. 20 yaşlarında kooperatif yapıldı. Evde dokuduğumuz halıları kooperatifte sattık, dokuma tezgahı olmayan kişiler de kooperatifteki tezgahlarda halılarını dokudular” (K 2).

Mahalle halkından edinilen bilgilere göre kooperatif, Kovanlık bölgesinde halılar için bir ticaret merkezi konumundadır. Tarihsel geçmişi 1950’li yıllara dayanmaktadır. Ayrıca kooperatifin diğer komşu köy ve mahallelerde olmayıp da Kovanlık bölgesinde olması, Kovanlık’ın halı dokumacılığında geçmiş dönemlerde aktif bir rol aldığıın en temel göstergesidir. Günümüzde ise kooperatif halı dokumacılığının yerini süt ticaretine bırakmıştır. Bu bilgiyi, mahalle halkındaki bir diğer görüşmeci şu ifadelerle temellendirmektedir:

“Kovanlık Mahallesiinde kooperatifin muhasebeciliğini üstlenmekteyim. Aynı zamanda bu mahallede yaşıyorum, Karakoyunlu Yörüklerindim. Artık halı dokumacılığı ve ticareti kurumumuzda yapılmamakta. Aktif olarak süt satışı yapılmaktadır. Ekici gibi firmaların anlaşmalarıyla sütler mahalle halkından alınarak karşılığında para verilmektedir. Sütler halk tarafından, sabah ve akşamüstü olmak üzere iki defa arabalarla kurumumuza getirilmekte. Böylelikle ekonomik olarak hayvancılık ile uğraşan insanlar geçimlerini sağlıyorlar”(K 12).

Katılımcı, kooperatif ile ilgili verdiği bilgilerin yanı sıra Döşemealtı halılarının Kovanlık'ta geçmiş senelerde çok fazla üretildiğini belirterek Kovanlık, Döşemealtı halılarının merkezi olduğunu ileri sürmektedir. Bunun yanı sıra günümüzde de geçmiş yıllardaki kadar olmasa da yakın çevresinden birkaç komşusunun ve annesinin de hâlâ halı dokumacılığı ile uğraştığını belirtmektedir. Böylelikle görüşmelerden elde edilen bilgilere göre Kovanlık Mahallesi, Döşemealtı halı dokumacılığında geçmişten günümüze aktif bir şekilde üretim sağlamışlardır.

Mahalle halkı ile görüşmelerin sonucunda en dikkat çekici husus, Yörük kültürünün değişen yaşam koşullarına rağmen hala yaşatılmaya çalışılmasıdır. Yörüklerin en önemli kültürel özelliklerinden biri göçebe yaşamı benimsemeleridir. Yörükler temel geçim kaynağı hayvancılık olduğu için yaylak ve kışlak ikileminde gruplar halinde göçler gerçekleştirmişlerdir fakat Türkiye’de toplumsal yapının

dönüşümü ile hayvancılığın yerini zamanla tarım sektörüne bırakmıştır. Yörük kültürünün bu özelliğini Kovanlık Mahallesi örneğinden yola çıkarak bağdaştırılabilir. Kovanlık, göçebe yaşamdan yerleşik hayat modeline geçiş yapmasına rağmen mahalle halkının bir kısmı hayvancılığın yanı sıra dokumacılık ile ilgilendiğini yapılan mülakat sonucunda ortaya konabilir. Böylelikle Kovanlık'ı günümüz küreselleşme temelinde ele alındığında Yörük kültürü, varlığını sürdürmekte direnmektedir.

3.3. DÖŞEMEALTI HALISI'NIN DOKUMA SÜRECİ

Döşemealtı halısı Karakoyunlu Yörüklerinin en önemli kültürel öğelerinden biridir. Yörük kültürünün içinde buldukları toplumsal yapıyı barındıran ekonomik, sosyal, aile ilişkileri gibi unsurlar halı dokumacılığı üzerinde etkisinin görülmesi mümkündür. Halı üretiminde yünün iplik haline gelmesinden boyama sürecine, çözü çözmekten ilmek atmaya kadar uzun soluklu bir dokuma süreci olması ile Yörük geleneğinin önemli miraslarındanır.

3.3.1. Kullanılan Araç Gereçler ve Kullanımı

Döşemealtı halısının dokuması başlangıcından bitişine kadar büyük bir zahmet gerektiren, el emeğine dayanan, temeli hayvancılığa bağlı olmasıyla büyük bir işleve sahiptir. Koyunun hammaddesi ile başlayan dokumalar, halı kesimi sürecine kadar temel araç ve gereçler ile üretime hazır hale gelmesiyle teknik açıdan pratik fayda sağlamaktadır. Bunun yanı sıra halıcılık renk verme işleminden dokumaların kesim sürecine kadar yoğun ve dikkat gerektiren bir iştir.

3.3.1.1. Istar

Istar, diğer bir ifade ile dokuma tezgahı halı dokumacılığı üretiminde kullanılan en temel işleve sahiptir. Halı dokumacılığında ıstarsız bir dokuma işlemi yapılmamaktadır. Böylelikle dokumanın adeta iskeleti konumundadır. Dokuma tezgahına çözü ve atkı ipleri geçirildikten sonra dokuma esnasında ip ile ilmek atıldıktan sonra her bir sırada önce ıstar ile ilmeklere vurulur daha sonra da ilmeğin uzun kalan ipleri makas yardımıyla kesilmektedir.

Görüşülen Katılımcıya göre Döşemealtı halısı da dokuma sürecinde kullanılan araç ve gereçlerindedir. Mahalle halkı ile yapılan mülakat sürecinde katılımcıların hepsi dokuma tezgahının Döşemealtı halıcılığı üretiminde mutlaka kullanıldığını

belirtmektedirler. Katılımcı, dokuma tezgahı olmadan halı dokumasının temeli oluşmadığını, dokuma işleminin gerçekleşmeyeceğini belirtmektedir(K 10).

Mahalle halkı ile görüşme esnasında gözlemlere göre dokuma tezgahı betimsel açıdan genellikle ahşaptan yapılan, sağ ve sol tarafında ayakları olan ve enine uzanan bir ahşap ile dengesi kurulan tezgahdır. Ortalama olarak 190 cm dikine, 160 cm ise enine ölçüleri olan uzunluğa sahiptir. Bu bilgileri ise diğer bir görüşmeci şu şekilde açıklamaktadır.

“Günümüzde makine yapımı metal tezgahlar da vardır fakat atalarımızdan bize miras kalan halı tezgahları ahşaptan yapılmaktadır. Bu tezgaha mahalle halkımız ‘Istar’ demektedir. Istar el emeği yapılmaktadır. Istarın boyu tezgahı yapan kişiye göre değişmektedir fakat genellikle bir insan boyuna uzanan, 170- 180 cm civarındadır” (K 15).

Görsel 3.9: Dokuma Istarı

Görsel 3.9, Kovanlık Mahallesi kooperatifi’nde çekilmiştir. Mahalle halkında ve komşu mahallelerde dokuma ıstarı olarak tanımlanmaktadır.

Kovanlık kooperatifinde muhasebesi olan katılımcı, artık eskisi gibi halıcılık faaliyeti varlığını sürdürmemekte olduğunu belirtmektedir. Kooperatifteki ıstar, kirkit, dokuma tarağı gibi malzemeler sergi olarak sunulduğunu ileri sürmektedir (K 12). Katılımcı görüşmede davranışları ile adeta mutsuz olduğunu hissettirerek geçmişte üretilen ve artık günümüzde kullanılmayarak tarihi bir unsur olarak kalan dokuma

aletlerinin mahalle halkında üretilmediğini belirtmektedir. Dokuma işlemi yapılmamasının sebebini ise maddi açıdan emeğinin karşılığını alamamasına bağlamaktadır.

Görüşmede elde edilen en önemli veri, halkın geçmiş yıllardaki gibi dokumacılık sektörü ile ilgilenmediği sonucudur. Sanayi sektörünün yaygınlaşması, dokuma ürünü olan halıcılık sektörünü geri plana itmiştir. Bu da kültürel yabancılaşmayı beraberinde getirmiştir.

Görsel 3.10: Dokuma İstarı

Görsel 3.10, mahalle halkındaki görüşmeciye aittir. İstar ile Döşemealtı dokuması yaparken kayıt altına alınmıştır. Katılımcı ile yapılan görüşmede çocukluğundan beri dokumacılık yaptığını, bu mesleği icra ettiğini belirtmektedir. İstar başta olmak üzere kirkit, kirmen ve dokumacılıkta kullanılan motifler atalarından miras kalan somut dokuma örnekleri olduğunu ileri sürmüştür (K 12).

Görüldüğü gibi kültür tarihsel süreç içerisinde geçmiş dönemlerden miras kalan maddi ve manevi unsurların bütünüdür. Bir önceki kuşağın parçası olan kültürel faaliyetler gelişerek bir sonraki kuşağa aktarılıp yerini toplumsal yapının ihtiyaçlarına

göre şekil almaktadır. Olgusal unsurlar ile kültür, tarihin ve yaşamın izlerini yansıtan unsurdur. Döşemealtı halısı ve dokumacılıkta kullanılan araç gereçler de bunun en somut örneklerindedir.

3.3.1.2. Kirmen ve İp Yapımı

Halı dokumacılığında en temel kullanılan maddelerden biri iptir. Döşemealtı halıcılığı dokuma işleminde ise ip koyun yününden elde edilmektedir. Böylelikle kirmen, ip yapımında önemli bir işleve sahiptir. Kirmen de, ıstar gibi genellikle ahşaptan elde edilmektedir. Kanat şeklinde iki ahşap obje çapraz bir şekilde üst üste konulup ortasından bir delik açılarak bir çubuğun geçirilip sabitleştirilmesi ile oluşan üründür.

Görsel 3.11: Kirmen

Görsel 3.11, kirmene aittir. Koyun yünlerinin elde edilmesi ile birtakım işlemlerin ardından yünlerin kirmen aracılığıyla döndürülmesi ile ip ortaya çıkmaktadır.

Yünlerin dönüp sıkışması ile ortaya çıkan ip sağlamlaşması ve dinlenmesi için kirmene bir yumak haline getirilerek bekletilmektedir.

Mahalle halkındaki bir diğer görüşmeci, kirmenin dokuma sırasında değil fakat dokumadan önce ip üretiminde kullanıldığını belirtmektedir. İp haline gelen yün ham olarak koyun yününden elde edilmekte olduğunu, ayrıca koyunun yünleri makas yardımı ile kırılarak ortaya çıktığını söylemektedir (K 7). Bu ifadelerle kirmen ip yapmakta bir araç olarak kullanılmaktadır. Önce koyun yünleri kırılmakta, temizleme işleminden sonra eğirme işlemine geçilmektedir.

Diğer bir katılımcı ise koyun yünü kırıldıktan sonra hemen eğirilerek ip haline gelmediğini, birtakım işlemlerden geçtiğini ileri sürmektedir. Yünler kırıldıktan sonra yıkama leğenlerine yünler koyulur, sıcak su ile birlikte kül katılarak yünler hasar görmeden hafif bir şekilde yıkandığını belirtmektedir. Ancak yünler küllü suda çok bekletmeden ortalama yarım saatin ardından yünler kirli sudan alınıp, temiz su ile küllerden arındırılarak durulanıp kurutmaya bırakıldığını ifade etmektedir(K 2).

Yünler kurutulduktan sonra yün tarağı ile yünler taranıp ip yapmaya hazır hale gelir. Yünler belirli parçalara bölünerek yünün bir kısmı kirmenin uzun çubuğun ucuna takılır ve kirmen bir taraftan döndürülüp bir taraftan da yün, parmaklar aracılığıyla gerginleştirilerek ip halini alır. Bu işlemin ardından ipler kirmene dolanarak bekletilir. Mahalle halkıyla görüşmelerin sonucunda elde edilen bilgilerin yanı sıra, gözlem tekniğine de araştırmada yer verilmiştir. Görüşmeciler ile mülakat sırasında bu işlemlerin zorlu bir süreç olduğunu davranışları ile somut bir şekilde göstermektedirler. Ayrıca katılımcılar halı dokumacılığını sıkıntılarını gidermek için bir kaçış durağı olduğunu belirtmektedirler.

İpin eğirmesi, halının dokuması genellikle bir iki ayı bulur. Zor bir süreç fakat dokuma yapmak insana yorucu olmasının yanında bazen huzur da veriyor. Her insanın bir ailevi sorunu, geçim sıkıntısı, derdi var. Bu işlerle ilgilenerek kafamızı işe verdiğimiz için sıkıntılarımızı da bu iplere, halılara aktarmaktayız. Böylelikle insanın derdini biraz da alıyor” (K 10).

Mahalle halkındaki görüşmeciler ile elde edilen bilgilerde ip ve halı üretiminin zorlu süreçlerinin yanında bireyi ruhsal ve toplumun sancılı durumlarından soyutladığını ve insan üzerinde olumlu duygular beslediği sonucu çıkartılabilir. Mahalle halkı ile elde edilen bilgiler sonucunda dokuma işlemleriyle ilgilenerek toplumun ve

aile içerisinde yaşanan birçok sorunları bir kenara bırakıp birtakım sorun ve problemlerden kısa süre de olsa uzaklaştıklarını ileri sürmüşlerdir.

3.3.1.3. Yün tarağı

Yün tarağı kirmen eğirme işleminden önce kullanılmaktadır. Yünler eğirilmeden önce yıkama işlemi bittikten sonra iplerin sağlam ve düzenli bir ip eğirme işlemi yapılabilmesi için yünlerin taranması gerekmektedir. Bunun için yün tarağı dokuma ipi yapımında önemli bir işleve sahiptir.

Görsel 3.12: Dokuma Tarağı

Görsel 3.12’de dokuma tarağı ahşapın dikdörtgen şeklinde kesilmesi ve çiviye benzeyen sivri metal çubukların dik olarak sabitlenmesi ile oluşan bir objedir. Görsellerden çıkartılacak en önemli husus, doğa ile mücadele içerisinde olan Yörükler her bir unsuru teknik açıdan değerlendirmişlerdir.

Mahalle halkından, Karakoyunlu Yörük kimliğine ait olan katılımcı, geçmiş dönemlerde Döşemealtı halıcılığı ile ilgilenmiştir. Dokuma tarağı, ip yapımından önce yünün taranması için mutlaka kullanılmaktadır. Yünler yıkayıp kurutulduktan sonra tarağı önlerine alarak çivili olan bölgeye yünleri sağdan sola doğru taranmaktadır. Ortaya çıkan sağlam ve kalın yünleri daha ince ve tiftik haline gelen yünlerden ayırarak iplik yapımına hazır hale geldiğini belirtmektedir(K 6).

“Mahallede dokumacılıkla ilgilenen herkes mutlaka yün tarağı kullanmaktadır. Yünün taraması biraz meşakkatlidir, sabır ister. Yünler temizlendikten sonra tarak yere koyulur, tarağın üstüne yün gelecek şekilde sağdan sola doğru taranır. Tarandıktan sonra ince yünler bir tarafa, kalın yünler bir tarafa alınarak yumak gibi dolarız, sonra kirmende eğirip ip haline getiririz” (K 10).

Fakat artık mahalle halkında geçmiş dönemlerdeki gibi ip yapım süreci yapılmamaktadır. Yün iplerinin yapımı uzun soluklu olduğu için halı dokuma işi ile ilgilenen kişiler genellikle hazır olarak satın almaktadırlar. Görüşülen kişilerden olan katılımcı bu ifadeyi şu şekilde doğrulamaktadır:

“Eskisi gibi mahallede koyun işi ile ilgilenen pek insan yok, yünün hammaddesi koyun olduğu için ip üretimi çok fazla yapılmamaktadır. Bunun yanında halkımız çok uğraşmak istemiyor, hazır olarak satın alıyorlar. Ben de sipariş üzerine ip üretip satmaktayım” (K 13).

Mahalle halkı ile görüşmelerin sonucunda Döşemealtı halılarının dokuma sürecinden önce zorlu ve kültürel bir bilgi birikimi gerekmektedir. Mahalle halkının geçmişten miras kalan dokumacılığın maddi ve manevi unsuru günümüz mahalle halkında sanayileşmenin boy gösterdiği toplumsal yapıda varlığını mikro düzeyde göstermektedir.

3.3.1.4. Kirkit

Döşemealtı halıcılığından miras kalan diğer bir kültürel öge ise kirkit objesidir. Kirkit, dokuma esnasında kullanılan ve kol gücü gerektiren bir yapıya sahiptir. Mahalle halkında dokumacılık faaliyeti ile ilgilenmiş ve ilgilenmekte olan herkes kirkit aracılığı ile dokumalarını yapmışlardır. Kirkit el yapımı ürünü olmasından ziyade satın alınarak temin edilen bir objedir. Ham maddesi demir olduğu için mahalle halkı gündelik yaşamda üretmek yerine daha çok satın alınarak kullanılmıştır. Mahalle halkından görüşülen katılımcı söylemiş olduğu ifadelerle bu görüşü desteklemektedir:

“Metalden olduğu için kendimiz yapamayız. Pazarlardan veya köy dışından, çarşıdan satın alırdık ama sapı ahşap olduğu için çıktığında veya hasar gördüğünde sapının tamirini yapardık” (K 6).

Görsel 3.13: Kirkit

Görsel 3.13, kirkit objesine aittir. Kirkit, dokuma yapma esnasında ilmek bağlayıp her bir sırayı dokuduktan sonra çözgüye geçirilip vurulması ile yapılan bir işlemdir. Her bir sıra dokunduktan sonra kirkitin dokumaya vurulmasının amacı halının sağlamlaştırılması ve sertleşmesidir.

“Halı dokurken her bir sırasında ilmekler bağlanarak motifler yaparız. Her bir sırayı çıktığımız zaman dokuduğumuz o sıraya kirkit ile vururuz ki halı sağlamlaşsın, dokuma ilmeklerimiz halıya otursun. Kolay gibi gözükse de işlemesi zorlu bir süreçtir. Her bir ilmeği düğümleyip sıra tamamlandıktan sonra kirkite vurmak bilek gücü isteyen bir iştir.” (K 2).

Mahalle halkından diğer bir katılımcı ise kirkit olmadan halıların dokunamayacağını belirtmektedir. Ayrıca halının çözgüsü atıldıktan sonra her bir sıra için çözgünün arasına yanlamasına bir şekilde halının temeline atkılı atılmaktadır. Atkılı atıldıktan sonra tekrar kirkit vurulduğunu, böylelikle Döşemealtı halısı yıllar geçtikçe sağlamlaştığını ileri sürerek kirkitin önemine vurgu yapmıştır(K 16).

Görsel 3.14: Dokuma Aletleri

Görselde ele alındığı gibi Döşemealtı halıcılığında makas ve bıçak kullanımı da önemli bir yere sahiptir. Dokuma yapılırken her bir ilmek atılıp düğümlendikten sonra bıçak yardımı ile kesilmektedir. İlmek ilmek her bir satır işlenmenin ardından makas yardımı ile dokunan sıranın uzunlukları kesilip hemen ardından kirmen ile dokuma sıkılaştırılmaktadır.

Bir diğer katılımcı ile yapılan görüşmede dokuma yapmada el pratikliğinin öneminden bahsetmektedir. İlmek demek, dokumadan önce oluşturulan çözgüye düğüm atmak demektir. Hızlı bir şekilde çözgüye düğüm atıp bıçak ile bir hamlede kesip ardından yine ilmek atmak gerektiğini belirtmektedir. Bu işlem sıranın bitimine kadar devam etmektedir. Her bir sıranın dokuma işlemi bittikten sonra ise makas yardımı ile kesilip kirmenlendiğini aktarmaktadır (K 4).

Mülakat sürecinin sonucunu ve elde edilen veriler analiz edildiğinde Döşemealtı halısı başlangıcından bitişine kadar emek isteyen zahmetli bir süreçtir. Kullanılan aletlerden tek tek atılan ilmeğe kadar uzun soluklu bir iştir. Kirkit, ıstar, tarak, makas, ip üretimi başta olmak üzere kol gücü ile dokunan halı ve atılan her ilmek Yörük kültürünü yansıtan en somut olgulardır.

3.3.2. İp Renklendirme

Döşemealtı halısını diğer halılardan ayıran en temel özellik renklendirme sürecidir. Yörük halkı hazır ip satın alıp halı dokumaktan kaçınıp kendi üretmiş oldukları ipleri yine kendileri doğadaki bitki ve çiçeklerle iplerini renklendirmişlerdir. Döşemealtı halısı bu özelliği ile kendine özgü işleve sahiptir.

“İp renklendirme işlemi tamamen doğal olarak yapılmaktadır. Doğadaki birçok bitki ipleri renklendirmek için kullanılmaktadır. Döşemealtı halısının asıl özelliği iplerin doğal olarak renklendirilmedi. Son dönemlerde halkımız işin kolayına kaçarak yünlerden ip yapmaktan, renklendirme yapmaktan kaçınıp Isparta'dan, şehir merkezlerinden hazır ipler alıp Döşemealtı halısını dokudular ama ileriki yıllarda renkleri soldu özelliğini yitirdi. Böylelikle Döşemealtı halısına olan güven sarsıldı, satışlar eskisi gibi yapılmadı” (K 17).

Mahalle halkından edinilen bilgilere göre Döşemealtı halısının en temel özelliği iplerin doğal olarak renklendirmesidir. İplerinin renklendirmesi doğal ortamlarda elde edilen bitkilerle ipler renklerini alıp dinlendirerek üretilmektedir. Mahalle halkından görüşülen katılımcının verdiği en önemli bilgiye göre son dönemlerde mahalle halkı işin kolayına kaçarak hazır ip alıp Döşemealtı halılarını dokumaktadır. Ancak dokunan halıların renkleri zaman geçtikçe solmasından dolayı yerli ve yabancı turistler tarafından Döşemealtı halılarına olan güven duygusu zedelenmiştir. Burada çıkarılacak en önemli sonuç, Döşemealtı halılarının kültürel açıdan yozlaşmaya sebep olmasıdır. Çünkü atalarından miras kalan en önemli maddi kültür unsurlarından olan Döşemealtı halısı kendi öz değerlerini yitirip yabancı kültür unsurlarının ortama girmesi ile mevcut kültür değerleri yok olmaya yüz tutmuştur.

Mahalle halkındaki diğer bir katılımcı Döşemealtı halılarının ip renklendirme sürecine ait bilgiler vermiştir. Döşemealtı halısı için ip yaparken mutlaka renklendirmeyi kendileri yaptığını belirtmektedir. Bahçelerde, dağlardaki bazı bitkilerle iplerine renk vermişlerdir. Eğer doğal olarak renklendirme yapılmazsa halı rengi solmaktadır. Ancak Döşemealtı halısının en önemli özelliği, yıllar geçtikçe renklerinin daha da canlandığını ileri sürmesidir. Bunun da sebebi iplerin doğal bitkilerle hazırlanmasıdır (K 2).

Görsel 3.15: Döşemealtı Halısı İpleri

Görsel 3.15, Döşemealtı iplerine aittir. Kovanlık halkı ile elde edilen bilgilere göre ip renklendirme süreci tamamen doğal olarak el emeği ile yapılmaktadır. Halıların uzun yıllar dayanıklı olması ve renklerin solmaması için bitkisel renklendirme yapmak Döşemealtı halısı üretiminde dikkat edilmesi gereken en önemli hususlardandır.

Döşemealtı halısının ip renklendirme süreci hakkında mahalle halkı ile görüşmeler yapılmıştır. Günümüz dönemde dokumacılık ile uğraşmaya devam eden katılımcı ile yapılan görüşmede ip renklendirme sürecine ait temel teknikler hakkında şu şekilde bilgi aktarmıştır:

“Döşemealtı halısında en temel renkler siyah, koyu kırmızı, sarı ve sade renk yani beyazdır. İpleri renklendirirken doğada gördüğümüz bitkilerden, çiçeklerden faydalanırız. İp renklendirmede temel renk olarak kırmızı, siyah ve sarı renk elde edilir. İlk önce kazana su koyularak kaynamaya bırakılır. Kaynadıktan sonra hangi renk yapılacaksa o renge ait bitki ile birlikte ipimizi de suya atarız. Ortalama bir saat kaynar ve ipimizi çıkarıp soğuk su ile yıkarız. Böylelikle renk ipimize güzelce işlenmiş olur” (K 13).

Görüşmecinin verdiği bilgilere göre odun ateşine ilk önce kazan kurulup su ile kaynamaya bırakılır. Su kaynadıktan sonra hangi renk yapılacaksa o renge ait olan bitki kaynayan suya atılır. Renk suya karıştıktan sonra sade renk ip de kazana atılarak ortalama bir saatlik süreçte ip rengini almaya bırakılır. Ardından rengini alan ip kazandan çıkarılarak kurutmaya bırakıldığı belirtilmektedir. Döşemealtı halıcılığında en temel renklerden olan kırmızı, mavi ve siyah renklerin elde edilmesine ilişkin bilgileri, diğer bir görüşmeci şu ifadelerle aktarmaktadır:

“Dağlarda yetişen çivit otu vardır. Onun çiçeklerini sıyırıp kazanda kaynatırız, sonra içine beyaz ipi atarız ve mavi renk çıkartırız. Kırmızı renk hayıt otu ile veya narın çiçeği ile elde edilir. Siyah rengi ise bitkilerden değil de boyayla kaynatarak çıkarırdık” (K 2).

Katılımcının bilgilerine ek olarak diğere bir görüşmeci de bitkilerin doğal yollarla ortaya çıkardıklarını ifade etmektedir. Mavi renk için çivit, kırmızı renk için nar ekşisi, sarı rengin elde elde edilmesi için de ezentere bitkisi kullanıldığını ifade ederek diğere katılımcının verdiği bilgileri doğrulamaktadır.

Görüşmelerde iplere renk verme sürecine ait verilen bilgilerde en dikkat çarpıcı nokta bazı renklerin birbiriyle karıştırılarak ortaya çıkartılmasıdır. Mahalle halkındaki bir katılımcının ifadesiyle yeşil renk oluşturmak için öncelikle bir çömleğe ılık su ile birlikte ezentere katılıp sabahtan akşama kadar bekletilerek sarı renk oluşturulmaktadır. Kazanda çivit bitkisi yani mavi renk ile kaynayan suyun içine sarı ip atılarak yeşil renk elde edildiğini belirtmektedir (K 13).

Mahalle halkındaki bir diğere katılımcı da koyu kırmızı renk elde edebilmek için kaynatılan kırmızı renk ipin üzerine hafif siyah boya karıştırılarak koyu tonda kırmızı renk elde edildiğini belirtmektedir (K 10). Elde edilen bilgilere göre, halıcılık ile ilgilenen mahalle halkı renk elde etme konusunda oldukça ustadırlar. Kültürel açıdan mahalle halkı, tarihsel süreç içerisinde bir önceki kuşağın elde ettiği dokuma ve renklendirme sürecine ait olan teknik bilgilerin üzerine yeni bilgiler ekleyip günümüz dönemine kadar getirerek kültürel varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Görüşmelerden çıkan diğere bir sonuç ise dokumacılık ile ilgilenen mahalle halkının ip renklendirme sürecini doğada gördükleri bitkiler ile oluşturmalarıdır. Yörük kimliğine ait olan mahalle halkının temel geçim kaynağı hayvancılık olduğu için geçmiş dönemlerde doğa ile iç içe yaşam sürmüşlerdir. Hayvansal ürünler başta olmak üzere doğada, bahçelerde görmüş oldukları her bir bitkiyi, otu ve çiçeği kültürel unsurları ile bütünleştirerek değerlendirmişlerdir.

3.3.3. Çözü Çözme İşlemi

Çözme çözme işlemi, halı dokumasına başlamadan önce halının temelini atmak için oluşturulan bir yöntemdir. Halı motifi ve ilmeği dokunmadan önce dokuma tezgahına halının eni ve boyunu kapsayacak şekilde gergin ip ile gerilmektedir. Bu işleme yöre halkında çözme çözme olarak nitelendirilmektedir. Öncelikle halının boyutu zihinde tasarlanır. Halının en ve boy ölçüleri netleştikten sonra yere karşılıklı iki tane uzun demir çakılır. İki tane karşılıklı demirin mesafesi halı boyutu şeklinde olması gerekmektedir. Dikilen iki demire yün ipler döndürülerek çözme çözülür, daha sonra

demir etrafında döndürülen ipler demirden çıkartılır ve el yardımı ile ıstara gergin bir şekilde yerleştirilir.

Görsel 3.16: İstara Bağlı Çözü

Görsel 3.16, İstara bağlanmış bir çözü bağlama örneğidir. Dokunan halının boyu ve enine bağlı olarak gergin bir şekilde halının temelinde geçirilerek oluşturulmuştur.

“Çözü yapılmazsa halı dokunamaz. Dokuma için sağlam ve gergin bir çözü çözülmeli ki halının ömrü uzun seneler dayansın. Çözü için iki tane demire ihtiyat vardır. İpler karşılıklı dikilen demire dönerek geçirilir. En sonunda demire doladığımız ipi elimizle bileklerimizle alır, ıstarın alt ve üst tarafına ip gergince geçirilerek çözü işlemi tamamlanır” (K 11).

Katılımcı, çözü çözümenin tekniği konusunda çözüünün genelde üç kişiye ihtiyaç olduğunu ifade etmektedir. Karşılıklı iki tane demiri birer kişi tuttuğunu, diğeri de ipi iki demire çevirmek için yardım etmektedir. Böylelikle bu işlem için genellikle üç kişiye ihtiyaç duyulduğunu ve kolay bir teknik olduğunu vurgulamaktadır.

Elde edilen bilgiler ile ortaya konabilecek sonuç çözü çözüme işlemi halı dokumacılığının başlangıç noktası olduğudur. Halı dokumaya başlamadan önce dokunacak halının boy ölçülerine göre çözü olarak ifade edilen yöntem, yani halının temeli atılması işlemidir.

3.3.4. Döşemealtı Halısının Motif Unsurları

Yörük kültürünün kültürel parçalarından en önemli unsuru halı dokumacılığıdır. Halıcılıkta işlemiş oldukları görseller, renkler ve desenler ile kültürel açıdan o topluma ait birçok bilgi sunmaktadır. Karakoyunlu Yörüklerinin dokuma unsurlarından olan Döşemealtı halıları da dikkat çekici motif unsurlarından biridir. Bu motif unsurları Karakoyunlu Yörük toplumuna ait birçok bilgi ortaya koymaktadır. Döşemealtı halısı, görsel açıdan gözlemlendiği zaman renk ve şekil özellikleri bağlamında bir armoni içerisindedir. Motif olarak bakıldığı zaman birbirinden farklı şekiller göze çarpmaktadır. Bunlardan biri de akrep figürüdür.

Motiflerin anlamlarına ait bilgileri mahalle halkındaki katılımcı; anne babasından, akrabalarından öğrendiğini dile getirmiştir. Motiflerin kültürel bir öge olduğunu, geçmişte atalarının doğadaki somut unsurları halılarına işlediğini ileri sürmektedir (K 2). Görüşmecinin verdiği ifadeye göre maddi kültür yaratımı olan dokuma ürünleri, geçmişin miras bıraktığı değerleri yeniden üreterek ortaya koymaktadırlar.

Görsel 3.17: Kocasu Motifi

Görsel 3.17, Kocasu motifine aittir. Döşemealtı halılarının kenar döşemeleri için genellikle her halıda işlenen bir motiftir. Kenar suyu motiflerinden kabul edilen bir şekildir. Kocasu motifine “Albay Suyu Motifi” olarak da bilinmektedir. Yöre halkından K 13 adlı katılımcı, Albay Suyu motifinin ne anlam ifade ettiği konusunda, Kovanlık’a 1960’lı yıllarda gelen bir Albay’ın halı dokutturmak için getirdiği halıdan esinlenme sonucunda bu isimlendirme ile anıldığını belirtmektedir (K 13). Aynı zamanda Kocasu motifine, ‘Koç Boynuzu Motifi’ olarak da adlandırılmaktadır.

Görsel 3.18: Develi Suyu Motifi

Görsel 3.18, Develi suyu motifine örnektir.

Görsel 3.19: Develi Suyu

Döşemealtı halısının en eski motiflerinden biri deve figürüdür. Dokuma ile uğraşan yöre halkı, develerden esinlenerek bu figürü halılarına konu ettiklerini belirtmekte ve “Develi Suyu” olarak isimlendirmişlerdir. Görsel 3.19’da örnek olarak develi suyu motifi ele alınmıştır.

Görsel 3.20: İbrik Modeli

Yörük kültüründe yer edinen araç gereçlerinden biri de ibriktir. İbrik, su ve benzeri sıvıların muhafaza edilmesini sağlayan kulplu bir araçtır. Dokumacılar da ibrik objesinden esinlenerek motif unsuru haline getirmişlerdir. Görseldeki gibi motif öğeleri Yörüklerin gündelik yaşam pratiklerinde hayatları ile bütünleştirdikleri olgulardan yola çıkarak oluşturmuşlardır. K 7 adlı katılımcı bu görüşü doğrular niteliktedir.

“Kağıttan bakarak halıları dokumadık. Ailemizden, büyüklerimizden ne gördüysek onları ezberleyip halılarımızı dokuduk. Motif olarak da genellikle atalarımızın dağda, bayırda gördükleri ve hayvanlarını güderken kullandıkları eşyalardan yola çıkarak motiflerini oluşturmuşlardır” (K 7).

Görsel 3.21: Tutmaç Suyu Motifi

Görsel 3.21’de halı kenarını şekillendirmek için kullanılan motiflerden biridir. Aynı zamanda bu figür mahalle halkında, çocukların oynadığı ‘Beş Taş’ oyununu sembolize etmektedir.

Görsel 3.22: Mehmetçik Çiçeği

Görsel 3.22’de Mehmetçik çiçeği motifi yer almaktadır. Sarı renk ve kenar çizgilerini içine alan kırmızı renk ile ilmek atılarak oluşturulmaktadır. Dokunan birçok Döşemealtı halılarının ana temalarından biridir.

Görsel 3.23: Akrep Motifi

Antalya sınırları içerisinde bulunan Kovanlık Mahallesi coğrafi şartlar bakımından birçok hayvana ve endemik bitkilere ev sahipliği yapan bir bölge konumundadır. Akrep de, Batı Toroslarda yaygın olarak bulunan bir canlıdır. Toros Dağları'nın eteklerinde bulunan Kovanlık Mahallesi halkı, Görsel 3.23'de görüldüğü gibi Döşemealtı halı dokumacılığında akrepten esinlenerek akrep motifine yer vermişlerdir.

Akrep motifi Döşemealtı halısında ana motiflerden biridir. Dokumalarda bulunan akrep motifi genellikle halının orta kısmında ve diğer sembollerden daha büyük olması ile bu durumu kanıtlar niteliktedir.

Görsel 3.24: Dallı Motifi

Görsel 3.24, Dallı motifine ait olmakla birlikte yolluktan alınan bir görseldir. Zemini tamamen çivit mavisi, ana motif ise kırmızı ve sarı renk ile belirginleşmiştir.

Görsel 3.25: Yıldız Motifi

Görsel 3.25’de yıldız motifi ele alınmıştır. Döşemealtı halılarının kenarlarını şekillendirmek için kullanılan bir motiftir. Gözlemler sonucunda genellikle Döşemealtı halılarında beyaz renk tercih görülmektedir.

Karakoyunlu Yörüklerinin kültürel parçalarından olan Döşemealtı halılarını renk ve motif unsuru çerçevesinde işledikleri motif temalarında Yörük kültürüne ait birçok ize rastlanmaktadır. Gökyüzündeki yıldızlar başta olmak üzere göçebe yaşamı benimseyen Yörüklerin yük taşımak için kullandıkları develer başta olmak üzere ekonomik unsurlarını koyun ve keçi gibi hayvanlardan sağladığını, göçebe yaşamda gördükleri bazı canlılar ve objelere kadar halılarına konu etmişlerdir.

Görsel 3.26: Döşemealtı Halısı Örneği

Hammadde: Çölgüsü ilmeği koyun yünüdür.

Bulunduğu yer: Döşemealtı / Kovanlık Mahallesi

Boyutu: 2.50 cm boy, 1.35 cm en ölçülerine sahiptir.

Görsel 3.27: Döşemealtı Halısı Yolluk Örneği

Hammadde: Çözücü ilmeği koyun yünüdür.

Bulunduğu yer: Döşemealtı / Kovanlık Mahallesi

Boyutu: 1.43 cm boy, 80 m en ölçülerine sahiptir.

Görsel 3.28: Döşemealtı Halı Dokuması

Bulunduğu Yer: Döşemealtı / Kovanlık Mahallesi

Alındığı Kişi: Katılımcı 2 – 2023

Dokuma Tipi: Döşemealtı paspas dokuması

3.4. DÖŞEMEALTI HALISININ SANAYİLEŞME SÜRECİ BAĞLAMINDAKİ BOYUTU

3.4.1. Döşemealtı Halılarının Ekonomik Açıdan Ele Alınması

Döşemealtı halıcılığı yün eğirmeden ilmek atmaya ve boyama işlemine kadar zor bir dokuma sürecidir. Karakoyunlu Yörükleri atalarından miras kalmış bu dokuma halıları günümüze kadar ayakta tutmaya çalışmışlardır. Geleneklerinin bir parçası olan halı dokumacılığı, kültürel öge olmasından ziyade ekonomik bir gelir kaynağı olarak değerlendirilebilir.

Kovanlık Mahallesinde yapılan mülakat sürecinde 1900 ile 2000 yılları arasında Döşemealtı halıları ekonomik bağlamda bir gelir kaynağı olduğunu, geçimlerini halıcılık üzerinden sağladıklarını ve Karakoyunlu Yörüklerinin kültürel öğelerinin bir parçası niteliğindedir. 2000’li yıllarda ise sanayileşme sürecinin toplumsal yapıda belirginleşmesiyle teknolojik ve seri üretim sisteminin yaygınlaşması ile el emeğine verilen önem azalmıştır.

Mahalle halkında görüşülen kişi ile yapılan mülakatta özellikle çocukluğunda halıcılığın mahalle halkında daha yaygın olarak dokunduğunu ve maddi anlamda güzel getirilerinin olduğunu belirtmektedir (K 4). Diğer bir katılımcı da Döşemealtı halılarının ekonomik anlamda bir ilişkisi olduğunu desteklemektedir.

“2000 yılından önce halıcılık ile uğraşıyordum. Maddi açıdan güzel gelir sağlıyordum. Ortalama üç kişi ile bir halıyı bir ayda bitiriyorduk. Sattığımız halılarla traktör aldığımızı bile biliriz. Günümüzde de halı satıldığında para alınır tabii ama özellikle 1970’lerden 2000’li yıllara kadar maddi olarak daha iyi getirisi oluyordu” (K 10).

Mahalle halkı atalarından miras kalan kültürel öğelerini maddi gelir açısından değerlendirmişlerdir. Karakoyunlu Yörükleri kültürel parçalarından olan halıları ilmek ilmek işlerken sıkıntılarını ve mutluluklarını da halılarına aktarmıştır. Bununla birlikte ekonomik anlamda bir getirisi de olmuştur. Sanayileşmenin baş göstermesi ile birlikte halıların geçmiş yıllara göre değerini kaybetmesinin başlıca temel sebebi seri üretimin yaygınlaşması ile çok boyutlu tüketim ürünlerinin rakip marka ve ürünlerin üretilmesi yönünde açıklanabilir. Ayrıca mahalle halkı son dönemlerde halı üretimi aşamasında işin kolayına kaçarak ipleri renklendirme sürecine gitmeden hazır renkli ipler alıp dokuma yapmalarıdır. Böylelikle bir süre sonra halıların renkleri solması ile Döşemealtı halılarına olan güven sarsılmıştır.

Kovanlık Mahaltesinde market işletmeciliği yapan katılımcıya göre Döşemealtı halıları, Karakoyunlu Yörükleri için maddi kültür ögesi olmasının yanı sıra maddi bir gelir kaynağı sağladığını ileri sürmektedir(K 17). Bir diğer katılımcı ise ürettikleri dokuma halıları satarak para kazandığını, böylelikle maddi açıdan gelir sağladığını ifade etmektedir. Hatta günümüz dönemlerinde de halı dokumacılığı ile uğraştığını ve dokuduğu halıları Japon vatandaşlar başta olmak üzere farklı ülkelerden gelen turistlere rehberlik edip satışlar yaptığını belirtmiştir(K 12).

Döşemealtı halılarının ekonomik bir unsur olarak ele alınmasının diğer bir temellendirmesi de yöre halkında bulunan kooperatiftir. Mahalle sakinlerinden katılımcı olan bir diğer görüşmeci kooperatifin ilk olarak inşa edilmesinin sebebi Döşemealtı halılarını üretmek ve satmak için kooperatifin adeta bir ticaret merkezi özelliği taşıdığını ancak bir süre sonra işlevini yitirdiğini belirtmektedir(K 7).

Kooperatifin ilk kez faaliyete geçişi Döşemealtı halılarının üretimi ile olmuştur. Mahallede ikamet eden Yörükler evlerinde bulamadığı uygun koşulları kooperatifte sağlayarak halı üretimi yapıp satmaları, ayrıca şehir dışından ve farklı ülkelerden gelen turistler için bir tanıtım noktasıdır. Döşemealtı halılarına verilen rağbet sadece Türkiye değil dünya çapında da yayılmıştır. Katılımcı, gençlik yıllarından 2000’li yıllara kadar dokudukları halıları farklı ülkelerden gelen insanlara sattıklarını, hatta yabancı turistlerin evlerine ziyarete geldiklerini Yörük kültürüne ve dokumacılık geleneğine hayran kaldıklarını belirtmiştir(K 7).

Yöre halkı, ürettikleri halıları satmak için sadece buldukları bölgede değil özellikle yerli ve yabancı turistlerin yoğun olarak bulunduğu hotellere giderek hem Yörük kültürünü ve dokumacılık serüvenleri anlatılmış hem de ticari ilişkilerini güçlendirmişlerdir. Bu bakımdan Döşemealtı halıları ticari bir unsurun yanı sıra bir kültür simgesi olarak ifade edilebilir. Ayrıca halılardaki sembol ve motif özellikleri ile o toplumun gelenek ve görenekleri yansıtması ile adeta canlı bir kültür mirası olarak değerlendirilebilir.

“1985-90’lı yıllarda Sera Hotele çocuklarım ve komşularıyla giderdik. Ortalama on gün kadar gitmiştik. Hotelin bahçesinde dokuma ıstarları vardı. Döşemealtı halısı dokudukça turistlerin dikkatini çekerdi. Böylelikle hem kültürümüzü tanıttık, hem de satışlar yapardık” (K 2).

Katılımcının verdiği bilgilere göre mahalle halkından bir grup kişiler hotellere giderek Döşemealtı halıcılığı kültürünü tanıttıklarını, bununla birlikte ticari anlamda

çalışmalar yaptıklarını belirtmektedir(K 5). Karakoyunlu Yörükleri ekonomik geçimlerini sağlamak için o dönemin koşullarına göre zorlu mücadeleler vermişlerdir. Böylelikle Yörükler, yaşamlarının maddi açıdan zorlu mücadelelerle hayatlarının büyük bir kısmını halı dokumacılığı ile uğraşarak küresel çapta imkanları dahilinde kültürlerini yaymak için büyük çabalar sarfetmişlerdir.

1900'lü yıllardan 2000'li yıllara kadar Döşemealtı halıları kültürel açıdan önemli bir konuma sahiptir. Yörük halkı geçmişinden miras bırakılan kültürel unsurlarına sahip çıkarak yaşatmak için direnmişlerdir. Hayvancılığın yanı sıra vakitlerinin büyük bir kısmını halı dokuyarak ekonomik açıdan geçimlerini sağlamışlardır. 2000'li yıllardan günümüze gelen süreçte bakıldığında Türkiye'nin toplumsal yapısındaki değişim ve dönüşümü ile birlikte Döşemealtı halıları ekonomik bağlamda çok fazla getirisi olmaması ve halıcılık ile uğraşılan zamanın bir külfete dönmesinden dolayı Döşemealtı halılarına verilen önem gün geçtikçe azalmıştır.

3.4.2. Döşemealtı Halılarının Sanayileşme Süreci Arasındaki İlişkisi

Sanayileşme sürecini Türkiye'nin toplumsal yapısı bağlamında ele alındığında kültürel açıdan birçok köklü değişikliklerle birlikte yeni kültürler ortaya çıkmıştır. 19. Yüzyıl'da meydana gelen Sanayi Devrimi ile birlikte teknolojinin hızla yaygınlaşmasıyla beraber seri üretim yaygınlık kazanmıştır, bu da kültürel açıdan birtakım değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Bu köklü değişikliklerden biri de Yörüklerin kültürel parçalarından biri olan Döşemealtı halılarının toplumdaki yeri ve konumudur.

Kovanlık Mahallesi halkı ile yapılan görüşmeler sonucunda sanayileşme sürecinin yaygınlaşması ve toplumda kırdan kente göçlerle birlikte Döşemealtı halı dokumacılığının yöre halkında gün geçtikçe azaldığını ve unutulduğuna dair birtakım bulgular elde edilmiştir. Bu bulguların ilk temellendirmesini mahalle halkından görüşülen katılımcı yapmaktadır.

Görüşülen kişi Döşemealtı sınırları içerisinde Organize Sanayi Bölgesi'nde bir çamaşırhane fabrikasında üretim personeli olarak görev yapmaktadır. Ailesinin 1980 ile 2005'li yıllarda Döşemealtı halı dokumacılığı ile uğraştıklarını, 2005'li yıllardan günümüze kadarki süreçte tarımsal faaliyetlerle ilgilendiklerini belirtmektedir. Katılımcının ailesi tarafından dokumacılığa dair teknik ve pratik açıdan herhangi bir bilgi öğretilmediğini, böylelikle dokumacılığın nasıl yapıldığını bilmediğini ifade

etmektedir. Döşemealtı halıları, kültürel açıdan atalarının izlerini taşıdığı için değerli bir işleve sahip olduğunu fakat günümüzde maddi olarak çok fazla gelir elde etmediğini, bu yüzden halı dokumacılığı yerine sanayi sektörü ile ilgilendiğini ileri sürmektedir (K 8).

Yörük kimliğinin en önemli göstergelerinden biri olan Döşemealtı halıcılığı özellikle 21. Yüzyıl başlarından günümüze kadar gelen süreçte kültürel varlıklarından uzaklaşmışlardır. Görüşülen kişi Kovanlık Mahallesi'nde ikamet etmesiyle birlikte Döşemealtı halılarına ilişkin teknik bilgileri bilmediğini ifade etmektedir. Böylelikle Karakoyunlu Yörük aşiretine ait olan Kovanlık Mahallesi halkı sanayileşme sürecinin baş göstermesi ile birlikte öz kimliklerinden ve geleneklerinden uzaklaşmışlardır.

Mahalle halkından bir diğer katılımcının verdiği bilgilere göre Döşemealtı halıcılığı ile ilgilenmemekte, halıcılık yerine Kırkgöz Sanayi Sitesi'nde muhasebe departmanında çalıştığını bildirmektedir. Halıcılık ile uğraşmamasının başlıca sebebini, pazar alanı bulunmamasına bağlamaktadır. Halılar üretildikten sonra çok fazla alıcısının bulunmadığını bulursa da maddi anlamda değerinin olmadığını ve böylelikle dokumacılık faaliyetinden uzaklaştığını ileri sürmektedir. Bu yüzden Kovanlık Mahaltesinde yaşayan insanlar geleceğini teminat altına almak için sigortalı ve daha konforlu işler seçtiklerini belirtmektedir (K 1).

Görüşülen kişi vermiş olduğu bilgiler ışığında yöre halkının kültürel öğelerinden olan halıcılığın günümüz dönemlerinde unutulmaya yüz tutmasının başlıca sebebi ekonomik temelli olmasıdır. Döşemealtı halılarının üretim aşamasından sonra pazar alanının çok fazla bulunmaması ve halı üretiminin geleceğe dair bir güvence vermemesi yöre halkındaki bireyleri kültürel varlıklarından uzaklaştırmıştır. Diğer bir katılımcı ise halı dokumacılığı kültürüne ait şu şekilde bilgi vermektedir:

"...Ailem Döşemealtı halıcılığına dair bilgiler öğretmemekle birlikte mahalle kooperatifinde veya farklı kurumlarda halıcılığa dair teşvik edici herhangi bir eğitim düzenlenmiyordu. Ailemin ise dokumacılığı öğretmemesinin sebebi, halı dokumacılığının maddi açıdan güvence vermemesi, bunun yanı sıra eğitim alarak konforlu bir iş fırsatı elde etmemi istemeleridir. Şimdi Ziraat Bankası'nda pazarlama yetkilisi olarak görev yapmaktayım" (K 4).

Sanayileşme sürecinin yaygınlaşması ile birlikte özellikle eğitim faaliyetlerinde gelişmeler meydana gelmiştir. Özellikle 2000'li yıllardan sonra Türk toplum yapısındaki eğitim seviyesinin yükselişe geçmesi buna örnektir. Etnik köken olarak Oğuz boylarının bir uzantısı olan Yörükler hayvancılık ve dokumacılık gibi

faaliyetlerden uzaklaşarak yavaş yavaş konforlu ve geleceğine yön veren iş ve kariyer seçimlerinde bulunmuşlardır. Katılımcının vermiş olduğu bilgi ise buna örnektir. Toplumsal yapıdaki değişimlerle birlikte hayvancılık ve dokumacılık sektörü, sanayileşme sürecine direnemeyerek özellikle 2000'li yıllardan günümüze kadar olan süreçte düşüşe geçmiştir. Dolayısıyla sanayileşme süreci Yörük gelenek ve değerlerini kültürel açıdan yozlaşmaya itmektedir.

Mahalle halkındaki bir diğer görüşmeciye göre Yörük kültürünün bir parçası olan Döşemealtı halılarının yapımı ve dokuma sürecinin meşakkatli olduğunu, ayrıca el becerisinin olmadığını vurgulamaktadır. Ailesinin dokumacılık sektörü ile ilgilenmesini istemediğini ve maddi açıdan herhangi bir karşılığı olmadığını belirtmesi üzerine eğitim almaya yönelik girişimlerde bulunduğunu, şuan ise inşaat teknikerliği yaptığını belirtmektedir(K 3). Görüşülen kişinin verdiği bilgilerden yola çıkarak ebeveynlerin çocukları üzerinde mesleki açıdan karar vermelerine yönelik etkileri olmaktadır. Mahalle sakinlerinden olan bir diğer katılımcı da halıcılığın eskisi gibi maddi değerinin olmadığını ifade etmekte ve bu sektör ile ilgilenmek istemediğini belirtmektedir(K 14).

Sanayileşme sürecinin ekonomik açıdan toplumsal yapıdaki dönüşümlerle birlikte mesleki açıdan farklılaşmayı da beraberinde getirmektedir. Görüşülen bir diğer kişi Döşemealtı halı dokumacılığı ile uğraşmadığını belirterek maddi açıdan kâr elde etmediğini, bu yüzden market işletmecisi olarak çalıştığını belirtmektedir(K 11). Böylelikle Yörük kültürünün benimsemiş olduğu uğraşılardan uzaklaşarak ticari alanda meslek seçiminde bulunduğu görülmektedir.

Meslek seçimi ile birlikte bireylerde sosyo-kültürel açıdan köklü değişiklikler meydana gelmektedir. Mesleki seçim ve toplumsal yapıdaki değişimlerin özelliklerini İbn-i Haldun belirgin bir şekilde tasvir etmektedir. Bireylerin eğitim ve meslek durumuna göre toplumsal yapıda değişiklikler olmaktadır. İbn-i Haldun'a göre bedevi kültürü benimseyen toplumsal yapıda temel geçim kaynağı hayvancılık ve tarım gibi faaliyetler olduğu için bireyler tüketim kültüründen uzak, sosyal dayanışmanın güçlü olduğu yapıda yaşamını sürdürdüğü için toplumsal ilişkileri güçlü özelliğe sahiptir. Hadari toplumu benimseyen bireyler ise genellikle eğitim seviyesinin yüksek, tüketim kültürünün yaygın ve sosyal ilişkilerinin zayıf olduğu özelliğe sahiptirler. Böylelikle toplumsal sürecin değişim ve dönüşümleri ile birlikte bireyler üzerinde etkileri olmaktadır(İbn Haldun, 1977, 297-298).

Yöre halkından bir diğer katılımcı da özellikle 1990-2000’li yıllarda Döşemealtı halıcılığı ile geçimini sağlamasıyla beraber kültür varlıklarını yaşatmak için çaba sarf etmiştir. Ayrıca halıcılık ile ilgili eğitimlere katılarak teknik bilgiler öğrendiğini ve halılar dokuduğunu ifade etmektedir. Günümüz dönemlerinde ise eskisi gibi kazanç sağlanamadığı için Yörük geleneği olan Döşemealtı halı dokumacılığını bırakarak tarım sektörü ile ilgilenerek ailesine ek kazanç sağladığını, çocuklarının da Döşemealtı ilçesi sınırları içinde bulunan Organize Sanayi Bölgesi’nde sanayi sektöründe çalıştıklarını belirtmektedir(K 18). Görüşmecinin verdiği bilgilerden yola çıkıldığında geçmişten miras kalan Yörük kültür öğelerinin son mirası olan Döşemealtı halıları bir sonraki kuşağa aktarılmadığı ortaya konmaktadır.

“...Dokumacılığı annemden öğrendim. Gençliğimde, yetişkinliğimde çok fazla Döşemealtı halsı dokudum, kendi çocuklarıma da öğrettim ama onlar halıcılık ile geçici bir süre ilgilenseler de, ileriki zamanlarda dokumacılıkla uğraşmak yerine hizmet sektörlerine girerek halı dokumacılığını sektörünü bıraktılar. Torunlarımı da ben yetiştirdim ama bu geleneği öğretme taraftarı değilim, çünkü torunlarımın eğitim almalarını ve geleceklerini kurtarmalarını istemekteyim” (K 2).

Mülakat görüşmelerinden elde edilen bilgiler ışığında yöre halkında yaşayan Yörük halkı, kendilerinden sonra gelen özellikle 1990 - 2000’li doğum yılına mensup olan kuşağa halı kültürünü aktarmak istememişler, öğretseler bile dokumacılık kültürü günümüz sanayi toplumunda yer edinemediğinden dolayı bireyler günümüz toplum yapısına adapte olabilmek için el emeğinin yerini sanayi ve hizmet sektörüne bırakmıştır.

Toplumsal yapının unsurlarından olan ekonomik, sosyal, siyasi alandaki gelişmeler Yörüklerin yaşam biçimini üzerinde doğrudan etkisi olmaktadır. Kovanlık Mahallesi’nde yaşayan Karakoyunlu Yörüklerinin temel geçim kaynaklarından olan hayvancılık başta olmak üzere halı dokumacılığı, 2000’li yıllara gelene dek hayatlarının bir parçası haline gelmiştir. 21. Yüzyılın ilk çeyreğine gelindiğinde ise teknolojinin gelişmesi ve buna bağlı olarak sanayileşme sürecinin Türkiye de gün geçtikçe yaygınlaşması, el emeğine verilen değeri azaltıp seri üretim modeli hız kazanmıştır. Böylelikle toplumsal yapının bir parçası haline gelen sanayileşme süreci Yörük kültürünü ve Karakoyunlu Yörük kültürünün parçası olan Döşemealtı halıcılığı sanayileşme sürecine direnemeyerek önemini yitirmiştir.

BULGULAR: SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu bölümde ele alınan araştırma konusunun, elde edilen literatür taraması ve araştırma bulguları doğrultusunda araştırmanın sonuçlarına ve konusu olan temel sorun ile ilgili öneriler yer alacaktır.

Yörük kimliği, Türk toplumunda varlığını sürdüren tarihsel geçmişi Orta Asya'ya dayanan göçebe Türkmen boylarındandır. Yörüklerin temel geçim kaynağı hayvancılık olması ile yaylak ve kışlak ikileminde göç etmekte ve temel yaşam pratikleri de göçebe yaşam kültürüne uygun olarak şekillenmiştir. Karakoyunlu Yörükleri ise Yörük etnisitesinin bir kolu olmakla birlikte Batı Torosları yurt edindikleri literatür taramasında ele alınmaktadır.

Döşemealtı halıları ise Karakoyunlu Yörük aşiretine bağlı olmasının yanı sıra adını bulunduğu ilçeden alan Yörük geleneğine ait olan en önemli kültür miraslarından. Sanayileşme süreci bağlamında Döşemealtı halı kültürü ele alındığında; sanayileşme süreci ekonomi, aile ve siyasi yapılanma gibi toplumsal yapılar nasıl etkilendiyse el dokumacılığı kültürü de birtakım değişikliklere maruz kalmıştır.

Tarihsel kökeni Kovanlık Mahallesi'ne dayanan Döşemealtı halısı, 20. yüzyıl'da Kovanlık Mahallesi'nde aktif bir şekilde üretilmiştir. Kuşaktan kuşağa aktarılan Yörük mirası bireylerin toplumsal ve kültürel benliklerini de maddi kültür unsurlarına yansıtarak günümüze kadar varlığını korumuştur. 1900'lü yıllarda Karakoyunlu Yörük aşiretine bağlı olan Kovanlık Mahallesi, temel geçim kaynağı hayvancılık ve el dokuması ürünlerinden olan Döşemealtı halıcılığıdır. Görüşmeler sonucunda elde edilen bilgilere göre yarı göçebe bir yaşama sahip olan Kovanlık halkı 20. yüzyıllarda geçimini hayvancılıkla sağlamakla birlikte aktif bir şekilde dokumacılık ile uğraştıklarını belirtmişlerdir.

Karakoyunlu Yörüklerine mensup olan Döşemealtı halıları, Yörük kültürünün en önemli kültür öğelerindedir. Halıcılığın kültürel miras özelliği bakımından değerlendirilmesinin en belirgin özelliği dokumanın ham maddesinin koyun yününden elde edilmesidir. Karakoyunlu Yörüklerinin temel geçim kaynağı hayvancılık olduğu için hayvanlarından elde ettikleri ürünleri halı dokumalarında kullandıklarını elde edilen bilgiler ışığında ortaya konulmuştur. Ayrıca yöre halkının yünleri ip haline getirip doğadan elde edilen bitkiler ve Yörüklerin kullandıkları araç ve gereçlerle iplere renk

verme sürecini gerçekleştirmeleriyle Döşemealtı halılarının Yörük kültür mirası açısından değerlendirilebilir.

Döşemealtı halılarının şekil ve motif özellikleri ele alındığında Karakoyunlu Yörüklerinin kültür öğelerini somut bir biçimde halı dokumalarına yansıttıkları elde edilen araştırma sonucunda ortaya konmuştur. İyi bir gözlemci olan Karakoyunlu Yörükleri, gökyüzünde gözlemledikleri yıldızları, Yörüklerin göç sürecinde ayrılmaz parçalarından olan develeri, gündelik yaşamlarında kullandıkları ibrik ve çıkıp gibi objeleri, geleneksel miraslarından olan beştaş oyunu ve doğada bulunan birtakım bitkileri ile bu öğeleri halılarına işlemişlerdir. Bu bakımdan Karakoyunlu Yörükleri, kültürel öğeleri ve özelliklerini Döşemealtı halılarına belirgin bir şekilde yansıtmışlardır.

20. yüzyılın son çeyreği ve 21. yüzyılın başlarına gelindiğinde sanayileşme sürecinin toplumsal yapıyı etkisi altına alması, teknolojinin gelişmesi ve seri üretimin yaygınlık kazanmasıyla Karakoyunlu Yörüklerinin geleneklerinden olan Döşemealtı halılarının önemi gün geçtikçe azalmıştır. Görüşmelerden elde edilen bilgilere göre sanayileşme süreciyle birlikte ekonomik sistemin farklılaşması ve el emeğine verilen önem zayıflamasıyla yöre halkı tarafından hayvancılık ve dokumacılık geleneği bırakılarak sanayi sektöründe kendilerine yer edinmişlerdir. Özellikle görüşülen kişilerden elde edilen bulgularda 1990 yılları ve sonrasında doğan görüşmeciler tarafından halı dokumacılığı ile ilgilenilmediği, mesleki olarak hizmet sektöründe çalıştıkları ve Döşemealtı halıcılığı geleneğini yöre bölgesinde yaşamalarına rağmen bilmedikleri ortaya konmuştur.

Yöre halkı ile elde edilen görüşmeler sonucunda mahalle halkının öz kültür mirasından uzaklaşmalarının başlıca sebebi, kültürel öğelerinden olan Döşemealtı halılarını sadece maddi bir kazanç unsuru olarak görmeleridir. Son dönemlerde üretilen Döşemealtı halıları için pazar alanının bulunamaması, satış alanı bulunsa da tatmin edici bir getiri sağlayamaması mahalle halkını kültür geleneklerinden olan halı dokumacılığından uzaklaşmasına sebep olmaktadır.

Günümüz sanayileşme sürecinde mahalle halkının dokuma halıcılığı geleneğine yüz çevirmesinin diğer bir sebebi, yöre halkının konforlu ve geleceğini teminat altına alan iş sahasına girmek istemeleridir. Döşemealtı halıcılığı; ip eğirmeden boyama işlemine, çözü çözümeden ilmek atmaya kadar uzun soluklu bir süreçtir.

Günümüz toplum yapısında yöre halkı dokuma sürecini meşakkatli bir iş olarak görmesi ve geleceklerini teminat altına almadığı düşüncesi dokumacılık sektöründen uzaklaşmalarına sebebiyet vermiştir. Özellikle 1990'lı yıllarda doğan gençler tarafından ekonomik açıdan güvence veren, konforlu bir iş ortamı ve toplumsal yapının sunmuş olduğu iş sahasına uygun olan meslekler seçmişlerdir.

Literatür taraması ve mahalle halkı ile yapılan mülakatta elde edilen bilgiler ışığında Kovanlık Mahallesi'nde sanayileşme sürecine bağlı olarak günümüz dönemlerinde Döşemealtı halılarının çok nadir üretildiği ve yeni neslin Döşemealtı halı geleneğini tam anlamıyla bilmediğini, böylelikle Yörük kültürü olan halıcılığın unutulmaya yüz tuttuğu sonucu çıkarılmaktadır.

Yine yapılan literatür ve saha araştırmaları neticesinde elde edilen bulgulardan en önemli husus sanayileşme sürecinin toplumsal yapıda yaygınlaşması ile Yörük kültürünün gün geçtikçe asimilasyona uğramasıdır. Karakoyunlu Yörük geleneğine ait olan Döşemealtı halılarının toplumsal yaşamda önemini yitirmesinin başlıca sebebi son dönemlerde pazar alanının bulunmaması ve ekonomik açıdan güvence sağlanamamasıdır.

Döşemealtı halıcılığının günümüz dönemlerde unutulmaya yüz tutmasının diğer sebepleri teknolojinin toplumsal süreç içerisinde yaygınlık kazanması ve buna bağlı olarak sanayileşme sisteminin had safhaya çıkması ile günümüz gençleri ve mahalle halkı el emeği alanlarına dayalı üretimden uzaklaşarak daha konforlu ve günümüz toplum modeline uygun iş sahalarına geçiş sağlamışlardır.

Döşemealtı halılarını ekonomik bir unsur olmasının yanında geleneklerinin bir parçası olarak değerlendirilebilirse kültürel miras unsurları yaşamaya ve gelecek kuşaklara aktarılmaya devam edecektir. Yöre bölgesinde ve ilçede atölyeler kurularak özellikle genç kesime Döşemealtı halıcılığının teknik ve üretim aşamaları öğretilerek dokumalar gerçekleştirilmelidir. Bunun yanı sıra teknolojik imkanların sunduğu kitle iletişim araçları ile dokuma ürünler yerli ve yabancı halka tanıtılarak Yörük kültürlerinden olan Döşemealtı halıcılığı ekonomik gelişmeye katkı sağlayabilir hem de Yörük kültürünü topluma yayarak yaşatılabilir.

Sonuç olarak, Döşemealtı halıcılığının kalkındırılması için yapılması gereken yollardan biri de şüphesiz, yöre halkının Döşemealtı halılarını ekonomik bir değer olarak görmesinin yanında kültür miras unsuru olarak Kültür Bakanlığı tarafından çalışma yürütülerek koruma altına alınması gerektiğidir. Döşemealtı halıları turizm

bölgelerinden olan Antalya sınırları içerisinde üretilen kültürel değerler içerisinde olduğu için Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yerli ve yabancı turistlere görsel algı ile reklamlar sunup tanıtılarak ekonomik ve kültürel açıdan değerlendirilip bir marka haline dönüştürülebilir.

Ek -1: Karakoyunlu Yörüklerinin Kültürel Ögesi Olan Döşemealtı Halısı'nın Sanayileşme Bağlamında Ele Alınması: Antalya Döşemealtı Örneği Mülakat Soruları

- 1-)Cinsiyetiniz nedir?
- 2-)Aslen nerelisiniz?
- 3-)Ne iş ile meşgulsünüz?
- 4-)Hangi yörük türüne mensupsunuz?
- 5-)Geçmiş yaşamınızda göçebe bir yaşama sahip misiniz?
- 6-)Tam anlamıyla ne zaman tam anlamıyla yerleşik hayata geçtiniz?
- 7-)Bir yörük olarak yaşam tarzınızdan bahseder misiniz?
- 8-)Döşemealtı halısı ile uğraştınız mı?
- 9-)Döşemealtı halı dokuması kim tarafından size öğretildi?
- 10-)Ne kadar süredir halı dokuma işi ile uğraştınız?
- 11-)Günümüz dönemlerde dokumacılığı ile uğraşıyor musunuz?
- 12-)Eğer uğraşmıyorsanız neden halı dokumacılığını bıraktınız?
- 13-)Döşemealtı halısını dokurken kendinizden ne katıyorsunuz?
- 14-)Döşemealtı halı dokumacılığını günümüzdeki durumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?
- 15-)Döşemealtı halısının hammaddesi nedir?
- 16-)Döşemealtı halısının dokunması, başlangıcından son sürecine kadar zor bir süreç mi?
- 17-)Döşemealtı halılarını dokurken kullanılan kültürel malzemeler nelerdir?
- 18-)Bir halı ne kadar sürede dokunur?
- 19-)Döşemealtı halısının ip üretimi için koyun yünü kırıldıktan sonra nasıl işlemlerden geçmektedir?
- 20-)İplere nasıl renk veriyorsunuz? Tamamen doğal yollarla mı yoksa kimyasal süreçlerden geçerek mi yapılmakta?
- 21-)Döşemealtı halılarında genellikle hangi renkler kullanılır? Kültürel açıdan bir anlamı var mı?
- 22-)Döşemealtı halılarındaki semboller ve şekiller nasıl seçiliyor?

- 23-)Döşemealtı halılarındaki sembollerin anlamları neyi çağrıştırıyor? Tarihsel ve toplumsal olarak hangi anlamlara sahip?
- 24-) Halıları dokumacılığında hangi malzemeleri kullanıyorsunuz?
- 25-) Halılar dokunduktan sonra nereelerde kullanılmaktadır?
- 26-)Fabrikalaşma ile köy halkı tarafından halı dokumacılığı üretimi azalmış olabilir mi?
- 27-)Fabrikalaşma ile halı dokumacılığı arasından nasıl bir ilişki olduğunu düşünüyorsunuz?
- 28-)Döşemealtı halısı, yörüklerin kültürel bir parçası olarak değerlendirilebilir mi?
- 29-) Çocuklarımız,Kültürel bir miras olan Döşemealtı halılarını nasıl üretildiğini ve hangi yollardan geçtiğini biliyor mu?
- 30-)Döşemealtı halıları ekonomik olarak gelir amaçlı üretildiği söylenebilir mi?
- 31-) Günümüzde, çevrenizden Döşemealtı halıları ile uğraşan kişiler var mı?

KAYNAKÇA

- Abbaslı, S. (2019). *Osmanlı tarih yazıcılığında Türkmen hanedanları “Akkoyunlular ve Karakoyunlular”* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ak, M. (2012). *19. yüzyılda Teke Yöresi Yörüklerinin sosyo-ekonomik durumu* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Akca, G. (2016). Yörüklerin günlük yaşantılarının sanat eserlerine yansımaları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Afro-Avrasya Özel Sayısı, 235-243.
- Alkan, Ç. (2021). *Bireyin kültürel ve toplumsal yapılanmasında Türk motiflerinin Etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Alver, K. (2007), *Siteril hayatlar –kentte mekansal ayrışma ve güvenli siteler-(2. bs.)*. Ankara:Hece Yayınları
- Aksoy, H. & Duman, M. (2020). Bir varoluş serüveni: geçiş dönemlerinde Sarıkeçili Yörük kadınının rolü. *The Journal Of Turkic Language and Literature Surveys*, 5(2), 120-135.
- Akşan, M. (2016), Anadolu Yörük yaşamında dokuma geleneği. *Kalemşi Dergisi*, 4(7), 39-58.
- Antalya Döşemealtı Nüfusu. (2023, 6 Mart). Erişim adresi: <https://www.bolgegundem.com/antalya-dosemealti-nufusu-2020-2021-dosemealti-ilcesinin-yuzolcumu-kactir-1428367h.htm>
- Avşar, A. (2006). *Sanayileşmenin Türkiye’deki kültürel değişmelerle ilişkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Armağan, M. (2018). *Göçebe topluluklarda iskan ve terk stratejisinin etnoarkeolojik açıdan incelemesi: Sarıkeçililer örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Ateşoğlu, G. (2013). *Alman idealizmi II: Hegel* (1. bs.). Ankara: DoğuBatı Yayınevi.

- Aydın, Ö. (2010). Karadayı, Gebiz ve Tekke köylerinde (Serik-Antalya) yaşayan Karakoyunlu Yörüklerinin dokuma kültüründeki değişimler. *Akdeniz Sanat Dergisi*, 3(6), 45-57.
- Aydoğmuş, A. (2018). *Değişen sosyo-ekonomik koşullarda Yörükler(Manavgat Örneği)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Atlıhan, Ş. (2011). Antalya ve çevresinde kolanlar. *Akdeniz Sanat Dergisi*, 4 (7), 130-132.
- Bali, A. (2018). Erdemli Yörük kadınlarında el dokumacılığı ve bu geleneğin turizme kazandırılması. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 11(24), 59-72.
- Baştan, A. (2002). *Türk göçebeliği ve Trabzon yaylacılığı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Cin, F. (2004). *Ceyhan Yörüklerinde halk kültürü araştırmaları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Coşgun M. (2012). Popüler kültür ve tüketim kültürü. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*. 1(1), 837-850.
- Çam, E. (2018). *Yunt dağı Yörük masalları: metin ve bağlam merkezli bir inceleme* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Demir, Ö. & Bakar, N. (2016). Silifke Yörüklerinde doğum, evlenme ve ölüm gelenekleri üzerine bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (35), 111-133.
- Deveci, M. (2020). *Hatay/Kırıkhan Yörüklerinde halk bilimi unsurları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Doğan, M. & Doğan, C. (2010). Yörüklerin hayat tarzı. *Journal of Social Policy Conferences*, (49).
- Doğaner, A. (2014). Çukurova bölgesi fıkra anlatma geleneğinde Yörük tipine bağlı fıkralar. *Route Educational & Social Science Journal*, 1(1), 127-143.
- Dulkadir, H. (1987). İçel'de Sarıkeçililer. *İçel Kültürü Dergisi*, 1(3), 9-15.

- Durmaz, R. (2018). *Antalya ili örneğinde Karakoyunlu Yörük ağızı: ses bilgisi, şekil bilgisi, söz varlığı ve Karakoyunlu Yörük etnografyası* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Durmaz, R. (2009). Oğuzcadan gelen esinti: Karakoyunlu Yörükleri ağızından büyük Türkçe sözlüğe katkılar. *Journal Of Turkish Studies*, 4(4), 331-466.
- Ekin, N. (1994). *Endüstri ilişkileri* (6. bs.). İstanbul: Beta Yayınları.
- Emsen, Ö. (1999). Kapitalist kentleşme ve marksist yedek sanayi ordusu: analitik bir bakış. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 13(1), 161-172.
- Erkan, R. (2010). *Kentleşme ve sosyal değişme* (3. bs.). Ankara: Bilimadamı Yayınları.
- Ersavaş, H. (2018). *20. yüzyıldan günümüze kadar Orta Toroslarda yaşayan Yörüklerin yemek kültürü ve mutfak yapısı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Güngör, K. (1941). *Cenubî Anadolu Yörüklerinin etno-antropolojik tetkiki* (1. bs.). Ankara: İdeal Basımevi.
- Görgün, M. (2017). Küreselleşme sürecinde göçmen ilişkileri ağının önemi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Göç Özel Sayısı*, 1317-1327.
- Gürbüz, O. (1997). Türkiye’de göçebe mesken örneği: Çadır. *Türk Coğrafya Dergisi*, (32), 185-195.
- Güvenç, B. (2011). *İnsan ve kültür* (12. bs.). İstanbul: Boyut Yayınları.
- Hazar, E. (2021). *Kültürel değişimin rençperlik geleneği ve dayanışma olgusu üzerinden değerlendirilmesi: Ürgüp ilçesi örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- İmasheva, Z.(2019). *Kazakistan uygurlarının dil durumu ve kültürel özellikleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara.
- İbni Haldun. (1977). *Mukaddime I.* (1. bs.). (T. Dursun, Çev.). Ankara: Onur Yayınları.
- Karaman, K. (2003). Türkiye’de sanayileşme olgusu ve gecekondu sorunu. *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 108-117.

- Kavas, K.R. (2013). Mimariyi “Dokumak”: Anadolu – Batı Toros göçerlerinde çevre – kültür ilişkisi. *Bilig Dergisi*, (64), 231-258.
- Kaya, K. (2021). *Somut olmayan kültürel mirasın aktarımında turizm acentelerinin rolü: Nevşehir örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- Kıvrak, R. (2008). *Yörük obalarımız* (1. bs.). Ankara: Çetin Medya.
- Kızılçelik, S.(1991). *Sanayileşme ve kentleşme süreci ile ortaya çıkan bazı sosyal problemlerin suça etkisi üzerine sosyolojik düzeyde teorik bir çalışma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Klimaks Geçidi Via Sebaste Roma Yolu. (2020, 8 Şubat). Deniz Kaplan Kişisel BlogSitesi. Erişim adresi: <http://denizkaplan.net/klimaks-gecidi-via-sebaste-roma-yolu/>
- Kokonov, A. N. (2015). Türk lehçelerinde renk adlarının semantiği(R. Reshide Adzhumerova ve E. Atmaca, Çev.). *Gazi Türkiyat*, (17), 185-204
- Kongar, E. (1996). *Toplumsal değişim kuramları ve Türkiye gerçeği* (20. bs.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Küçükpapaşcu, S. (2021). *Beşkaza Yörükleri: Dil ve kültür araştırmaları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Malinowski, B. (2016). *Bilimsel bir kültür teorisi* (1. bs). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Marx, Karl (2013). *Yabancılaşma* (5. bs.). (K. Somer, A. Kardam, S. Belli, A. Gelen, Y. Fincancı, A. Bilgi, Çev.). Ankara: Sol Yayınları.
- Mehmet AK. (2017). Yörüklerde kadın. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 0(58), 307-336.
- Mengüşoğlu, T. (1958). *Felsefeye giriş* (2. bs.) İstanbul: İstanbul Matbaası.
- Narcı, F. D. (2018). *Çerkez kültürünün aktarımında kadının rolü* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

- Okdan, Y. H. (2012). *Batı Anadolu'da Yörük müziği ve kadın icraları* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Öter, A. (2019). *Yörük kültürü ve toplumsal değişim süreçleri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Öter, A. ve Özkul, M. (2018). Batı Akdeniz Bölgesi Yörüklerinin bitkisel ve hayvansal üretim faaliyetleri. *Tarım Bilimleri Araştırma Dergisi*, 11 (1), 13-31.
- Öter, A. ve Özkul, M. (2019). Modernleşmenin yaşam tarzı üzerindeki etkileri ve Yörüklerde modernleşme eğilimleri (Batı Akdeniz Örneği – Isparta, Burdur, Antalya). *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Ek Sayı, 156-184.
- Özalp, E. (1994). *Sosyolojiye giriş* (7. bs.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Özkul, O. (2013). *Kültür ve küreselleşme* (2. bs.). İstanbul: Açılım Kitap Yayınları.
- Öztürk, F. (2005). *Antalya ili Manavgat ilçesi ve köylerinde düz dokumalar* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Sağdıç, T. (2001). *Kastamonu geleneksel kent dokusunda sosyo-kültürel değişimin konut mekânına etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Sağlam, S. (2006). Türkiye'de iç göç olgusu ve kentleşme. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (5), 33-40.
- Sarı, C. ve Sarı, C. (2013). Batı Toroslar'da yaylaların fonksiyonel değişim süreci ve yayla şenlikleri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (27), 242-261.
- Sarıtaş, S. (2019). Halkbiliminde maddi kültüre teorik ve metodolojik yaklaşımlar. *Milli Folklor Dergisi*, 16(122), 29-40.
- Sayılır, B. S. (2012). Göçebelik, konar- göçerlik meselesi ve coğrafi bakımdan konar-göçerlerin farklılaşması. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 12(1), 563-580
- Set, E. (2016). *Antalya Elmalı Yörüklerinde tespit edilen Yörük dokumaları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Antalya
- Sezal, İ. (ed.), (2010). *Sosyolojiye giriş* (3. bs.). İstanbul: Beta Yayıncılık.

- Şirin, N.(1994). *Döşemealtı halıları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Sümer, F. (1972). *Oğuzlar (Türkmenler) tarihleri- boy teşkilatları –destanları* (2. bs.) Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Taplamacıoğlu, M. (1975). *Din sosyolojisi* (2. bs.). Ankara: A.Ü. Yayınları.
- Teker, M.S. & Zaimoğlu, Ö. (2010). Kovanlık köyü – Ovaköy camii (Döşemealtı/Antalya) halıları. *Akdeniz Sanat Dergisi*, 3(6), 169-262.
- Temiz, H. K. & Yenigül, S. (2021). Yaşam kalitesi çalışmalarının kırsal kalkınma ile ilişkisi üzerine bir değerlendirme. *İdealkent Dergisi*, 12(34), 1337-1357.
- Tezcan, F. (2015). *Kentsel mekanda ayrışma bağlamında TOKİ evlerinde yaşam biçimi: Antalya Döşemealtı örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya
- Tolan, B.(1978). *Toplum bilimlerine giriş*. (2. bs). Ankara: Kalite Matbaası.
- Türkay, C. (2001). *Başbakanlık arşiv belgelerine göre Osmanlı İmparatorluğu'nda oymak, aşiret ve cemaatler* (2. bs.). İstanbul: İşaret Yayınları.
- Ülken, H. Z. (1953). Medeniyetimizin değerler sistemi. *Türk Düşüncesi Mecmuası*, 1(1), 13-19.
- Yalgın, A.R. (1977). *Canupta Türkmen oymakları II*. (1. bs.). (S. Emir, Haz.), Ankara: Kültür Bakanlığı
- Yalgın, A.R. (1993). Türkmen oymaklarında çadır. *Mersin İçel Dergisi*, 12-18
- Yıldırım, N. (2003). *Toplumsal değişme ve din: Kahramanmaraş örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Yılmaz, P. (2022). *Dijitalleşen tekstil üretimi ve tüketimine genel bakış, tasarım açısından dijital tekstil baskıcılığı* (Sanatta Yeterlilik). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.

DİZİN**G**

Göçebe, 1, 23, 26, 27, 28, 29, 31, 32,
33, 34, 36, 37, 38, 40, 41, 42, 43, 45,
48, 49, 50, 52, 55, 59, 62, 68, 88, 99

-K-

Kültür, v, 1, 2, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12,
13, 14, 15, 16, 19, 25, 27, 28, 29, 31,
33, 34, 46, 48, 51, 54, 55, 71, 78, 93,
94, 97, 99

Kültürel kimlik, 8

-S-

Sanayileşme, v, viii, ix, 2, 3, 20, 21, 23,
24, 30, 92, 94, 95, 96, 97, 99, 100,
104

-Y-

Yörük, v, viii, 1, 2, 3, 13, 25, 26, 27, 28,
29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 40,
41, 42, 43, 44, 45, 46, 49, 50, 51, 52,
53, 54, 55, 56, 59, 62, 68, 74, 77, 78,
80, 82, 84, 88, 93, 94, 95, 96, 97, 98,
99, 100, 102, 103, 104, 105, 106